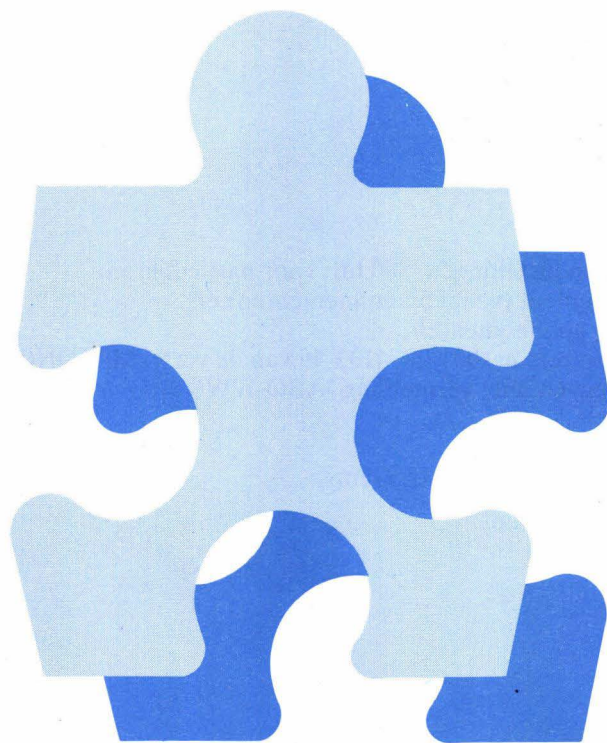

WELWIJS

verschijnt 4× per jaar, jaargang 8, nummer 3, september 1997

Wisselwerking onderwijs en welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

COLOFON

Welwijs verschijnt 4× per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Eva Adriaensens - Maria Bouverne-De Bie (voorzitter) - Lieve Catrijsse -
Marijke Declair - Hugo Sacreas - Jan Tallon - Laurent Thys - Bea Vandewiele -
Katleen Van Heule - Mieke Van Nuland - Nicole Vettenburg - Katleen Walravens.

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg, Trolieberg 70, 3010 KESSEL-LO.

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS

Nicole Vettenburg

Hooverplein 10

3000 LEUVEN

Tel. 016/32.52.37 Fax. 016/32.54.68

Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Ontwerp kافت:

Ilse Wong en Nathalie Janssens

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen:

700 bfr. voor organisaties en instellingen; 500 bfr. voor particulieren;

450 bfr. voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en

900 bfr. voor buitenlandse abonnementen.

Bedrag over te schrijven op rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w. MAJONG,
Hooverplein, 10 - 3000 Leuven, met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, R.U. Gent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

MEDISCHE ATTESTEN: SCHOLEN WORDEN ER (SOMS) ZIEK VAN. DOKTERS OOK.

Vaststellingen en verantwoording

Scholen worden geregeld geconfronteerd met "doktersbriefjes": attesten waaruit moet blijken dat een leerling gedurende een bepaalde periode ziek was, en dus niet naar school kon komen. Of dat hij/zij bepaalde lessen niet kan bijwonen om medische redenen.

Meestal is daar niets op aan te merken. Elke school heeft echter ook ervaringen met gevallen waarin er genoeg redenen zijn om te twijfelen aan de waarde van het attest. Omdat bepaalde gegevens niet kloppen of onvolledig ingevuld zijn. Omdat de dokter zelf aangeeft dat één en ander niet helemaal juist zit. Of omdat overduidelijk is dat dit briefje moet gelden als bewijs achteraf, zonder dat men weet wat er nu werkelijk aan de hand is.

Een erg vervelende situatie. Aan de ene kant heeft men een bewijs, is de leerling (en dus ook de school) wettelijk in orde. Aan de andere kant is er duidelijk iets mis, maar mist men juist door de aanwezigheid van het attest de mogelijkheid om in gesprek te gaan. Alles is immers toch in orde, de leerling weet zich gedekt en geeft niet toe. En de dokter? In het beste geval geeft die aan de telefoon toe dat er iets is misgelopen, soms ook krijgt de secretariaatsmedewerker van de school wat laatsdunkende opmerkingen over zich heen over beroepsgeheim en vertrouwen tussen arts en patiënt. Deze ervaringen frustreren de scholen. Niet in het minst omdat een doktersattest toch intrinsiek betrouwbaar – en dus onbetwistbaar – zou moeten zijn. Of, zoals een directeur het stelde: "Als we er al niet kunnen van uitgaan dat een doktersattest betrouwbaar is, welk ander attest is dat dan nog wel?"

Van de andere kant moeten we echter ook vaststellen dat scholen, in hun ijver om toch met de regelgeving in orde te zijn, soms weinig doordacht handelen wanneer ze leerlingen ertoe aanzetten om een afwezigheid te wettigen, zelfs al is de termijn daarvoor al verstreken, of al zijn er duidelijke tekenen dat er eigenlijk niets te wettigen valt, omdat er eenvoudigweg geen wettige reden voor de afwezigheid is. Zo zet men niet alleen leerlingen, maar onrechtstreeks ook dokters onder druk.

Om uit deze ervaringen positieve lessen te kunnen trekken, gaan we eerst na welke anomalieën vastgesteld worden. In de hoop dat op basis daarvan een gesprek kan opgestart worden waarbij scholen en artsen met mekaar overleggen omtrent de best mogelijke oplossingen voor situaties die soms inderdaad niet altijd zo zwart-wit kunnen gesteld worden. En waarbij niet enkel de school, maar ook de arts voor dilemma's kan staan omtrent de aangewezen handelwijze.

De aanzet tot deze bijdrage werd gegeven vanuit de bekommernis om vanuit de verschillende invalshoeken (onderwijs en de medische wereld) de thematiek af te tasten en mogelijke oplossingen aan te reiken. We proberen daarbij concrete, in de praktijk haalbare mogelijkheden aan te reiken. De tips die we daarvoor geven werden onder meer aan de deelnemers aan het spijbelpreventieproject van het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg in Antwerpen bezorgd. Zo kunnen we rekenen op een direct klankbord vanuit de praktijk.

Medische attesten: onduidelijkheden en misbruiken, een niet limiterende opsomming met voorbeelden

- attesten die zelf de twijfels van de dokter aangeven: vermelding ziekte dixit patiënt of een variatie daarvan;
- attesten die geantidateerd werden: de periode die vermeld wordt is reeds (lang) voorbij;
- attest voor een reden die niets met medische oorzaken te maken heeft: ouders verblijven in het buitenland, wegens hulp in huishouden, ziekte moeder, vage redenen met pseudo-culturele inslag, onduidelijke redenen...
- attest waaraan geknoeid werd: de dokter herinnert zich niet precies hoeveel dagen geschreven werden, erkent geknoei en schrijft nieuw attest;

- attestaten voor verschillende, soms relatief ver uit elkaar liggende periodes, deze attestaten worden soms verstrekt lang nadat de eerst vermelde datum voorbij is;
- attestaten die gestolen zijn en door de leerling ingevuld werden;
- attestaten die andere redenen verhullen.

Andere problematische gevallen

Naast de onduidelijkheden en misbruiken die uit de attestaten blijken, zijn er nog een aantal problematische situaties waarmee scholen geregeld geconfronteerd worden. Uit de praktijk worden de volgende gevallen geciteerd. Wanneer scholen onder meer opmerkingen maken omtrent leerlingen die geen of een ongedige reden voor een afwezigheid opgaven, blijkt het geen probleem om bij sommige artsen aan attestaten te geraken; scholen merken dat er attestaten circuleren die ofwel gestolen zijn (compleet met stempel), ofwel blanco gecopieerd, soms verhullen attestaten op medische gronden achterliggende sociale, familiale... redenen. Scholen begrijpen het delicate aspect van bepaalde situaties, maar aan de andere kant kan men zo niet inspelen op de noden en heeft men ook geen vat meer op duidelijke misbruiken. Hier is volgens de scholen communicatie tussen arts en P.M.S. of M.S.T. aangewezen.

Dezelfde opmerking geldt voor leerlingen die erg vaak voor korte periodes afwezig blijven, zonder dat duidelijk wordt waar de echte problemen liggen.

Leerlingen worden te vaak voor praktijklessen en/of lichamelijke opvoeding vrijgesteld, terwijl enkel bepaalde handelingen/bewegingen niet kunnen of mogen uitgevoerd worden. Het moet toch mogelijk zijn om preciezer aan te geven wat wel/niet kan?

Leerlingen die met de familie te laat van skivakantie terugkeren – of vroeger vertrekken – en migranten die vooral na de grote vakantie later terug op school verschijnen hebben blijkbaar weinig moeite om aan een medisch attest te komen ook al geven ze zelf toe dat ze gewoon te laat uit vakantie zijn teruggekeerd.

Scholen met Nederlandse leerlingen krijgen te maken met de verschillen in afhandeling van de medische attestering over de grens. Nederlandse dokters geven geen attest, en weigeren soms te antwoorden op vragen vanuit de schoolsecretariaten.

De voorgeschreven regeling, waarbij een arts in België als intermediair wordt gekozen is niet altijd haalbaar, zeker niet wanneer het – zoals in enkele scholen effectief voorkomt – om verschillende tientallen leerlingen gaat.

Sommige leerlingen gaan telkens naar dezelfde dokter, zelfs al woont die ver uit de buurt. Het schrijfgedrag van de dokter blijkt dan meestal de beïnvloedende factor. Het gebeurt soms zelfs dat enkele leerlingen van één school plots zo'n wonderdokter weten te vinden.

In andere gevallen daarentegen gaan sommige leerlingen veelvuldig van dokter wisselen in de hoop op telkens weer een nieuwe lei, en dus een nieuwe reeks attestaten.

Mogelijke oplossingen

Uit de beschrijving van de vastgestelde problemen wordt duidelijk dat het niet gaat om een geïsoleerde problematiek. De aanpak zal dus van algemene aard moeten zijn, plaatselijke remedies bieden geen uitzicht op een definitieve oplossing.

We kunnen ook vaststellen dat een nauwlettende controle, gekoppeld aan direct en kortdaat optreden meer kansen op succes bieden. Laten aanslepen of slechts lauwtes reageren is meestal een signaal om door te gaan.

Gelet op de betrokken instanties (scholen, huisartsen, M.S.T.) kunnen we toch al beginnen om via een aantal concrete tips tot een betere opvolging van de problematiek te komen.

Het zou daarom goed zijn om met een aantal scholen de mogelijkheden van deze werkwijze te onderzoeken, om zo tot de problematieken te komen waarvoor de school verdere hulp moet gaan zoeken.

Tips/aanwijzingen voor scholen

- Vraag de nodige informatie bij de inschrijving van nieuwe leerlingen: is er een vaste huisdokter, is er medische informatie die men moet kennen omdat ze relevant is in de schoolse context (slecht zien, slecht horen, epilepsie, chronische vermoeidheidsverschijnselen,...)
- Let er wel op dat deze informatie met de nodige discretie opgeslagen en gebruikt wordt, en dat alleen datgene wordt gevraagd wat binnen de schoolsituatie belangrijk om weten is.
- Sommige scholen voegen bij elk rapport een overzicht van de afwezigheden (alle data). Zij vermelden daarbij of het om gewettigde afwezigheden ging, en hoe die dan gewettigd werden (dokersattest, briefje van de ouders, toelating directie,...)
- Controleer direct de data:
  - van de ziekteperiode (juiste periode?);
  - van het uitschrijven van het briefje (niet geantidateerd?);
  - van begin- en einddatum (niet geknoeid?)
- Let op de periode waarop het briefje slaat, zeker als dat vlak voor of na een vakantie is; aanvaard geen briefjes waar iets mis mee is;
- Klasseer de briefjes dadelijk;
- Ga na of alle doktersbriefjes van dezelfde arts (en praktijk) komen. Wanneer het om een andere arts gaat, ga dan na of die in dezelfde buurt van de jongere of (van een) van de ouders woont.
- Reageer alert op "wonderdokers": veel leerlingen die plots allemaal briefjes binnenbrengen van dezelfde dokter (zelfs al woont die helemaal niet in hun buurt);
- Contacteer de schoolarts:
  - bij twijfel aan de authenticiteit van het briefje;
  - bij twijfel aan de ziekte-toestand, zeker wanneer de huisarts zelf al signalen geeft (volgens verklaring van de patiënt, ...);
  - bij telkens terugkomende ziekteperiodes, zeker als tussendoor ook nog medische attestaten door de ouders werden geschreven.

Tips/aanwijzingen voor huisartsen

- Schrijf geen ziektebriefje voor periodes die al lang voorbij zijn, ze hebben voor de school toch geen waarde;
- contacteer de school(arts) of het P.M.S. wanneer het eerder sociale/familiale problemen betreft. Probeer dit niet (herhaaldelijk) met een ziektebriefje te regelen, maar ga in communicatie met de school(arts);
- stimuleer zo mogelijk de ouders en de leerling om met een vertrouwenspersoon in de school te gaan praten wanneer belangrijke niet-medische componenten aanleiding vormen om een briefje te schrijven;
- vermeld duidelijk begin- en eindperiode;
- let op uw briefjes en uw stempel en laat ze zeker niet samen rondslingeren;
- wanneer een leerling enkel voor praktijklessen en/of lichamelijke opvoeding vrijgesteld is, geef dan aan wat hij/zij niet mag doen en vermijd zo mogelijk algemene vrijstelling (bv. niet zwemmen, geen buikspieroefeningen,...);
- informeer of de leerling de dag voordien op school was; geef duidelijk aan wat moet gebeuren indien men op de aangegeven dag niet kan hervatten.

Tips/aanwijzingen voor schoolartsen

- Informeer de school over wat samen met u kan ondernomen worden. Gebruik daarbij vooral het P.M.S. als draaischijf;
- manifesteer u als tussenpersoon bij het opvolgen van twijfelachtige attesten of wanneer er vragen zijn bij

de algemene of specifieke gezondheidstoestand van bepaalde leerlingen. Doe dat niet in het algemeen, maar direct, op klasniveau;

- probeer voor leerlingen herkenbaar en bereikbaar te zijn (contact niet enkel bij routine-onderzoeken of ernstige medische kwesties);
- stimuleer het samen uitbouwen van preventie- en voorlichtingsmomenten rond andere dan de klassieke thema's als seksualiteit, anticonceptie, S.O.A. en drugs. Dat in een beroepsklas met veel meisjes zeer voorbeeld de aanleiding vormen voor een informatief gesprek rond menstruatiespijnen en hoe daarmee om te gaan;
- breng de communicatie op gang met P.M.S., leerkrachten, leerlingen en ouders.

Veel leerkrachten hebben behoefte aan informatie, b.v. over leerstoornissen, over de aanpak van leerlingen met epilepsie,... Veel ouders zijn geïnteresseerd in een aantal medische aspecten bij hun opgroeiende kinderen (vermoeidheid, zenuwachtigheid, slapeloosheid, faalangst,...).

Veel leerlingen hebben gewone vragen op medisch gebied.

Dit zijn mogelijkheden om als schoolarts geïntegreerd te raken in de teamwerking.

Gil THYS
Beekstraat 70,
9090 MELLE
Tel.: 09/252.59.64

Chris VAN GYSEGEM
Coördinerend schoolarts

P.S. De auteurs hadden naar aanleiding van de vaststellingen en bedenkingen in dit artikel een onderhoud met de Antwerpse afdeling van de Orde der Geneesheren. Daarbij werd de medewerking van de Provinciale Raad toegezegd om tot een oplossing van een aantal problematische situaties te komen. Ook het belang van de betrokkenheid van de schoolartsen werd bevestigd. Dit toont in elk geval aan dat er mogelijkheden zijn om tot oplossingen te komen. Een eerste belangrijke stap daartoe is het benutten van de (lokale) kanalen voor overleg.

KINDERRECHTEN EN PREVENTIE IN DE BIJZONDERE JEUGDBIJSTAND

Begin dit jaar verscheen bij uitgeverij Garant een boek en had te Gent een studiedag plaats met als titel: "Let-tertjes in de soep. Kinderrechten en preventie". Hierin ligt de directe aanleiding voor dit artikel. Het is een po-ping om dit feit van op een zekere afstand en dus met een breder perspectief opnieuw te bekijken.

Wanneer men zijn perspectief wil verbreden is het een courante praktijk wat terug te gaan in de tijd.

In dit artikel wordt eerst aandacht besteed aan het feit dat preventie niet enkel een methodiek is, maar boven-dien ook een inherente strategie van het systeem zelf van de jeugdbescherming – bijzondere jeugdbijstand. En omdat er vanuit gegaan wordt dat dit gegeven voor kinderrechten een vruchtbare bodem is om zich op te enten, worden deze laatste pas in tweede instantie 'ten tonele gevoerd'.

Een lange voorgeschiedenis inzake preventie

De preventie, als strategie en als methodiek heeft in Vlaanderen steeds een belangrijke plaats bekleed, reeds van in de tijd toen de bijzondere jeugdbijstand nog jeugdbescherming heette.

De jeugdbescherming zelf als preventieve strategie

Formeel doet de jeugdbescherming in België haar in-trede met de eerste wet op de jeugdbescherming in 1912. Deze wet voorziet in een aangepast gerechtel-lijk optreden ten aanzien van jeugdige delinquenten en voorziet tevens in de mogelijkheid van een gerechtelijke tussenkomst in (de uitoefening van) het ou-derlijk gezag ter bescherming van minderjarigen. Hoewel in deze wet van 1912 nog geen sprake is van preventie als methodiek is het niet onzinnig om het hele jeugdbeschermingssysteem op zich, zoals dit door de wet van 1912 werd vorm gegeven, te bekijken als één grote preventieve strategie. De volkse wijsheid "vroeg geleerd is oud gedaan" zou men kunnen be-schouwen als een goede omschrijving voor de preven-tieve reflex, die aan de wet van 1912 ten grondslag lag. Men was er namelijk van overtuigd dat het absoluut noodzakelijk was om tegenover jonge delinquenten op te treden om te voorkomen dat zij zouden evolue-ren naar "gewoontemisdadigers". Maar de wet ging al verder en voorzag ook al de mogelijkheid om ten aanzien van zogenaamde predelinquenten (minder-jarigen, die zich aan prostitutie of ontucht overlever-den, of die hun middelen van bestaan zochten in spel of handelingen die konden leiden tot bedelarij, tot landloperij of tot criminaliteit) op te treden. Wat het doel van het optreden betreft, lag de klemtoon dan ook in alle gevallen duidelijk op het "(her)opvoeden" van de jeugdige.

De profilering van het jeugdbeschermingssysteem zelf als één grote preventieve strategie werd nog veel dui-delijker bij de invoering van een nieuwe wet op de jeugdbescherming in 1965. Niet enkel werd de grond-houding ten aanzien van jeugdige delinquenten be-vestigd, maar ook werd de mogelijkheid van een ge-rechtelijke interventie ten aanzien van niet-delinquen-te jongeren sterk vergroot. De jeugdrechter kon op-voedende maatregelen bevelen ten aanzien van elke minderjarige, wiens gezondheid, veiligheid of zede-

lijkheid gevaar liep hetzij wegens het milieu waarin hij leefde, hetzij wegens zijn bezigheden of wanneer de omstandigheden waarin hij werd opgevoed gevaar opleverden door het gedrag van diegenen die hem on-der hun bewaring hadden.

Daarenboven werd een nieuwe buitengerechtelijke instantie, het jeugdbeschermingscomité, in het leven geroepen, die de bevoegdheid kreeg om in identiek dezelfde "gevaarssituaties" op te treden, maar op vrij-willige basis (dus niet onder dwang). Om geen twijfel te laten bestaan over de preventieve intentie van dit soort interventies werden ze officieel omschreven als individuele preventieve sociale acties.

De geboorte van een preventieve methodiek

Naast deze preventieve taak ten aanzien van indivi-duele minderjarigen werd het jeugdbeschermingsco-mité ook belast met wat men in de jeugdbescherming "algemene preventie" is gaan noemen. De jeugdbe-schermingscomités werden er namelijk ook mee be-last om de feiten, die op de lichamelijke gezondheid of de zedelijkheid van de jeugd nadelig konden in-werken, ter kennis te brengen van de bevoegde over-heden, en om in plaatselijk of gewestelijk verband alle initiatieven voor een betere bescherming van de jeugd te bevorderen, te oriënteren en te coördineren.

Hoe en met welke middelen deze taken moesten wor-den uitgevoerd werd verder niet verduidelijkt en het zal tot 1977 duren vooraleer een bedrag (zij het slechts 1.200.000 Bfr. voor het ganse Vlaamse grondgebied) wordt ingeschreven in de begroting om deze algeme-ne preventietaak waar te maken.

Ten gevolge van de staatshervorming van 1980 werd Vlaanderen zelf bevoegd over de jeugdbeschermings-materie (met uitzondering van de berechting van jeug-dige delinquenten). De reeds aanwezige beleidslijn om de jeugdbescherming te bekijken als preventieve strategie werd door de Vlaamse overheid niet enkel bekrachtigd, maar nog aanzienlijk versterkt.

Tien jaar werkzaamheden op regelgevend vlak von-den een neerslag in de Decreten inzake Bijzondere Jeugdbijstand gecoördineerd op 4 april 1990. De ener-gie van de decreetgever ging daarbij zeker niet enkel naar inhoudelijke discussies, maar minstens evenveel naar getwist met de federale overheid over het pre-cieze bereik van de bevoegdheid van elk van de over-heden.

Niettemin is deze nieuwe regelgeving ook te lezen als een intentieverklaring om nog meer uitgesproken een preventief geïnspireerd beleid te voeren. De jeugdbeschermingscomités werden vervangen door Comités voor Bijzondere Jeugdzorg. De vrijwilligheid van de interventie werd extra beklemtoond en die interventie wordt nadrukkelijk als hulpverlening benoemd. De situaties, waarin hulp kan worden geboden, worden niet langer gevaarssituaties, maar wel problematische opvoedingssituaties genoemd. Daaronder verstaat men: "een toestand waarin de fysieke integriteit, de affectieve, morele, intellectuele of sociale ontplooiingskansen van minderjarigen in het gedrang komen, door bijzondere gebeurtenissen, door relationele conflicten, of door de omstandigheden waarin zij leven".

Ook het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg krijgt daarenboven een expliciete taak inzake algemene preventie toegewezen. Het heeft als taak: "de omstandigheden en toestanden die negatief inwerken op de fysieke integriteit, het psychosociaal welzijn en de ontplooiingskansen van minderjarigen, ter kennis te brengen van private organisaties en van de overheid, met het oog op initiatieven om deze toestanden en omstandigheden te voorkomen en te bestrijden", en ook: "in plaatselijk of in regionaal verband met dergelijke initiatieven samen te werken, ze te ondersteunen, te bevorderen en desgevallend te coördineren."

Behalve aan deze regelgevende activiteit heeft de Vlaamse overheid in de tachtiger jaren veel aandacht besteed aan de uitvoering zelf van deze algemene preventietaak en daartoe diverse impulsen gegeven. Het betrof onder meer: het aantrekken van wetenschappelijk onderzoek met het oog op methodiekontwikkeling, het organiseren van vorming en deskundige ondersteuning, het optrekken van het jaarlijks budget voor algemene preventie in de bijzondere jeugdbijstand tot ongeveer 10 miljoen Bfr., enz.

De publicatie van het boek "Methodiek van de preventieve projectwerking" (F. DE CAUTER)¹, kan beschouwd worden als het afsluiten van een behoorlijk intensieve ontwikkelingsfase op het vlak van methodische algemene preventie. Verder bouwend op deze werkzaamheden zal de Vlaamse overheid vanaf dan de klemtoon gaan leggen op het ontwikkelen van een duidelijke profilering, van een betere bekendheid en van een grotere professionalisering van de preventie in de bijzondere jeugdbijstand.

De omzendbrief dd. 10.1.1994 van G. HERTECANT, Administrateur-generaal van de Administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn op het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, is in dit verband van grote betekenis.

Vooreerst beklemtoont de omzendbrief dat het een basisvereiste is dat het belang en de zinvolheid van de algemene preventie binnen de bijzondere jeugdbijstand algemeen wordt aanvaard.

Belangrijk is ook dat men zich zowel binnen het comité, als binnen de sociale dienst, kan vrijmaken voor de algemene preventie. Dit werd enerzijds georganiseerd via de regelgeving, met name het feit dat de decreten voorzien in een preventiecel. Anderzijds bevestigt de omzendbrief de absolute noodzaak om binnen elk Comité voor Bijzondere Jeugdzorg minstens

één personeelslid van de sociale dienst voor preventie-taken vrij te stellen.

Tenslotte benadrukt de omzendbrief de noodzaak om vanuit een eenduidig begrippenkader en een gemeenschappelijke doelstelling aan preventie te doen. Volgende gemeenschappelijke definitie van algemene preventie wordt vooropgesteld: "Onder algemene preventie worden alle initiatieven van coördinatie, overleg, stimulering, informatie of waarschuwing verstaan, gericht op het voorkomen, wegwerken of neutraliseren van factoren die systematisch hinderlijk zijn voor de gunstige ontplooiing van (een gedeelte van) de jongerenpopulatie, of gericht op het bevorderen van factoren die deze ontplooiing in de hand werken." Als gemeenschappelijk doel van preventie geldt het volgende: "Het doel van de algemene preventie kan dus geformuleerd worden als het wegwerken van de maatschappelijke disfuncties met het oog op enerzijds het vergroten van het welzijn van minderjarigen en anderzijds het verkleinen van hun maatschappelijke kwetsbaarheid."

Een verdere profilering van het eigen karakter van de algemene preventie in de bijzondere jeugdzorg gebeurt in de omzendbrief aan de hand van drie dimensies. De hierbij gebruikte terminologie wordt ontleend aan het reeds vermelde boek van Frits DE CAUTER. Een eerste dimensie betreft het tijdstip in de probleemwording waarop men ingrijpt. Men kan ingrijpen voor, tijdens of na de manifestatie van een probleem. Naarmate men voortschrijdt op deze tijdlijn van de probleemwording, wordt de thematiek van de preventieve actie en de doelgroep ervan specifiek en minder algemeen. Als richtlijn wordt in de omzendbrief vooropgesteld dat preventie in de bijzondere jeugdzorg zich zo vroeg mogelijk op deze tijdlijn dient te situeren.

Een tweede dimensie betreft de focus van de algemene preventieve interventie. Men kan veranderingen proberen te bewerkstelligen in de persoon zelf of in het structureel kader waarbinnen deze zich beweegt. In de persoonsgerichte preventieve actie richt men zich tot een groep personen met de bedoeling bij hen een 'interne' verandering teweeg te brengen. Een structuurgerichte actie streeft verandering na op het niveau van de organisatie of de samenleving. Wat dit aspect betreft stelt de omzendbrief dat de algemene preventie in de bijzondere jeugdzorg structuurgericht dient te zijn, eerder dan persoonsgericht.

Een derde dimensie betreft het karakter van de interventie: een probleem kan voorkomen worden door de gedragsmogelijkheden te beperken (defensieve preventie) dan wel door de gedragsalternatieven uit te breiden (offensieve preventie). Bij de defensieve aanpak ligt de klemtoon op het indijken van het probleem. Dikwijls gaat het dan om symptoombestrijding: niet de dieperliggende oorzaken maar de verschijningsvorm wordt aangepakt. In een offensieve aanpak gaat men terug naar de oorsprong, de wortel (radicale preventie) van de problematiek. Wat het karakter van de preventieve interventie betreft, stelt de omzendbrief heel duidelijk dat de preventie zo offensief mogelijk moet zijn.

Hierdoor verwerft de algemene preventie in de bijzondere jeugdzorg een wel heel duidelijke, maar alerm minst een vanzelfsprekende, profilering. Het is in-

derdaad geen evidentie dat een dienst, die zich op het vlak van hulpverlening als een gespecialiseerde (derdelijns- (?)) dienst opstelt, zich op het vlak van preventie profileert met een structuurgerichte offensieve aanpak vóór de probleemwording.

Tenslotte bepleit de omzendbrief dat de sector bijzondere jeugdbijstand zich op basis van de hierboven beschreven beleidsopties duidelijk zou profileren en op basis van een duidelijke eigen identiteit de samenwerking met de andere sectoren zou aangaan.

Naast deze inhoudelijke profilering wordt op het vlak van de methodiek een planmatig en gefaseerd werken als beleidsoptie geformuleerd, waarbij een projectmatige aanpak wordt verkozen.

Tenslotte kan er nog op gewezen worden dat ook opnieuw enkele impulsen gegeven worden, die het vorm geven van de algemene preventietaak van de bijzondere jeugdbijstand kunnen ondersteunen. Op de centrale administratie wordt een ambtenaar aangesteld voor de inhoudelijke en praktische ondersteuning van de algemene preventie. Daarenboven worden de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg aangemoedigd om expliciet aandacht te besteden aan een eigen beleidsontwikkeling op het vlak van algemene preventie en om zich hiervoor zo nodig door een externe deskundige te laten bijstaan.

Het beleidsterrein van preventie in de bijzondere jeugdbijstand blijft erg dynamisch en vitaal. De ontwikkelingen zijn dus geenszins afgesloten met de hierboven beschreven omzendbrief. Ze bevatten zelfs zoveel boeiende elementen dat het mogelijk zou zijn er een apart artikel aan te wijden.

Kinderrechten en preventie

Ondertussen was het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989) begin 1992 in België van kracht geworden. Dit gegeven heeft in belangrijke mate geïnterfereerd in het hierboven beschreven ontwikkelings- en profileringsproces inzake algemene preventie in de bijzondere jeugdbijstand.

Hoewel een zekere affiniteit van het preventiewerk in de bijzondere jeugdzorg met kinderrechten reeds sedert lange tijd sporadisch naar boven kwam (voorbeelden – zeker niet de enige – hiervan zijn o.m.: 1979 “Jeugd-recht-in-beweging”; 1986 “Jongerenombudsfuncties”), is de vraag in 1994 van drie Comités voor Bijzondere Jeugdzorg aan het Centrum voor de Rechten van het Kind om ondersteuning in het uitbouwen van hun preventiewerk vanuit een kinderrechtensperspectief een belangrijk moment. Het werd immers de start van een volgehouden inspanning met het oog op het uitdiepen van de relatie kinderrechten met preventie.

Voornamelijk de werkgroep ‘Preventie en Kinderrechten’ heeft hiertoe in belangrijke mate bijgedragen. In deze werkgroep werden de eigen ervaringen en ontwikkelingen uit elk van de drie Comités voor Bijzondere Jeugdzorg samengebracht en geïntegreerd. Een relatie in vier dimensies tussen kinderrechten en preventie werd erin ontwikkeld.

In de werkgroep werd steeds duidelijker dat kinderrechten wel een heel erg belangrijke betekenis hebben voor het preventiewerk in de bijzondere jeugd-

zorg, maar uiteraard ook voor de gehele sector. Kinderrechten blijken namelijk het uitgangspunt, het doel, een verklaringsgrond en een thema van het preventiewerk te kunnen zijn.

Kinderrechten als uitgangspunt

Door de ratificatie van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind heeft België zich als verdragsstaat geëngageerd om de bepalingen uit dit verdrag toe te passen. Ook Vlaanderen heeft het verdrag bij decreet goedgekeurd. Overheden en overheidsdiensten zijn meer dan wie ook verplicht dit engagement te verwezenlijken.

Aangezien de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg overheidsdiensten zijn, zijn zij rechtstreeks gebonden door het door België en Vlaanderen aangegane engagement. Als overheidsdienst werkzaam op het gebied van het welzijn van kinderen is het voor de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg als het ware een verplichting de verdragsbepalingen te onderschrijven als uitgangspunt voor alle acties. Het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg is dit zeker aan kinderen verplicht, alleen al omdat het dagelijks met hen omgaat en beweert het zo goed met hen te menen.

Uitgaan van kinderrechten maakt de preventie alert bij haar decretale opdracht om de realiteit waarin kinderen leven te bekijken, de werkelijkheid van kinderen te analyseren (cfr. “de omstandigheden en toestanden...” uit de decretale opdracht).

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind lijkt dus het allerbelangrijkste uitgangspunt te kunnen worden voor de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg om aan offensieve preventie te doen. Het leidt tot een preventie die de keuze- en groeikansen van de minderjarigen verruimt. Het bevorderen van de Rechten van het Kind kan dé offensieve preventie bij uitstek zijn voor de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg.

Kinderrechten als doel

De jeugdbescherming – en vervolgens uiteraard de bijzondere jeugdbijstand – heeft van oudsher gewild dat het belang van het kind het enige objectief was wat ze bij al haar interventies op het oog zou hebben. “Met het oog op het belang van het kind”,... “het is voor je eigen bestwil”,... enz.: het zijn voor de sector de steeds opnieuw herhaalde motieven gebleven. Dit was niet enkel het geval voor de bijstandsfuncties. Ook de preventie heeft zich, weliswaar met andere methodieken, geschaard achter het belang van het kind als doel van haar interventie.

Ook voor het kinderrechtensperspectief is het belang van het kind een centrale bekommernis. Het is één van de basisbeginselen, één van de algemene richtlijnen uit het verdrag. Als dit zo is, dan kan men er van uitgaan dat de inhoud van alle overige bepalingen door dit beginsel zullen geïnspireerd zijn. Om die reden kan men kinderrechten zien als een operationalisering van de vaag gebleven notie ‘belang van het kind’. Kinderrechten kunnen dus terecht beschouwd worden als een veel gedetailleerder omschreven, beter toetsbare, maar nog steeds omvattende doelbepaling voor het preventiewerk in de bijzondere jeugdbijstand.

In een kinderrechtenperspectief worden kinderen en jongeren niet benaderd vanuit problemen of probleemgedrag, maar vanuit hun mogelijkheden, hun kansen om te groeien. In de preventie-inspanningen staat daarom het realiseren van rechten als doel voorop. Participatie van de betrokkenen, dus ook kinderen, is daarbij een inherente vereiste. Kinderrechten als doelstelling leidt dus tot een pro-actieve, offensieve, welzijnsbevorderende preventie, niet tot een reactieve, defensieve, onwelzijnsbestrijdende preventie.

Kinderrechten als verklaringsgrond

De jeugdbescherming/bijzondere jeugdbijstand is naast het onderwijs één van de allerbelangrijkste institutionalisering van de wijze waarop de samenleving van de twintigste eeuw zich tot kinderen verhoudt. Onze samenleving ziet kinderen als gevoelige, kwetsbare wezens (daarom bescherming) met een grote rijkdom aan potentiële kwaliteiten (daarom onderwijs). Maar tevens zijn kinderen momenteel nog niet in staat in die complexe samenleving te functioneren (daarom onderwijs) en zich er in staande te houden (daarom bescherming). Uiteraard dragen ook minder sterk ge-professionaliseerde instituties, zoals kinderopvang of jeugdwerk, of niet ge-professionaliseerde, zoals het gezin, evenzeer bij tot deze maatschappelijke verhouding tot kinderen.

Een dergelijke verhouding tegenover kinderen heeft, omwille van hun 'gevoeligheid' en 'kwetsbaarheid' en gestimuleerd door de inzichten uit de ontwikkelingspsychologie, een zorgend en zachtmoedig gedrag tegenover kinderen in de persoonlijke relaties met hen aangemoedigd. In deze persoonlijke relaties zijn met-tertijd dialoog en onderhandelingen steeds belangrijker geworden. Anderzijds hebben zich ook in de samenleving als geheel razendsnelle evoluties voorgedaan. Maar aangezien kinderen het privé-domein van geëigende instituties waren geworden, heeft de samenleving zich verder ontwikkeld zonder daarbij met hen rekening te houden. En het feit dat de samenleving veel middelen investeert in de instituties voor kinderen (onderwijs, gezin, enz.) maakt het des te moeilijker om de kind-onaangepastheid van de samenleving in te zien. Hierdoor is er evenwel een heel grote kloof gegroeid tussen de persoonlijke omgang, de persoonlijke relaties met kinderen (gekenmerkt door kindgerichtheid, het in-sluiten van kinderen) en de wijze waarop de samenleving zich tot kinderen verhoudt (kind-blind, het uit-sluiten van kinderen).

Het kinderrechtenverdrag heeft ongetwijfeld bijgedragen tot het problematiseren van een dergelijke maatschappelijke verhouding tot kinderen. Meer en meer wordt nu duidelijk dat het in de praktijk niet mogelijk is kinderen op te voeden, te onderrichten en groot te brengen afgeschermd van de samenleving. En daardoor zet de kind-onaangepastheid van de samenleving de persoonlijke relaties met kinderen onder zware druk. Dit is één van de belangrijkste oorzaken voor de steeds toenemende probleemdruk, voor het steeds toenemend aantal probleemsituaties met kinderen, waarmee de bijzondere jeugdzorg en het gehele welzijnswerk worden geconfronteerd.

Kinderrechten als thema

In wezen is preventie, om het even of het nu persoonsgerichte of structuurgerichte preventie is, vaak bezig met mobiliseren en activeren met het oog op veranderingen.

Doelgroepen en individuen worden geïnformeerd en gesensibiliseerd met het oog op veilig vrij-gedrag. Doelgroepen en individuen worden geïnformeerd en gesensibiliseerd met het oog op het creëren van de maatschappelijke bereidheid om een beleid te aanvaarden en te steunen gericht op het volkomen onaan-trekkelijk maken van de drugsscène voor groot geld-gewin. Enz. talloze voorbeelden zijn mogelijk en vaak worden bij preventie-activiteiten in de eerste plaats zogenaamde intermediairen gevisieerd: wanneer men hen ertoe kan overhalen actief mee te werken aan het informeren en sensibiliseren wordt het potentieel bereik van de preventie-inspanning verveelvoudigd. Met kinderrechten is dit niet anders. En hoewel het de staat als verdragssluitende partij is die zich engageert de bepalingen uit het Verdrag inzake de Rechten van het Kind toe te passen, is het vanzelfsprekend dat het realiseren van kinderrechten een opdracht is van eenieder. Kinderrechten als een taak voor iedereen is trouwens een gedachte, die in de Verklaring voor de Rechten van het Kind (1959) uitdrukkelijk was opgenomen.

Aangezien een keuze voor kinderrechten als uitgangspunt, doel en verklaringsgrond van de preventie in de bijzondere jeugdzorg zinvol kan zijn, zullen kinderrechten dus, wanneer deze keuze wordt gemaakt, vanzelfsprekend ook als preventiethema fungeren.

Kinderrechten: lettertjes in de soep

Kinderrechten: een globale aanpak

Het ontwikkelen van een omvattende, een globale aanpak ligt in de lijn van de ontwikkelingen inzake de preventiepraktijk in de bijzondere jeugdbijstand. Zo een globale aanpak ligt ook in de lijn van een preventiepraktijk vanuit de rechten van het kind. Het is zelfs pure noodzaak.

Door de werkgroep 'Preventie en Kinderrechten' werd een schema ontwikkeld voor een dergelijke globale aanpak. Enerzijds bevat het een aantal componenten, die verband houden met het bevorderen van kennis, anderzijds componenten, die te maken hebben met het bevorderen van handelen.

Het bevorderen van kennis heeft alles te maken met het feit dat maatschappelijke veranderingen, nieuwe maatschappelijke verhoudingen ten overstaan van kinderen, behoefte hebben aan aangepaste premissen, aan nieuwe uitgangspunten. Preventie vanuit kinderrechten zal dus moeten bijdragen tot het ontwikkelen en verspreiden van kennis inzake de rechten van het kind en van kennis in verband met kinderen, zowel wat betreft hun meningen als wat betreft hun levensomstandigheden.

Het bevorderen van handelen, het stimuleren van een daadwerkelijke aanpak is vanzelfsprekend. Willen we veranderingen dan moeten de handen uit de mouwen gestoken worden. Toch kan dit geenszins hals

over kop en onbezonnen gebeuren, niet in het minst omdat we het gevaar zouden lopen oude en inadequate kennis en inzichten als basis van ons handelen te nemen. Het uittekenen van acties en strategieën zal daarom vaak al zoekend en tastend moeten gebeuren bij gebrek aan duidelijke en betrouwbare kennis, die vertrekt vanuit een respect-paradigma. Acties en strategieën zullen zich voornamelijk rond drie assen groeperen: ruimte voor kinderen bepleiten, effecten-rapportage inzake kinderrechten en participatie van kinderen.

Lettertjes in de soep

Voor buitenstaanders is preventie vaak erg onduidelijk. Een soep waarin actoren en ingrediënten onzichtbaar lijken. Te gauw wordt daaruit besloten dat er geen methode of beleid gehanteerd wordt, en worden acties afgedaan als geknutsel.

Anderzijds wordt heel wat preventie ingelijfd om snelle effecten en zichtbare doelstellingen op korte termijn te dienen. Bij deze acties wordt de blijvende maatschappelijke waarde ondergeschikt gemaakt aan de corporatie.

Toch is er wel degelijk in heel wat sectoren een zoektocht naar het waarom en van waaruit van preventie. Er wordt gezocht naar kaders waarin preventie herkenbaarder wordt en ook doelstellingen op lange termijn verwerft die haar maatschappelijke waarde en legitimiteit verhogen.

In de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg, waar de preventie-opdracht kinderen en jongeren betreft, kan het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind als kader gehanteerd worden. De geest en de letter van het Verdrag geven aan preventie klaarheid en doelgerichtheid.

De kinderrechten kunnen dus lettertjes worden in een preventiesoep. Daardoor zal de preventie voor de gehele maatschappij en in het bijzonder voor de jonge medeburgers smakelijker en aantrekkelijker worden.

Een uitnodiging naar de andere sectoren

Kinderrechten worden aangeduid als omvattend, immers, globaal, comprehensief, integraal, grensoverschrijdend, enz. De uitdagingen gaan veel verder dan in de mogelijkheden ligt van een preventiewerker in een Comité voor Bijzondere Jeugdzorg, veel verder dan in de mogelijkheden ligt van een hele preventiecel, veel verder zelfs dan in de mogelijkheden ligt van de hele sector van de bijzondere jeugdbijstand. Samenwerking dringt zich dus op.

Maar samenwerking is ook inherent aan de structuur van het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg. De comitésleden worden immers benoemd als vertegenwoor-

digers van organisaties die actief zijn in de jeugd- en volwassenenvorming, in hulpverlening aan jeugd en gezin, in arbeids- of onderwijsmiddelen en in de gezondheidszorg.

Ook een onderzoek over de preventie in Vlaanderen vanuit de invalshoek jeugdwezijn was tot de conclusie gekomen dat er een nood is aan een gezamenlijk preventiebeleid waarbinnen een samenwerking kan opgezet worden met respect voor de positie en de methodiek van elk van de actoren.

Het leek de werkgroep 'Preventie en Kinderrechten' dan ook logisch om de eigen inzichten, die de kinderrechten aanbieden als kader voor een structurele preventie, ter reflectie voor te leggen aan de sectoren die inzake jeugdwezijn op preventief vlak actief zijn. Die sectoren zijn: de centra geestelijke gezondheidszorg, de drugspreventie, het jeugdwerk, het algemeen welzijnswerk, de vierde wereldbeweging en Kind en Gezin.

Hierdoor werd een aanzet gegeven om met deze sectoren een dialoog op gang te brengen. Zij werden uitgedaagd om de ideeën, die in de bijzondere jeugdzorg werden ontwikkeld en toegepast, ook voor het eigen preventiewerk te wikken en te wegen. Tegelijk werd hen gevraagd na te gaan of, met het Verdrag inzake de Rechten van het Kind als kader, ook een intersectoriële samenwerking kan worden verwezenlijkt. Meteen werd hiermee een opening gecreëerd tot een samenwerking vanuit de basis, door mensen uit de praktijk van het preventiewerk.

Het is nog te vroeg om al te kunnen uitmaken of deze ontwikkelingen zich zullen doorzetten. Tijdens een studiedag te Gent, eind januari 1997, was de respectvolle benadering van de ontwikkelde denkbeelden en inzichten door de commentatoren uit de aanpalende sectoren, gekoppeld aan een toetsing van de betekenis ervan voor de eigen sector en voor sectoroverschrijdend samenwerken in elk geval bijzonder bevestigend. Het lijkt er in elk geval op dat een aanvang werd gemaakt met een diepgaande reflectie over de betekenis van kinderrechten voor de eigen praktijk, in alle sectoren die hun reden van bestaan aan kinderen ontleen.

Frans SPIESSCHAERT
Vakgroep Sociale, Culturele
en Vrijtijdsagogiek
Henri Dunantlaan, 2
9000 GENT
Tel.: 09/264.62.81

NOOT

¹ DE CAUTER, F., *Methodiek van de preventieve prospectwerking*, Leuven, Acco, 1990.

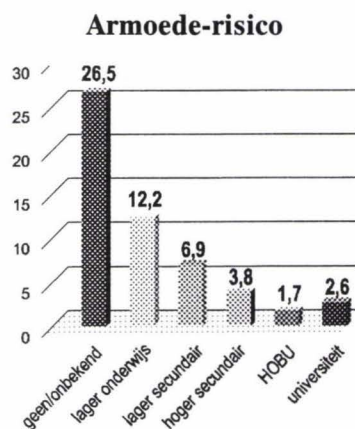

DE SCHOOL, DE GROTE HERVERDELER?

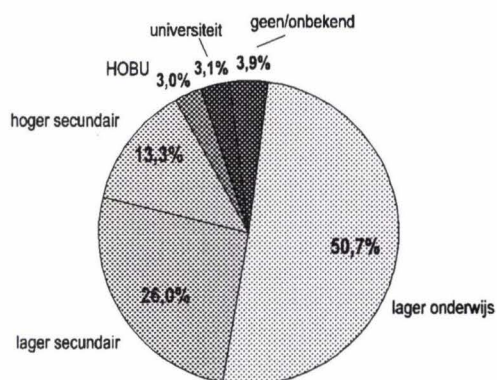
In zijn doctoraal proefschrift 'Poverty and human capital' bestudeerde Ides NICAISE, onderzoeker bij het Hoger Instituut voor de Arbeid, het verband tussen armoede, onderwijs en opleiding vanuit een economische invalshoek. Het is bekend dat de laagst geschoolden het hoogste risico lopen op armoede, ook al spelen andere factoren (werkloosheid, gebroken gezinssituaties) een niet te onderschatten rol. Maar waarom investeren arme gezinnen dan niet méér in onderwijs? Zouden hun kinderen dank zij een langere schoolloopbaan niet kunnen ontsnappen aan de wurggreep van ontbering? Hij vat hier zijn belangrijkste bevindingen samen.

Je kan onderwijs en opleiding vanuit economisch oogpunt beschouwen als een 'investering in menselijk kapitaal'. Op korte termijn brengen ze kosten mee: gezinnen beleggen in boeken, vervoer, inschrijvingsgeld enz., maar derven ook het inkomen van de jongeren zolang die op de schoolbanken zitten). De overheid draagt de kosten van gebouwen, personeel en werking van de scholen. Op langere termijn brengen deze investeringen geld op, omdat ze leiden tot een hoger inkomen, een kleinere kans op werkloosheid, ziekte, arbeidsongevallen enz. (personen zonder diploma hebben 5 à 6 maal méér kans op gedwongen economische inactiviteit dan universitaire). Gebrek aan 'menselijk kapitaal' is een belangrijke oorzaak van armoede: in vier op vijf Belgische gezinnen die beneden de armoedegrens leven, heeft het gezinshoofd hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs.

Onderwijsniveau van gezinshoofd en armoede in België

Aandeel in armoedepopulatie

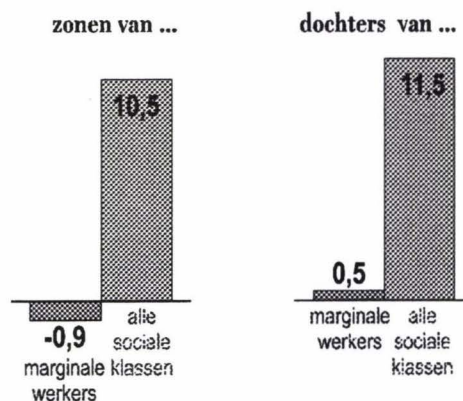

Bron: Hagnaars et al. (1994)

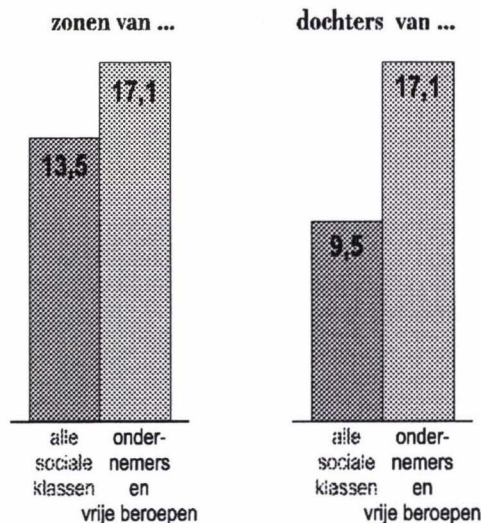
Gemiddeld bedraagt het 'rendement' van een diploma hoger secundair onderwijs in België ongeveer 10,5 à 11,5%, terwijl hoger onderwijs 9,5 à 13,5% opbrengt. Daarbij valt echter op dat het rendement mee bepaald wordt door je sociale afkomst. Kinderen van landarbeiders, handlangers, handelaars in oud ijzer... halen uit het hoger secundair onderwijs 0% of zelfs een negatief rendement; ze komen zelden of nooit tot het hoger onderwijs. Kinderen van advocaten, ondernemers e.d. daarentegen gaan bijna allemaal naar het hoger onderwijs en halen er nadien jaarlijks een opbrengst van 17% uit.

Opbrengstvoeten van onderwijs

Hoger Secundair Onderwijs

Hoger Onderwijs

De redenen voor die ongelijkheid kunnen verscheiden zijn: naast het onderwijs zijn er andere factoren (zoals gezondheid, financieel vermogen, sociale relaties) die mee bepaald worden door de sociale afkomst en die van belang zijn voor een vlotte start op de arbeidsmarkt. Daarnaast bestaan er op die arbeidsmarkt wellicht subtiele vormen van sociale discriminatie (bv. aanwerving via vrienden of familieleden, beoordeling van kandidaten op basis van hun taal, hun uiterlijk, hun adres,...). Hoe dan ook, deze ongelijke uitkomsten moedigen op zich de armen niet echt aan om in onderwijs te investeren.

De ongelijkheid *begint* echter niet na het onderwijs, maar reeds vooraf, van bij de geboorte. Het is belangrijk een onderscheid te maken tussen omgevingsfactoren die de kansen in het onderwijs hypothekeren ('ongelijke kansen', waar de school niet zelf verantwoordelijk voor is) en discriminatie ('ongelijke behandeling') binnen het onderwijs zelf.

Ongelijke kansen

Bij de eerste groep factoren vinden we drie typen oorzaken terug, die maken dat kinderen uit arme gezinnen het moeilijker hebben dan anderen:

- het *opleidingsniveau van de ouders*: hooggeschoolde ouders zijn beter gewapend om hun kinderen optimaal op te voeden tijdens de (cruciale) eerste levensjaren, en ook om ze te begeleiden doorheen hun ganse schoolloopbaan; ongeletterde ouders daarentegen kunnen niet helpen bij het huiswerk, volgen weinig volwassenenvorming en kunnen ook geen opvoedkundige boeken lezen;
- *omgevingsfactoren* zoals de gezondheid van het kind (kinderen uit arme gezinnen hebben tijdens hun eerste vijf levensjaren tweemaal zoveel ongevallen als anderen; ze moeten vaker uit de school wegblijven wegens ziekte, concentreren zich moeilijker,...), de veiligheid en stabiliteit van het gezinsleven (in arme gezinnen zijn crisissituaties legio: werkloosheid, deурwaarders, uitdrijving, plaatsing, uiteenvallen van het gezin, ...), en het 'sociaal en cultureel kapitaal' van het gezin (hoeveel boeken zijn er in huis? hoe vaak gaat men naar het theater? heeft men vrienden of diensten om beroep op te doen wanneer er schoolse problemen zijn?);
- tenslotte zijn er de *kosten* die door een beperkt budget niet kunnen gedragen worden. Het gaat om véél méér dan de uitgaven voor een boekentas of schriften: elk studiejaar (ook een bisjaar!) betekent een jaar langer verzaken aan een extra inkomen, ook al is het misschien maar stempelgeld. Econometrische toetsingen wijzen uit dat de vraag naar voortgezet onderwijs, ook in Vlaanderen, kostengevoelig is én inkomensgevoelig. Ook andere economische handicaps, zoals een grotere gezinslast of inactiviteit van de ouders, belemmeren de participatie aan verder onderwijs.

Ongelijke behandeling

De bovenvermelde factoren vallen in wezen buiten de verantwoordelijkheid van de school, ze hebben meer

te maken met de algemene achterstelling van arme gezinnen. Dit betekent helaas niet dat scholen vrijuit gaan. Er bestaan heel wat aanwijzingen dat het onderwijs kinderen uit arme gezinnen discrimineert. Al is het maar omdat de school een maximaal rendement nastreeft, en dus bij voorrang zal investeren in de 'snellere' leerlingen. Dit zijn niet toevallig degenen die thuis meest geholpen worden, die gezond zijn, die veel cultuurartikelen in huis hebben, enz. Daar bovenop komen allerlei 'misverstanden' tussen school en thuismilieu. Het onderwijs is (onder andere) een kennisindustrie, waar communicatie uiterst belangrijk is: welnu, door de communicatiekloof met de sociaal meest achtergestelde leerlingen krijgen leerkrachten een vertekend beeld van de werkelijke inzet en capaciteiten van deze leerlingen. Dit vertekend beeld uit zich in lagere verwachtingen, lagere inspanningen ook vanwege de leerkracht, en dus lagere prestaties van de betrokken leerlingen (het zogenaamde 'Pygmalion'-effect of verwachtingseffect). Typisch is bijvoorbeeld dat men bij kansarme leerlingen in het algemeen een lager IQ observeert, ook al is dit biologisch hoogst onwaarschijnlijk. Leerkrachten zullen bij deze leerlingen niet proberen 'het onderste uit de kan te halen'... In het slechtste geval leidt de communicatiekloof zelfs tot conflicten tussen school en ouders, opstandigheid en delinquentie van de jongeren. Nog een andere soort discriminatie vindt men in allerlei (al dan niet sociaal vertekende) vormen van afroming, toegangsdrempels, en sociale selectie in studie-oriëntering.

Kan het beter?

Eénmaal wanneer de diagnose is gesteld, komt het erop aan met de meest geschikte middelen de achterstelling van armen in het onderwijs tegen te gaan. In spelend op het hierboven gemaakte onderscheid tussen groepen oorzaken, zou men alvast twee basisopties kunnen formuleren: 'gelijke kansen' en 'gelijke behandeling'. Men kan er nog een derde aan toevoegen, nl. het streven naar 'gelijke uitkomsten'. Alhoewel de '*ongelijke kansen*' vooral hun wortels hebben buiten de school, kan het onderwijs toch enigszins compenserend optreden. Dwingende maatregelen zoals de leerplicht voor jongeren of een vormingsplicht voor langdurig werklozen blijken als dusdanig weinig efficiënt te zijn. Het is veel beter om aanmoedigend op te treden, en wel zo vroeg mogelijk. Een mooi voorbeeld vormt het Amerikaanse Head Start programma, een stimuleringsprogramma voor kleuters uit arme (hoofdzakelijk zwarte) getto's, waarbij men naast intensieve spel- en leeractiviteiten ook aan gezondheidszorg en gezinsondersteuning doet. Ouders worden trouwens zoveel mogelijk bij de dagelijkse werking betrokken. Bij kinderen die 20 jaar geleden aan Head Start deelnamen, ziet men nu dat ze een vlottere én langere schoolloopbaan achter de rug hebben, minder in de marginaliteit (buitengewoon onderwijs, jeugddelinquentie,...) terechtgekomen zijn, en vlugger aan het werk raken – ook al is hun achterstand niet helemaal weggewerkt. Voor adolescenten en volwassenen blijkt de formule van alternerend leren (gecombineerd met deeltijdse tewerkstelling) een

goede formule te zijn: het werk verschaft een inkomen, verlicht de kosten, verhoogt het zelfwaardergevoel en doet het leren efficiënter verlopen. Ook studietoelagen spelen een niet te verwaarlozen rol bij gezinnen waar de materiële drempels zwaar wegen.

De 'ongelijke behandeling', zo zagen we hierboven, heeft veel te maken met communicatiestoornissen tussen school- en thuismilieu. Men moet dus met alle middelen die communicatie bevorderen: leerlingvolgsystemen binnen de school, huisbezoeken van leerkrachten, schoolopbouwwerk als brug tussen de werelden van onderwijs, buurt en gezin, navorming van leerkrachten over armoede en de implicaties voor het onderwijs. Idealiter zou de school moeten uitgroeien tot een sociaal-culturele spil in de buurt, waar niet alleen leerlingen, maar ook ouders buiten de schooluren zich gaan thuisvoelen. Ook de curricula zelf en de onderwijsmethoden moeten dicht bij het dagelijks leven van de leerlingen staan. Het ervaringsgericht kleuter- en lager onderwijs, het vernieuwd beroepsonderwijs en de deeltijdse vorming bij ons zijn stappen in die richting. Maar men kan verder gaan. In de Britse 'Community schools' had men destijds de gewoonte om in elke school met ouders en sociale actoren uit de buurt het ganse onderwijsprogramma kritisch door te lichten en waar nodig om te buigen.

De bestaande ongelijkheid bij de start van de schoolloopbaan niet vergroten, is op zich reeds een hele opdracht; maar moet de ambitie van het onderwijs eigenlijk niet verder gaan dan 'gelijke behandeling' zondermeer? Moet men niet streven naar meer *gelijke uitkomsten* voor kinderen uit arme gezinnen? Daarmee bedoelen we niet dat elke leerling hetzelfde niveau moet behalen; maar wel dat de verschillen in leerprestaties tussen sociale groepen maximaal worden weggewerkt. Sommigen noemen dit 'positieve discriminatie'. Het komt erop neer, dat expliciet aanvaard wordt dat kansarme leerlingen grotere moeilijkheden moeten trotseren, en dus recht hebben op méér ondersteuning en méér gemeenschapsmiddelen. In de meeste Westerse landen kent men reeds één of ande-

re vorm van 'onderwijsvoorrangsbeleid', waarbij scholen met veel leerlingen uit achtergestelde groepen extra middelen of personeel ter beschikking krijgen. 'Zorgverbreding' in het Vlaams onderwijs sluit ik hier ook bij aan, al gaat het tot nog toe slechts om een schuchtere poging. Eigenlijk is er nood aan een drastische differentiëring binnen het onderwijs, zelfs met een gedeeltelijke omzetting van klassikaal onderricht in werken met niveaugroepen en individueel 'tutorship'. Andermaal is een blik over de grenzen nuttig: het 'Success for All' experiment in een zwarte gettoschool in Baltimore paste deze principes toe onder het motto: 'in de meeste scholen behandelt men de leerlingen zoveel mogelijk gelijk, terwijl men aanvaardt dat de resultaten verschillen. In onze school geldt het omgekeerde.' Naast differentiëring binnen de klas, niveaugroepen en een aanzienlijk pakket individuele leerhulp had de school een multidisciplinair team (psycholoog, maatschappelijk werker, paramedisch personeel, ...) ter beschikking om in te spelen op de randvoorwaarden voor een succesvolle schoolloopbaan. Gevolg: de zwakste groep leerlingen uit de pilootschool scoorde na drie jaar beter dan het algemeen gemiddelde, in een andere buurtschool. Aan het experiment hangt natuurlijk een prijskaartje, maar de promotoren wijzen erop dat dit licht uitvalt als men de vermeden kosten ervan aftrekt: veel minder verwijzingen naar het buitengewoon onderwijs, minder zittenblijven, en alle effecten op lange termijn die in de toekomst nog zullen moeten blijken. Het experiment wordt in de Verenigde Staten alvast herhaald in tientallen andere scholen. Waarop wachten wij?

Ides NICAISE

Hoger Instituut voor de Arbeid
E. Van Evenstraat 2 E
3000 LEUVEN
Tel.: 016/32.33.33

NOOT

¹ NICAISE, I., *Poverty and human capital*, Leuven, HIVA, 1996.

DE OVERSTAP SCHOOL - ARBEIDSMARKT

De arbeidsmarktintegratie van jongeren uit Technisch Secundair en Beroepssecundair Onderwijs (TSO en BSO) op de voet gevolgd.¹

Doelgroep

De te onderzoeken populatie betreft jongeren die in 1988 afstudeerden na het volgen van een zesde of zevende jaar TSO of BSO en onmiddellijk op de arbeidsmarkt terecht kwamen. Er werden in totaal 803 enquêtes afgenomen in vier verschillende regio's, met name Roeselare, Gent, Leuven en Hasselt. De periode waarover gegevens werden bevestigd bedraagt vijf en een half jaar na het verlaten van de school, van juli 1988 tot en met januari 1994. Van deze periode weten we wanneer de desbetreffende jongeren aan het werk waren en wanneer ze werkloos waren. Over hun eerste job en de laatste of huidige job beschikken we over relatief gedetailleerde gegevens.

Een greep uit de algemene resultaten

Bijna twee derden heeft een job gevonden vóór 1 september, 77,6% van de mannen en 54,9% van de vrouwen. Vier vijfden is na drie maanden aan het werk. Bijna 6% doet er langer dan tien maanden over om aan het werk te geraken. De gemiddelde intredewerkloosheid, hieronder verstaan we de werkloosheid tot het vinden van een eerste job, bedraagt 2,8 maanden, 0,8 maanden voor de mannen en 4,1 maanden voor de vrouwen. Niet onbelangrijk is de vaststelling dat de verschillen tussen TSO en BSO te verwaarlozen zijn. De werkloosheid stabiliseert na verloop van tijd rond de 10%. Eenmaal de versturende invloed van de legerdienst uitgewerkt is, stijgt de tewerkstelling bij de mannen tot rond de 98%. Dit is een verrassend hoog percentage. Bij de vrouwen stabiliseert de tewerkstelling rond de 82% en de werkloosheid rond de 13%. De overige 5% wordt hoofdzakelijk ingenomen door vrouwen in zwangerschapsverlof en thuiswerkende vrouwen. Opvallend is de invloed van de economische crisis. Deze treft vrouwen veel zwaarder dan mannen. In 1993, een zwaar recessiejaar, neemt de werkloosheid bij de vrouwen toe met 5,1% en bij de mannen slechts met 2,6%.

De totale groep is gemiddeld 87,4% van de totale tijd sinds het afstuderen aan het werk (verder uitgedrukt als 'percentage gewerkt'). Voor de mannen bedraagt dit 96%, dit is liefst 13% meer dan bij hun vrouwelijke collega's. Eerder onderzoek (DENYS, 1991)² kwam tot de vaststelling dat de intredewerkloosheid groter was dan de werkloosheid die zich nog voor-

deed na het vinden van een eerste job. Eenmaal een job gevonden, werd de werkloosheidsdreiging klein. Dit kunnen we hier niet bevestigen. De werkloosheid die nog opduikt in de periode na het vinden van een eerste job is groter dan de intredewerkloosheid. Het zojuist vermelde onderzoek behandelde slechts een periode van 34 maanden zodat het er in eerste instantie op lijkt dat een geringe relatieve werkloosheidsdreiging na het vinden van werk niet meer opgaat voor langere periodes. Men moet zich echter hoeden voor overhaaste conclusies. De periode omvat nu immers ook 1992 en 1993, twee zware crisisjaren.

Tot zover een zeer beperkte greep uit massa's cijfermateriaal. Uit dit overzicht blijken alvast de aanzienlijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Dit is weliswaar geen nieuw gegeven. Ook uit tal van vorige onderzoeken blijkt dit. Het feit dat mannen en vrouwen, zeker in het TSO en BSO, voor een groot deel kiezen voor verschillende richtingen, zou er kunnen op wijzen dat vrouwen de 'verkeerde' richtingen kiezen. Het probleem zit echter veel ingewikkelder in elkaar. Ook uit de data van enkele gemengde richtingen die in de analyses werden opgenomen, blijkt duidelijk dat mannen het beter doen dan vrouwen.

Uiteraard werd ook de invloed van een aantal variabelen op de arbeidsmarktintegratie nagegaan. Alle resultaten weergegeven is binnen het bereik van dit kort artikel echter onbegonnen werk.

Kwantiteit: wie heeft meer gewerkt in de periode sinds het afstuderen?

De kern van de zaak is weergegeven in schema 1. De variabelen staan in volgorde van belangrijkheid.

Schema 1: belangrijkste resultaten betreffende de kwantitatieve analyse

MANNEN	VROUWEN
REGIO	KINDERLAST
RICHTING	REGIO
GEZINSSITUATIE	HUIDIGE BEZIGHEID VADER
HUIDIGE BEZIGHEID VADER	BELANGSRIJKSTE STATUUT VADER
STAGE	

Voor de mannen is de lokale arbeidsmarkt de meest invloedrijke markt. Mannen uit de sterke regio Roeselare hebben gemiddeld 98.9% van hun beschikbare tijd op de arbeidsmarkt gewerkt, terwijl dit voor hun collega's uit de zwakke regio Hasselt slechts 92.4% bedraagt. Voor de vrouwen is dit verschil nog veel spreker: 91.5% versus 72.9%. Voor de vrouwen is er echter nog een grotere invloedrijke factor, met name de kinderlast. Vrouwen zonder kinderen werken gemiddeld 87.4% van hun beschikbare tijd op de arbeidsmarkt; vrouwen met één kind 79.3%, vrouwen met twee kinderen nog 61.3% en vrouwen met drie kinderen nog amper 39.1%.³ Enerzijds maken zwangere vrouwen minder kans op de arbeidsmarkt, maar anderzijds ligt het verband ook omgekeerd. Vrouwen die een moeilijke integratie op de arbeidsmarkt kennen, zullen rapper geneigd zijn zich op andere taken toe te leggen. Men kan zich ook afvragen of de zoekintensiteit nog bij iedereen even sterk aanwezig is.

Mannen uit de richting metaal zijn ook duidelijk beter af dan hun collega's uit de richtingen hout, handel en voeding en hotel.

Wat de gezinssituatie betreft, is er een negatief verband tussen jongeren die nog bij hun ouders wonen en de arbeidsintegratie. Het verband ligt hier vermoedelijk omgekeerd. Jongeren die een stroeve arbeidsmarktintegratie kennen, blijven langer bij hun ouders wonen.

Een werkende vader oefent een positieve invloed uit, zowel voor mannen als voor vrouwen. Vooral bij de vrouwen is dit heel duidelijk. Vrouwen van wie de vader werkt, zijn gemiddeld 83.9% aan het werk tegenover slechts 70.4% voor vrouwen van wie de vader overleden is. Dit duidt op het belang van informele netwerken voor het vinden van een job.

Vermelden we tenslotte nog de positieve invloed voor de mannen van het volgen van een stage.

Volgende variabelen oefenen geen significante invloed uit: de studievorm, het volgen van een zevende jaar en de homogeniteit van de schoolloopbaan (niet veranderd zijn van studievorm en/of studierichting).

Conclusie: het onderwijs in vraag?

Een van de meest opvallende en verrassende zaken van dit onderzoek is wel dat de onderwijskarakteristieken die hier onderzocht werden betrekkelijk weinig invloed uitoefenen op het feit of men al dan niet vlug werk vindt en men vervolgens aan het werk blijft (binnen de doelgroep van dit onderzoek). We konden enkel een significant verschil vaststellen tussen mannen die een stage volgden en deze die geen stage volgden. De verschillen tussen beide onderwijsvormen zijn te verwaarlozen (over de betrokken periode; misschien worden ze maar merkbaar over een nog langere periode). De verschillen tussen jongeren die stopten na zes jaar en deze die nog een specialisatiejaar volgden zijn klein. Dit is tegen alle regels van de human-capital theorie die zegt dat naarmate men meer

investeert in zijn opleiding, men ook meer kansen heeft op de arbeidsmarkt. Ook de homogeniteit van de schoolloopbaan is niet significant voor de arbeidsmarktintrede. Leerlingen die niet zes of zeven jaar dezelfde studievorm en studierichting gevolgd hebben, presteren even goed als deze die dat wel gedaan hebben. Duidelijkheidshalve wijzen we erop dat hier geen uitspraak wordt gedaan over het intern rendement van het onderwijs dat er baat kan bij hebben dat zoveel mogelijk leerlingen onmiddellijk 'goed' zitten. Mogelijk situeert de invloed van deze onderwijskarakteristieken zich vooral op het kwalitatieve aspect van de job. We hebben echter slechts een aantal aanwijzingen hiervoor en geen harde bewijzen. Zo komen vrouwen uit het BSO in hun eerste job duidelijk minder terecht in een job van onbepaalde duur dan hun collega's uit het TSO. Hun huidige job is ook veel vaker een deeltijdse job. Verder verdienen mannen uit het TSO significant meer in hun eerste job dan hun collega's uit het BSO. Jongeren die een zevende jaar volgden kwamen ook meer in jobs terecht die aansloten bij hun gevolgde opleiding. Dit effect vermindert wel naarmate de beroepsloopbaan vordert. Het is ook goed mogelijk dat de jobs van jongeren die TSO gevolgd hebben en/of een zevende jaar inhoudelijk meer kwaliteit te bieden hebben. Hiervoor is er diepgaander onderzoek nodig.

Het onderwijs kan ten aanzien van de arbeidsmarktintegratie aan bepaalde invloedrijke factoren niets veranderen. Ten eerste zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen inzake arbeidsintegratie een groot maatschappelijk probleem. Ten tweede zoeken deze jongeren vooral een job in hun eigen streek. De lokale arbeidsmarktsituatie determineert dan ook voor een stuk de arbeidskansen van de afgestudeerden. Tenslotte spelen ook een aantal familiale omstandigheden een grote rol.

Stefaan VANDORPE

assistent bij de Vakgroep Sociale Economie,

Universiteit Gent

Hoveniersberg 4

9000 GENT

Tel.: 09/264.34.83

Fax: 09/264.35.92

E-mail: Stefaan.Vandorpe@rug.ac.be

NOTEN

¹ Een meer uitgebreide en meer wetenschappelijk benaderde rapportering van de resultaten is weergegeven in *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 51ste jaargang, nr. 2 juni 1997 en is gebaseerd op het onderzoek "De beroepsloopbaan van afgestudeerden uit TSO en BSO", uitgevoerd door de Vakgroep Sociale Economie (Universiteit Gent) en het Hoger Instituut voor de Arbeid (K.U. Leuven). Het onderzoek werd gefinancierd door het FKFO-MI.

² DENYS, J., *Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktsituatie van de afgestudeerden van het technisch en beroepssecundair onderwijs in het arrondissement Leuven, 3 jaar na het verlaten van de school*, HIVA, Leuven 1991.

³ Dit lage percentage kan niet te wijten zijn aan zwangerschapsverlof. We hebben het hier wel degelijk over de beschikbare tijd op de arbeidsmarkt. Dus periodes zoals zwangerschapsverlof, ziekte, legerdienst e.d.m. worden uitgezuiverd.

MET DE WIND IN DE ZEILEN...

Over stag gaan met jongeren BSO

Tien jaar geleden kreeg ik op het Coloma-Instituut te Mechelen de erfenis mee om in het begin van het schooljaar te gaan zeilen met de zesde jaars Publiciteit.

Met 25 leerlingen vier dagen op een boot gaan leven, hoe zou dat meevallen voor hen en voor de begeleidende leerkrachten?

Vanuit eigen ervaring wist ik hoe helend zeilen kan zijn maar ook hoe moeilijk het soms is om met andere mensen samen te leven op een boot.

Zeilen met groepen gebeurt al jaren vanuit verschillende organisaties en met verschillende doelen. Oikoten uit Leuven ging ooit zeilen met 'probleemjongeren' als een vorm van groepstherapie. In Nederland lopen afkickprogramma's vaak aan boord van een zeilschip waarmee men weken rondtoert.

Het water, het schip, de havens, de natuurkrachten, het heeft de mens altijd aangesproken en een zekere solidariteit tussen mensen bewerkstellend. Het stelt eisen aan de bemanning qua karakter, inzet en samenwerking. Toch moeten we ons snel ontdoen van teveel romantiek, want zeilen is vaak hard labeur in slecht weer, vele onvoorzienbare omstandigheden en beperkt comfort. En toch, het kan de ziel van de mens zeer diep raken.

Voor het charteren van schepen werken we nu al jaren samen met de organisatie 'De Zeeuwse Stroom' in Zierikzee¹, Nederland. We huren twee boten met schipper en scheepsmaat af. De Res Nova, op en top een Belgische boot en De Verwachting, een Nederlandse boot. Een confrontatie België-Holland is nooit ver weg!

We beperken ons tot de Oosterschelde om al te gevoelige magen en hoofden te sparen. Het vaarwater is nooit echt ruw en toch waan je je constant op open water. Bovendien biedt die Oosterschelde prachtige havens en eilandjes om aan te leggen.

Leerlingen warm maken voor zo'n zeilvierdaagse is niet zo evident. Ook zij beseffen snel dat als je gedurende vier dagen op een kleine ruimte samenleeft met de anderen, er heel wat teamspirit van je verwacht wordt met een onzeker programma voor ogen: het weer bepaalt of we al dan niet kunnen uitvaren, of we kunnen zeilen, naar waar we kunnen zeilen enz.

Bovendien verkoop je het zeilen zo moeilijk omdat zeilen een groot stuk ondergaan en beleven is en onze gasten natuurlijk uit zijn op kicks en sensatie, eigen aan onze hedendaagse samenleving. Op het water leven kennen de meesten niet en stemt hen eerder afwachtend.

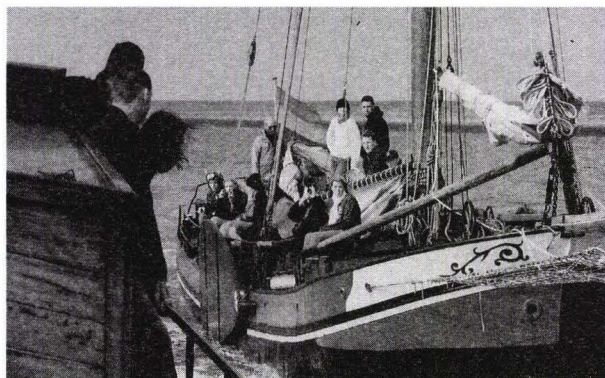
Het vertrek

Wanneer ze 's morgens de bus opstappen in Mechelen merk ik dat al dadelijk: bezorgde vragen, geen echte verwachtingen, een afwachtende houding...

Die bus brengt ons naar Zierikzee waar de boten op ons liggen te wachten.

De klassen worden over de boten verdeeld en men installeert zich al een beetje, "Moeten wij hier slapen? Het is hier zo klein Peter maar wel gezellig. Rol je niet uit het bed?" Zenuwachtigheid alom en wat angst voor het onbekende...

Na de kennismaking met schipper en scheepsmaat en het maken van enkele afspraken, gooien we 's middags reeds de trossen los. De boot vaart eerst nog op motor buiten maar dan worden dadelijk de zeilen gehesen. Als de motor zwijgt en de wind zich nestelt in de zeilen,

wordt het aan boord muisstil. Iedereen lijkt plots zo overdonderd te worden door die eerste ervaring dat hij of zij volledig op zichzelf terug geworpen wordt.

Sommigen turen in het water, anderen kijken naar de hemel en de wolken, nog anderen sluiten gewoon hun ogen. Na enkele minuten komen de tongen los en worden de eerste indrukken uitgewisseld.

Als mede-organisator geniet ik bijzonder van dit moment om de klas te observeren en te luisteren naar hun kriebels. Als het kriebelt wordt het een goede vierdaagse... anders een marteling van zeuren, ontgoocheling, verveling die je niet kan ontlopen tenzij je overboord springt! Gelukkig is me maar éénmaal overkomen dat een klasgroep zo negatief was en dat is in de loop van het schooljaar ook niet verbeterd.

Deze eerste positieve kennismaking met het zeilen bindt in doorsnee de groep al sterker aan elkaar ook al blijven velen nog met onzekerheden en angsten zitten.

De eerste avond

Het aanleggen in een haven 's avonds stelt dan sommigen ook weer wat gerust. Er kan getelefoneerd worden naar het thuisfront, terug vaste grond onder de voeten. Anderen beschouwen dit eerder als een onnodige onderbreking van hun zeiltrance... watertypes en landtypes laten zich nu echt kennen!

We koken zelf op de boot en dat is voor velen een totaal nieuw gegeven waarbij sommigen zich spontaan aanbieden om te helpen en anderen weer eerder afwachten. We maken vooraf geen planning op van wie nu wat doet. De groep moet zelf maar leren afspreken en organiseren en eventuele 'desserteurs' aan te spreken. Men duwt je al te makkelijk weer in die leerkrachtenrol om het weer eens allemaal te regelen waarvoor ik vriendelijk bedank.

Die eerste avond zitten we meestal samen op het dek of binnen. De dag wordt besproken, aan de schipper vragen gesteld voor morgen, gewoon ventileren wat er in hoofd en buik leeft. Het duurt dan toch ook een poos eer het stil wordt op de boot, men voelt de vermoeidheid van dit buitenleven maar de leute mag ook niet ontbreken.

De laatste jaren verkiezen we aan te leggen op onbewoonde eilanden van de Oosterschelde. Deze kleine eilanden kennen een natuurlijke vegetatie van gras en enkele kleine bosjes. Hier lopen vaak paarden en schapen vrij rond. Verder is hier niets. Leerlingen genieten met volle teugen van de sterrenhemel, keitjes gooien in het water, de barbecue aan de aanlegsteiger. We voelen ons een stuk terug één met de natuur. De sfeer bij de groep zit er dan ook echt goed in.

Bij een kop koffie of chocolademelk worden er gesprekken gevoerd over alle mogelijke onderwerpen, van luchtige moppen tot zware filosofische denkpijpen.

Weerom, het is de groep die de avond invult en het onvoorspelbare daarvan vind ik prachtig. Dat is onder meer de reden waarom ik liever ga zeilen met een groep dan al die (over)georganiseerde bezinningen of retraites. Zeilen valt zo moeilijk te plannen en toch gebeurt er zoveel vanuit de leerlingen zelf. Groep en individu zoeken naar een harmonie die voor iedereen leefbaar is en waarbij ieder eerlijk naar de andere toekomt. Een boot is te klein om verstoppertje te spelen. Dat maakt dat collega's niet altijd even enthousiast zijn om mee te gaan, jongeren en leerkrachten staan zo dicht bij elkaar en je wordt soms met je tekorten publiekelijk geconfronteerd. Gezien de beperkte ruimte en het groeiproces proberen we ook veel zorg aan elkaar te besteden en niet steeds met ons zelf bezig te zijn. Voor heel wat jongeren niet zo evident en soms krap lastig om eens naar anderen te luisteren, laat staan iets voor de andere te doen. Het varen zelf vraagt natuurlijk dat je veel samen doet en dat de een op de ander kan rekenen. Dat vraagt vertrouwen hebben in elkaar wat bij sommigen zo moeilijk ligt.

Zelf sturen...

Wanneer de schipper hen uitdaagt om het roer in handen te nemen, is dat voor velen een overwinning van hun zelfvertrouwen... een schip van zestien ton te mogen sturen, zelf de koers mogen uitzetten, de macht en de kracht van de natuurkrachten, de nietigheid van dat klein stulpje op dat immens wateroppervlak.

Zovele ervaringen die je opdoet op zo'n zeilvierdaagse... waarover gepraat kan worden maar ook niet... ervaringen tot in de toppen van je vingers... je neemt ze hoe dan ook mee...

Wat als je je niet goed voelt in de groep, wanneer je eerder neerslachtig wordt van die sfeer, wanneer je bang wordt...

Ook dat doet zich voor... positieve maar ook negatieve emoties die naar boven komen want vaak zitten jongeren met de nodige kwetsuren.

Vaak worden die mensen door de groep zelf heel 'professioneel' opgevangen omdat het vaak over diepmerkelijke gevoelens gaat die zo herkenbaar zijn bij de andere(n). Vandaar ook het belang van de zorgende groep. Soms moet je als leerkracht-begeleider tussenkomen wanneer de groep nog niet vaardig genoeg is.

De laatste avond

Naarmate de vierdaagse ten einde loopt, krijgen de landrotten heimwee en verlangen ze stiekem al op de bus naar huis te zitten. De waterratten vinden het duidelijk allemaal te kort en zouden nog willen blijven of komen zeker terug.

Het samenleven zelf wordt steeds vermoeiender op de boot, vaak door te weinig nachtrust of gewoon... je wordt het beu zo dicht met de anderen te leven. De laatste avond leggen we dan ook aan in het hartje van Goes. Leerlingen zijn dan vrij om het stadje individueel of met enkelen te bezoeken, te winkelen en iets te gaan drinken. Daarna volgt de gebruikelijke Captain's diner voor de laatste avond op de boot. Een feestelijke gebeurtenis met geschenkjes voor schipper en scheepsmaat, een feestmaaltijd en een gezellige afronding van de avond met een constant uitwisselen van indrukken en evaluaties van het zeilen.

Hier krijg je dan die ganze klasgroep te zien en te horen, honderduit, waar je het de rest van het schooljaar moet mee stellen. Die sterk naar elkaar gegroeid zijn, met de nodige gevoeligheden, en die de komende dagen duidelijk aanpassingsmoeilijkheden zullen hebben eens terug op school.

Maar die zoveel meegemaakt en gedeeld hebben dat je als titularis zoet bent om er tijdens het jaar nog wat mee te doen.

De volgende dag

Het afscheid in Zierikzee is dan meestal ook een koude douche. De bus die stipt moet vertrekken voor de files, morgen weer op de schoolbanken, je valt tussen wal en schip...

De volgende dag op school houden we een nabespreking waarbij ieder probeert te verwoorden wat hen heeft getroffen op die vierdaagse.

Het valt dan op hoe mondiger zij plots zijn over 'hun zeilvierdaagse' en ongeremd dingen over zichzelf en anderen kwijt geraken.

Dat zal ook blijven in de loop van het jaar en voor de thuisblijvers... zij zullen een stuk vreemden blijven wanneer het over 'het zeilen' gaat!

ROTTIERS Peter
Muntelaan 10
B-3012 LEUVEN
Tel./fax: 016/44.43.35

NOOT

¹De Zeeuwse Stroom, Nieuwe Bogerdstraat 7,
NL 4301 CV Zierikzee • 00+ +/111-415 830

DE GROTE DRUGMYTHE

Leren is gebaseerd op het toelaten van verwondering en op het streven een probleem in al zijn facetten te bekijken. Waar deze nieuwsgierigheid opgebracht wordt, blijkt vaak dat ogenschijnlijk evidente probleemdefinities helemaal niet zo vanzelfsprekend zijn als op het eerste zicht lijkt. Andere probleemdefinities blijken niet alleen mogelijk, maar mogelijks ook werkbaarder. Dit inzicht kan bevrijdend werken, werkt soms verontrustend ook, omdat -als gevolg van een nieuwe manier van benaderen- als vaststaand beschouwde gedragsregels betwijfeld worden. Navolgende bijdrage over druggebruik omvat zo'n "andere kijk", geeft stof tot nadenken... Ze roept twijfels op over de wijze waarop druggebruik gewoonlijk gezien wordt, en biedt gegronde argumenten om deze twijfels te staven. De redactie is ervan overtuigd dat deze twijfels aanleiding kunnen geven tot hernieuwde, door-dachte reflectie over het drugthema, algemeen en over het thema jongeren en drugs in het bijzonder.

Dagelijks verschijnen wereldwijd nieuwe studies over drugs, druggebruikers en drugbeleid. Ondanks deze inflatie aan informatie bestaat er nergens een betrouwbaar en valide overzicht van de werkelijke aard, omvang en spreiding van het illegaal druggebruik. De oorzaak van deze lacune ligt, net als voor analoge fenomenen, in het "verborgen karakter" van drugproductie, drughandel en druggebruik, waardoor een groot deel van de betrokken werkelijkheid letterlijk buiten het bereik van het wetenschappelijk onderzoek blijft. Toch blijken veel vorsers en beleidsmakers zich niet te storen aan dit knelpunt; vooral omdat ze uitsluitend geïnteresseerd zijn in de handhaving van de status quo: de totale oorlog aan drugs en hun gebruikers. In die optiek zijn alle strategieën toegelaten, inclusief het generaliseren van extreme onderzoeksdata, het verspreiden van onbewezen stellingen en de ontwikkeling van regelrechte geschiedenisvervalsingen.¹ Aldus ontstaat vanzelf het beeld van de druggebruikers als delinquenten en/of zieke personen; individuen waartegen elke vorm van politionele en/of therapeutische repressie verantwoord is.²

Om een meer waarheidsgetrouw zicht op de empirische werkelijkheid te verkrijgen, zijn bijgevolg alternatieve onderzoeksstrategieën vereist. Vanuit deze logica ontwikkelde ik in 1990 een specifiek onderzoeksplan voor een doctoraat dat een ondubbelzinnige definitie van "het Belgisch drugprobleem" moest opleveren. Als onderzoeksmethoden hanteerde ik de combinatie van "een Systematische Participerende Observatie" bij druggebruikers en hun belangenverenigingen (zie kader) en een formele bevraging van 157 druggebruikers in drie Vlaamse steden (Antwerpen, Brussel en Gent). Dit alles in vergelijking met de Nederlandse situatie. Op deze wijze ontstond uiteindelijk voor het eerst een betrouwbaar overzicht van de aard van het druggebruik in Vlaanderen.⁴ Dit overzicht toont aan dat het actueel drugbeleid geen oplossingen biedt maar juist drugproblemen creëert. In één zin samengevat: het Belgisch drugbeleid pakt de verkeerde problemen met de verkeerde middelen aan, waardoor mensen met een specifieke drugkeuze gemarginaliseerd raken. Het is deze conclusie die de rode draad vormt van mijn artikel, waarin de theorie slechts als inleiding dient tot de formulering van een aantal praktische tips voor alle mensen uit het onderwijs en het welzijnswerk die met druggebruik(ers) geconfronteerd worden. Adviezen die uiteraard niet de pretentie hebben, de enige echte waarheid te verkondigen, maar die het voordeel hebben dat ze wel dege-

lijk op de empirische realiteit steunen, niet op de mythologische drugproblemen die de beleidsmakers propageren.

De meest relevante conclusies uit mijn onderzoek

- De meeste druggebruikers (80 à 90%, afhankelijk van de sociale context) zijn geïntegreerde gebruikers: zij hebben hun gebruik goed onder controle, net als de meerderheid der consumenten van legale drugs.⁵ Toch worden alle druggebruikers potentieel gemarginaliseerd omdat het beleid hen bij voorbaat als problematisch (i.e. als delinquenten en/of zieken) beschouwt. Wanneer geïntegreerde gebruikers aldus door de politie opgepakt worden, lopen zij het risico op een strafregister, waardoor hun toekomst in het gedrang komt. Daarnaast kunnen doorgaans alleen de beter begoede gebruikers aan voldoende informatie over veilig gebruik raken, waardoor de kloof tussen arm en rijk door het prohibitionistisch beleid juist wordt versterkt;
- de niet-geïntegreerde druggebruikers worden zelden op tijd bereikt, zodat heel wat bijkomende ellende ontstaat; vooral wanneer deze gebruikers door de politie gearresteerd worden en eventueel in de gevangenis belanden. Het strafrecht verandert in dit geval ten onrechte in een agogisch en medisch instrument;
- de druggebruikers bezitten doorgaans weinig affiniteit met het beleid, zodat zij als het ware "een sociaal vermijdingsgedrag" hanteren. Reële gezondheidsproblemen blijven op deze wijze verborgen, wat pas écht gevaarlijk is voor de volksgezondheid;
- een groot deel van de hulpverlening en preventiediensten gaat op een betuttelende, soms zelfs grove manier om met hun druggebruikers-cliënten. Nog afgezien van de inherent zwakke mogelijkheden van drang- en dwangbehandelingen, zorgt dit gebrek aan respect voor vertrouwenscrises die het bereiken van een positief resultaat quasi onmogelijk maken (vandaar de hoge mislukkingcijfers). Anderzijds hebben druggebruikers die door de rechter tot hulpverlening gedwongen zijn, geen keuze meer, zodat zij én door justitie én door de hulpverleners tot tweederangsburgers worden herleid. Deze wijze van "hulp verstrekken" is alleszins strijdig met de mensenrechten; toch is het verzet hiertegen nog niet van de grond

gekomen (behalve door de belangenverenigingen van druggebruikers zelf);

- het drugbeleid wordt vooral gedragen door de strafrechtelijke aanpak die de druggebruiker inklemt tussen de politie-apparaten enerzijds en de praktijken van de dealers anderzijds. In sommige Brusselse gemeenten brengt het voor bepaalde dealers zelfs meer op om druggebruikers te beroven dan om drugs te verkopen⁶;
- aangezien vooral de minder begoede gebruikers op straat moeten kopen, zijn het vooral deze gebruikers die de meeste risico's lopen op agressie door dealers en/of op arrestatie door de politie. Op deze wijze ontstaan trouwens vertekende politiestatistieken waarin de kansarme gebruikers oververtegenwoordigd zijn. De stap naar de bewering dat druggebruik samenhangt met kansarmoede is dan ook gauw gezet, maar foutief (het verband tussen kansarmoede en kans op drugmisbruik, is overigens wél terecht; een verhouding die trouwens versterkt wordt door de illegaliteit);
- gebruikers die effectief verslaafd zijn, worden door de politie soms 24 uur in de cel opgesloten, zodat ontwenningverschijnselen optreden. In die toestand zijn de betrokken gebruikers uiteraard vatbaar voor allerlei suggesties vanuit de politiediensten die op deze wijze dan ook heel wat informantensels. Soms zelfs in ruil voor geld, drugs of andere voordelen in natura (etentjes bijvoorbeeld).⁷ Deze werkwijze stel ik gelijk aan foltering, maar opnieuw hebben de gebruikers weinig of geen verweer tegen deze politionele tactieken;
- in het algemeen neemt "de sociale stress" bij druggebruikers toe, naarmate de repressie (en het onbegrip bij de publieke opinie) intensifieert. Ook deze manier van beleidsvoering werkt met andere woorden contraproductief.

Uit deze conclusies vloeit voort dat het overwegend strafrechtelijk én medisch repressief beleid voor een onophoudelijke reproductie van de kansarmoede zorgt. De dakloze en zwervende gebruikers worden immers altijd de eerste slachtoffers. Omwille van het opjaagbeleid blijven zij voortdurend in beweging zodat het voor hen bovendien zeer moeilijk wordt om hun druggebruik te reguleren (de context geeft hen geen tijd om op een veiligere manier te gebruiken). Daardoor ontstaat tevens fixatie op het product zodat de kans op excessieve consumptie (teveel, te vaak en op een verkeerde manier) toeneemt. Voor kansarme gebruikers een ramp, omdat ze daarnaast vaak verstoken blijven van een fatsoenlijke informatie en dito voorlichting. Kortom, het drugprobleem van de overheid is niet het reële drugprobleem van de gebruikers, die dan ook weinig of geen boodschap hebben aan de officiële beleidslijnen.

Wat te doen?

Ouders, leerkrachten, welzijnswerkers, leeftijdsgenoten en andere actoren worden al jaren rond de oren geklepperd met allerlei adviezen van hoe te reageren als ze ontdekken dat iemand "aan de drugs zit". Teveel informatie heeft echter hetzelfde effect als geen informatie: je weet niet meer wat te doen. De ham-

vraag is trouwens: moet je wel iets doen, als je merkt dat iemand (i.c. een jongere) drugs gebruikt? Daarmee bedoel ik dat de meeste preventiewerkers ervan uitgaan dat druggebruik een probleem is (of althans een signaal van een probleem) zodat reacties zeker vereist zijn. Andere beleidsactoren zoals de politie of rijkswacht komen vertellen dat zij onmiddellijk gewaarschuwd moeten worden: zij zullen de zaak dan wel verder uitspitten. Daarnaast zijn er nog andere visies, elk met hun eigen specificiteit, de ene al wat realistischer dan de andere.

Als rechtstreeks betrokkene op het terrein (naast mijn wetenschappelijke status als doctor, ben ik actueel tevens nauw betrokken bij het terreinwerk van twee belangenverenigingen van druggebruikers) zal ik niet vertellen wat u moet doen, wel wat de gevolgen zijn van de potentiële reacties, zodat u zelf kan kiezen welk alternatief zinvol is.

Laat je alvast niets wijsmaken: je kan een "druggebruiker" niet zomaar herkennen, omdat de effecten van drugs afhangen van een heleboel factoren (de persoon, de omgeving, de farmacologie, de ervaring en de verwachtingen van de consument). Elke gebruiker (en zijn/haar reactie) is dan ook uniek. Wanneer een jongere plots fel verandert, hoeft dat nog lang niet op druggebruik te wijzen. De puberteit brengt op zich al genoeg problemen met zich mee, bovendien leven we niet bepaald in een gemakkelijk tijdperk. Bedenk dat iedere jongere problemen kan hebben én dat druggebruik op zich geen probleem hoeft te zijn.

Indien een jongere/uw kind wél verandert door druggebruik, dan is er ongetwijfeld sprake van problematisch gebruik. Alleen in die gevallen kun je immers duidelijk zien dat er iets scheelt (je kunt niet zien of iemand alcohol gebruikt, tenzij hij of zij dronken is. Gebeurt dat slechts een enkele keer, dan is er niet echt een probleem. Wanneer de persoon vaker dronken is, zul je het uiteraard wel kunnen zien, omdat je dan met een probleem te doen hebt).

Laten we echter eerst even terugkeren naar de meest voorkomende situatie: die van de druggebruiker die het eigen gebruik onder controle heeft. In dat geval zal niets opvallen, tenzij de betrokkene voor je ogen gebruikt, of tenzij je zelf drugs of gebruiksvorwerpen vindt. Ook hier geldt de regel dat je je niets moet laten wijsmaken: op de illegale markt kan één bepaalde drug verschillende vormen, kleuren en presentatiewijzen hebben, waardoor onervaren gebruikers zich overigens vaak laten bedriegen.

Wanneer je op de hoogte bent, zijn verschillende scenario's mogelijk: doen alsof er niets aan de hand is, praten (dit kan op diverse manieren), straffen, hulp of raad zoeken (telefonisch of persoonlijk), ofwel de politie roepen. Laten we elk van deze reacties en hun consequenties eens overlopen.

1. Doen alsof er niets aan de hand is

In de meeste gevallen zal er inderdaad niets aan de hand zijn: zoon of dochter of de betrokken jongere zal gewoon een bepaalde drugkeuze gemaakt hebben die illegaal is. Bedenk dat de meeste mensen wel eens experimenteren en daarna vanzelf stoppen. Anderen blijven gebruiken, maar zullen nooit in problemen raken. Weer anderen zullen af en toe problema-

tische situaties kennen maar steeds een oplossing vinden. Een andere groep zal in de loop der jaren zelf stoppen (in de literatuur heet dit verschijnsel "maturing out"). Slechts een kleine groep zal problematisch gebruik vertonen. De eerste reactie is dan ook van cruciaal belang.

Er is echter wellicht niets mis met het kind. **Toch is het beter om te laten zien dat je op de hoogte bent: tenslotte moet elk kind of elke jongere weten dat hij/zij op iemand kan rekenen. Praten is daarbij van essentieel belang, maar dat zou in alle gevallen zo moeten zijn.**

2. Praten: een echte dialoog

Praten kan op een rustige manier gebeuren. Als je toont dat je interesse hebt én bereid bent zonder vooroordelen te dialogeren, zal dat alleszins veel bewondering opleveren. Het komt er op aan, geïnformeerd te blijven zonder te (ver)oordelen. Druggebruik is op zich geen kwestie van goed of kwaad; althans hoeft dat niet te zijn. Communicatie op basis van wederzijds respect en gelijkwaardigheid zal alleszins veel meer kans geven om misbruiken te voorkomen. Wat gekend is, valt immers beter te controleren en in het dagelijks leven te integreren. Wel kan je als ouder, opvoeder of welzijnswerker bepaalde eisen stellen, zoals bijvoorbeeld: niet roken in de slaap- of huiskamer; niet gebruiken voor de andere gezinsleden, geen druggebruik in een jeugdhuis, enz.. **Samenleven berust immers steeds op duidelijke afspraken.**

Je kan natuurlijk ook kwaad worden: dan is er wel een gesprek maar geen dialoog. De effecten zijn logisch: de jongere kan schrikken, zelf kwaad worden of zich onbegrepen voelen. Dan zouden er pas echt problemen kunnen optreden. En waar moet de betrokkene dan naar toe? **Hoofdzakelijk is: druggebruik op zich is geen probleem en hoeft dat ook niet te worden. Als je dat onthoudt, wordt een onbevangen gesprek met alle jongeren mogelijk; druggebruikers of niet.**

3. Straffen

Indien je deze reactie kiest, zal de jongere interpreteren dat je zijn of haar druggebruik verkeerd vindt. In dat geval zal de kans op ongelukken, misbruik of verslaving toenemen omdat het gebruik van de betrokken jongeren dan volledig ondergronds wordt gedwongen. Immers, wanneer iemand ondanks de illegaliteit toch gebruikt, zal een ouderlijke of andere pedagogische straf geen enkel afschrikkingseffect meer hebben.

4. Advies of hulp zoeken

Dat kan eventueel gebeuren voordat een gesprek plaatsvindt (of erna): goede informatie is altijd welkom. Je kan de druglijn van de Vlaamse Gemeenschap bellen (078/15.10.20) of een analoog nummer in je streek. Voor specifieke én neutrale informatie kan je echter het best bij de belangenverenigingen van druggebruikers terecht. Van alle organisaties die ik tijdens mijn doctoraatsstudie in binnen- en buitenland analyseerde, blijken de zelforganisaties van gebrui-

kers immers de meest relevante en minst invasieve informatiebronnen te zijn.⁸

Indien je beroep doet op de hulpverlening of de preventie, moet je wel bedenken dat deze verenigingen vaak letterlijk cliënten nodig hebben. Sommigen zullen dan ook niet aarzelen om druggebruikende jongeren automatisch als probleemgevallen te bestempelen om hen onder hun hoede te nemen. Hoed je bijgevolg voor dergelijke vlugge conclusies.

Onthoud dat je het recht hebt om vrijblijvende informatie te vragen: anoniem als het moet. Niemand uit de hulpverlening of preventie kan je dwingen namen te noemen en je hebt het recht om op elk gewenst ogenblik te vertrekken of een eventueel hulpaanbod af te breken (druggebruikers hebben dit recht in de praktijk niet, omdat hulpverleners hen meestal als onmondigen behandelen).

Laat je evenmin slachtofferen: sommige organisaties leggen de schuld altijd bij de ouders of de opvoeders. In de meeste gevallen is er echter geen sprake van "schuld": laat je dan ook nooit overdonderen.

4. De politie, de rijkswacht, de B.O.B.

De politie is verplicht van elk gemeld of ontdekt feit een proces verbaal op te maken. Laat je dus niets wijsmaken over "vaderlijke gesprekken", "vertrouwelijke raad", enz. Indien je het druggebruik van je kind aan de politie meldt, wordt sowieso een politionele en juridische mallemlolen in beweging gezet. Het kind of de jongere in kwestie zal zeker ondervraagd worden en eventueel ter beschikking gesteld van de jeugdrecht. Afhankelijk van de regio riskeert je kind dan een veroordeling voor louter druggebruik. Is je kind ouder dan achttien, dan betekent dit een strafblad. Bovendien zijn de meeste kinderen en jongeren niet opgewassen tegen de ondervragingsmethoden van de politie. Binnen een mum van tijd zullen er namen genoemd worden, zodat nog meer mensen geschaad worden. Bedenk ook dat de mogelijkheid bestaat dat je zoon of dochter soms zelfs zonder het te weten ook een relatief belangrijke dealer kan kennen. Wanneer die zich verlinkt voelt, kan die wraak nemen. Laat je niets wijsmaken over "politiebescherming": in een illegale context bestaat deze niet.

Tenslotte, als je de politie verwittigt, betekent dit dat je akkoord gaat met het vooroordeel dat druggebruik een misdrijf is. Als onderzoeker kan ik iedereen verzekeren dat dit onjuist is: **druggebruik is net zomin een misdrijf als "kleurling" zijn.** In die zin zijn de drugwetten perfect vergelijkbaar met de Apartheidswetten van weleer.

Tot zover ging het vooral over de geïntegreerde, niet-problematische gebruikers. Voor de **problematische gebruikers** (van drugs of van alcohol, geneesmiddelen of wat dan ook) is **praten hoe dan ook altijd de eerste noodzakelijke stap** (en de verwittiging van politie of rijkswacht altijd de verkeerde zet omdat je de oplossing van een medisch en/of sociaal probleem dan in handen van het strafrechtelijk apparaat legt).⁹ Probeer eerst te weten wat het werkelijke probleem is: het druggebruik of iets anders. Als een jongere verslaafd is geraakt, kan dat ook te wijten zijn aan een verkeerd gebruik. Het volstaat in de meeste gevallen **het ge-**

bruik af te bouwen, om "het probleem" op te lossen... Dit kan via ambulante hulpverlening of begeleiding door individuele deskundigen, of nog door "zelfzorg" via de belangenorganisaties van druggebruikers.

Je kan iemand ook laten opnemen; bedenk dan wel dat ook hier elke organisatie zijn eigen uitgangspunten (bijvoorbeeld "de drugverslaafde is een zieke") en systemen hanteert. Laat je vooraf goed informeren. Wanneer er achterliggende problemen zijn (school, toekomstverwachtingen, liefdesverdriet, ruzies, enzovoort), probeer deze dan duidelijk te onderscheiden van het druggebruik op zich. Eerst moeten de achterliggende oorzaken aangepakt worden, net als bij de niet-gebruikers die met identieke moeilijkheden worstelen.

Opgelet, ik weet heel goed dat druggebruik in bepaalde gevallen zeer problematisch kan worden (net als alcohol- of geneesmiddelengebruik); de meest problematische "gevallen" worden trouwens het eerst gesignaleerd door belangenverenigingen van druggebruikers. Als je kind en jijzelf voor "een behandeling" kiezen, laat je dan vooraf goed informeren wat er precies zal gebeuren. Eis ook uitdrukkelijk én schriftelijk dat jij je kind op elk ogenblik weer mee kan nemen, wanneer je dat noodzakelijk acht. Dwangbehandelingen mogen niet zomaar opgelegd worden. Eis dat je kind behandeld wordt als mens, niet als tweederangsburger.

Opgelet, sommige ouders (al dan niet verenigd in zelfhulpgroepen) wensen dat de overheid "afkickboerderijen" subsidieert. In het buitenland bestaan deze organisaties reeds. Op zich heb ik niets tegen dergelijke toestanden, op voorwaarde dat de toetreding en het vertrek op vrijwillige basis gebeuren. En dat is zelden het geval. Het gevolg is gekend: de gebruikers worden in de boerderijen misbruikt als zeer goedkope arbeidskrachten, soms jarenlang. Er wordt hen namelijk wijs gemaakt dat alleen noeste arbeid hen kan "genezen". Aangezien druggebruik geen ziekte is, is dit uiteraard gevaarlijke nonsens. Eis in alle gevallen duidelijkheid.

Hoe dan ook, streef altijd naar een consensus tussen wat het kind wenst en je eigen wensen. Dan ben je al halfweg.

Tot besluit

Voor sommige lezers zal dit artikel wellicht hard of vreemd overkomen. Daar ben ik mij terdege van bewust. Tijdens mijn doctoraatsonderzoek heb ik echter geleerd dat wie populair over drugs wil schrijven, beter netjes op de platgetreden paden blijft lopen en herhalen dat drugs des duivels zijn. Dat druggebruikers toch niet normaal zijn, zelfs wanneer de musicale of literaire uitzonderingen de regel bevestigen. Juist op deze wijze begint de mythe echter een eigen leven te leiden, zodat zij aan alle sociale kritiek lijkt te kunnen ontsnappen. Want wie de mythe in twijfel trekt, wordt onmiddellijk verguisd tot handlangers van de drughandelaars. Terwijl de werkelijkheid net omgekeerd is: al diegenen die het actueel drugbeleid steunen, worden objectieve bondgenoten van de drughandelaars.

In deze context blijft er nog slechts één mogelijkheid over om de mythe te bevestigen, dan wel te falsifiëren: wetenschappelijk onderzoek. Onderzoekers hebben echter fondsen nodig, zodat de meesten vatbaar zijn voor beleidsbevestigende projecten, waardoor de mythe ook op wetenschappelijk vlak een alibi verwerft. Ik heb mijn doctoraat dan ook volledig autonoom uitgevoerd, zonder de gebruikelijke toestemming aan politie of Parket te vragen. Slechts op deze wijze kon ik er zeker van zijn, écht door te dringen tot de bevolkingsgroep die "druggebruikers" worden genoemd. Dat deze werkelijkheid er anders uitziet dan in de traditionele drugliteratuur (de meeste druggebruikers zijn namelijk mensen zoals u en ik) deert mij bijgevolg niet. Want toen de slavenarbeid in sommige Amerikaanse Staten nog legaal was, domineerde ook daar een soort literatuur waarin de betrokkenen ("de zwarte bevolking") allesbehalve op een waarheidsgetrouwe wijze werden voorgesteld. Het wordt hoog tijd dat het gros der actuele beleidsmakers inziet dat zij inzake het drugbeleid dezelfde fouten maken. Basiswerkers zoals leerkrachten, welzijnswerkers of opvoeders, maar ook ouders kunnen hun steentje bijdragen tot de falsifiëring van de dominante stellingen. Bijvoorbeeld door de voormelde adviezen te toetsen aan de eigen reacties, of nog, door een onbevooroordeelde dialoog met druggebruikers aan te gaan (via hun zelforganisaties). Slechts op deze wijze kan er een reëel drugbeleid ontstaan: eentje die de volksgezondheid en het algemeen welzijn beschermt. Daar is iedereen bij gebaat, behalve natuurlijk de personen en organisaties die actueel hun profijt uit de illegale handel halen. Maar dat is dan ook het Reëel Bestaand Drugprobleem.

Dr. Jean BLANQUART

Doctor in de pedagogische wetenschappen, richting sociale en culturele agogiek,
Contact-coördinatoren
02/211.42.53 (telefoon werk)
02/211.42.52 (telefax werk)
E-mail: jean.blanquart@vlaanderen.be

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- APAR, G., *La persécution des drogués relève-t-elle d'une idéologie, Psychotropes*, volume V, blz. 23-28.
- ARNAO, G., *L'antiprohibitionnisme: contribution au débat*, s.l., 1993 (paper).
- AUSTIN, G., Die Europäische Drogenkrise des 16 und 17 Jahrhunderts, in: VOELGER, G. & VON WELCK K. (Herausg.), *Rausch und Realität. Drogen im Kulturvergleich*, Rowohlt, Hamburg, 1982, blz. 115-134.
- BAAN, P. e.a. (red.), *Achtergronden en risico's van druggebruik*, rapport van de Werkgroep, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1972.
- BERRIDGE, V., L'histoire de l'opium en Asie, en Europe et aux Etats-Unis: fantômes et réalité, *Perspectives*, 1995, 27, 23-36.
- BLANQUART, J. *Vlaamse drugproblematiek: een kwalitatief onderzoek vanuit agogisch sociaal-humanistisch perspectief*, VUB, Brussel, 1997, niet-gepubliceerd doctoraatsproefschrift.
- BOLIVIACENTRUM, *De Wereld van de Kook*, Boliviacentrum, Antwerpen, 1992 (losbladige reeks).
- COHEN, P., Juridisch is illegaliteit een onding (Opiniestuk), *NRC Handelsblad*, 6/12/1988.
- COHEN, P., Cocaine Use in Amsterdam, *non deviant subcultures*, s.e., s.l., 1989.
- COHEN, P., Ideology, Research and Policy, *The International Journal on Drug Policy*, vol. 1, issue 3, 1990.
- COHEN, P. & SAS, A., *Ten years of cocaine. A follow-up study of 64 cocaine users in Amsterdam*, CEDRO, Amsterdam, 1993.

- CROFTS, N. & HERKT, D., A History of Peer-Based Drug User Groups in Australia, *The Journal of Drug Issues*, 1995, 3, 599-616.
- DE VLEESCHOUWER, D., Consommateurs de drogues et déprohibition, *Psychotropes*, zomer 1992, 3, 65-69.
- FREIRE, P., *Culturele actie voor vrijheid*, In den Toren, Baarn, 1974.
- FREIRE, P., *Pedagogie van de onderdrukten*, In den Toren, Baarn, 1980.
- GRINSPON, L. & BAKALAR, J.B., *Cocaine. A drug and its social evolution*, Basic Books inc., New York, 1976.
- GROENHUISEN, M.S. & VAN KALMTHOUT, A.M. (Red.), *Nederlands, drugsbeleid in West-Europees perspectief*, Gouda Quint b.v., Arnhem, 1989.
- GRUND, J.-P. C., *Drug Use as a social ritual: functionality, symbolism and determinants of self-regulation*, Erasmus, Rotterdam, 1993.
- HUTSEBAUT, M., *Druggebruik tussen repressie en legalisatie*, VUB, Brussel, 1990 (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling).
- HUTSEBAUT, M., Het reëel Belgisch drugbeleid, *TDAP*, 1992, 3, 154-160.
- HUTSEBAUT, M., Eindelijk: het legalisatie-debat vanuit het standpunt van de druggebruikers, *Perspectief*, oktober 1993, 33, 52-59.
- HUTSEBAUT, M., *Harm-Reduction en zelfzorg in de praktijk*, projectverslag, DEBED, Brussel, 1995.
- HUTSEBAUT, M., Druggebruikers in beweging, *Noord-ZuidCahier*, september 1995, 3, 101-111.
- KORF, D., Dépenalisation, Normalisation et limitation des méfaits de la drogue, in: EHRENBERG, A. & MIGNON, P., *Drogues, Politique et société*, Descartes edts, Paris, 1992, 334-350.
- MIGDEN, M., *Usagers de drogue: acteurs d'une minorisation*, UCL, Louvain-la-Neuve, 1994 (niet-gepubliceerde licentiaatscriptie).
- POLAK, F., Legalisatie roesmiddelen is in het belang van de volksgezondheid. Omvang en ernst van afhankelijkheidsproblematiek, *Medisch Contact*, 16 juni 1995, 787-790.
- VAN VLIET, H.-J., *Harm-Reduction and AIDS-Prevention*, Metropool, Amsterdam, 1989.
- VAN VLIET, H.-J., Drugs niet bot bestrijden maar heel slim in de markt ingrijpen, *Het Parool*, 21/3/1989.
- VAN VLIET, H.-J., Oorlog voeren tegen drugs lost probleem niet op, *NRC Handelsblad*, 17/10.1989.
- ZINBERG, N.E., *Drug, Set and Setting, The Basis for controlled intoxicant use*, s.e., s.l., 1984.

BELANGENVERENIGINGEN VAN DRUGGEBRUIKERS

Deze organisaties streven in laatste instantie naar de maatschappelijke aanvaarding en tolerantie van alle druggebruikers, dus ook van het druggebruik op zich. Alle vormen van negatieve én positieve discriminaties worden met andere woorden vermeden. Druggebruik wordt als keuze beschouwd. Om dit doel te bereiken, streven de organisaties naar de ontwikkeling van een radicaal ander drugbeleid, gebaseerd op tolerantie in plaats van op verbod (emancipatorisch drugbeleid).

Belangenverenigingen hebben drie belangrijke werkingspijlers:

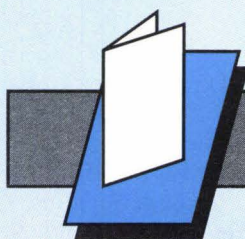
1. HARM-Reduction: ontwikkelen van "safe use" voorlichting, AIDS-preventie bij daklozen en zwervende gebruikers; product-informatie, spuitruil, enz.
2. Belangenbehartiging (individueel, via bemiddeling in counseling; collectief via publicaties, congresdeelname; participatie in beleidsplatforms, enz.) en informatieverstrekking (publicaties in informatiebibliotheek); vorming en studiedagen, spreekbeurten, enz.
3. Zelfzorg: individuele begeleiding en hulpverlening aan problematische gebruikers (op aanvraag).

In Vlaanderen en Brussel: vzw DEBED (De Bond voor een Emancipatorisch Drugbeleid), Contactadres: Voorspoedstraat 7 te 1080 Brussel. 02/411.08.01 (telefoon/telefax). Vragen naar Martine Hutsebaut (voorzitter), Filip of Mick. Vertegenwoordiging van Vlaanderen in het Landelijk Overleg Gebruikers (Nederland) en de Internationale Vereniging van Gebruikersorganisaties.

NOTEN

- ¹ Elke onderzoeker die de moeite doet om een historisch-culturele studie van drugbeleid te ondernemen, ziet al gauw in dat de actuele drugwetten (de dragers van de zogenaamde Prohibitie) uitsluitend omwille van economische, geo-politieke en ideologische redenen tot stand kwamen. De gezondheidsargumenten doken pas veel later op, toen de Prohibitie ideologische legitimatiegronden nodig had. Mijn doctoraatsonderzoek en enkele analoge veldstudies uit het buitenland tonen echter duidelijk aan dat de Prohibitie juist schadelijk is voor de Volksgezondheid én het algemeen welzijn!
- ² Administratieve of politieke cijfers en statistieken geven evenmin een indicatie weer van de reële omvang van het druggebruik, de drughandel of de drugproductie. Hoogstens vormen ze een aanwijzing voor de activiteiten van de politiediensten en van de aandachtspunten van het overheidsbeleid inzake drugs. Het gaat echter in geen geval om indirecte, laat staan om directe indicatoren van druggebruik. Wanneer overheden deze cijfers wél in die zin hanteren, gaat het bijgevolg om een ideologisch gebruik van gegevens (bijvoorbeeld om de strafrechtelijke beteugeling van druggebruik te verantwoorden), niet om een wetenschappelijk gefundeerde handeling.
- ³ Voor de geïnteresseerde: de bevraging vond plaats door middel van "gestructureerde face-to-face interviews". De gebruikers werden geselecteerd via de techniek van "de sneeuwbalsteekproef met aselechte ketenverlenging", de enige methode die het in een illegale context mogelijk maakt, een aselechte steekproef samen te stellen. Op voorwaarde echter dat de onderzoeker voldoende "ingangspersonen" kent, anders blijft het een onmogelijke opdracht. Vandaar dat dit soort van studies tot dusver zeldzaam zijn (toepassingen vonden onder andere plaats in Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten, zie de literaturopgave).
- ⁴ Over de omvang en de spreiding van het druggebruik kan niets gezegd worden: de enige manier om daar betrouwbare informatie over te verzamelen, is de depenalisatie van alle druggebruik (i.e. het uit het strafrecht halen van druggebruik; de Belgische beleidsactoren hanteren hiervoor vaak ten onrechte de term "decriminalisatie". Decriminalisatie betekent echter "gedogen"; het druggebruik zelf blijft aldus in principe strafbaar). Pas dan worden alle druggebruikers bereikbaar voor onderzoek. Beleidsmakers horen dit niet graag, maar het gaat hier om het logisch resultaat van het ondergronds dwingen van de consumptie van bepaalde genotmiddelen.
- ⁵ Deze resultaten worden overigens bevestigd door analoge studies in Nederland (COHEN, P. en SAS, A.) en New-York GRUND, J.-P.).
- ⁶ Beleidsmakers begrijpen deze toestand niet, omdat zij de logica van de illegale markt niet kennen. Toch is de uitleg betrekkelijk eenvoudig. Wanneer het politiegeweld op straatniveau verheft, vragen de dealers hogere prijzen (het risico dient betaald te worden), zodat druggebruikers met meer geld rondlopen, temeer zij dikwijls voor verschillende personen tegelijk kopen, aangezien er kortingen bestaan op het kopen van grotere hoeveelheden. In dat geval neemt het beroven van alleenopende gebruikers minder tijd in beslag dan het dealen; bovendien kunnen de gemolestreerde gebruikers geen aanklacht indienen. Of hoe bij dealers alleen de ijskoude economische rationaliteit van de zwarte markt geldt. Andermaal een voorbeeld van hoe de Prohibitie voor een extra marginalisering van druggebruikers zorgt.
- ⁷ Deze observaties uit mijn onderzoek werden in 1995 overigens ook door de commissaris van de politie van Elsene aan het dagblad *De Morgen* bevestigd.
- ⁸ De meeste belangenverenigingen van druggebruikers worden trouwens door de respectievelijke overheden gesubsidieerd (in Europa, Canada, de Verenigde Staten, Australië, Nieuw-Zeeland en Tasmanië), alleen reeds omwille van hun belang in de AIDS-preventie. Enkel in Vlaanderen blijft de overheid Oostindisch doof voor subsidieaanvragen (uitgezonderd in de periode juli 1994-juli 1995).
- ⁹ De kritische lezer zal hier terecht opmerken dat ik hier mijn neutrale rol even opgeef. Dit is in onderhavig geval echter de enige moreel aanvaardbare houding, omdat je anders meewerkt aan de sociale marginalisatie van jongeren. Voor een agoog een onaanvaardbare optie.

WIE LEEST WIE DE LES?

Over de rol van de leerkracht bij de gelijkwaardige behandeling van jongens en meisjes.

Een aanzet tot een eerlijke en open discussie over mannen en vrouwen, jongens en meisjes, onderwijs en lerarenopleiding.

Iets schrijven over meisjesemancipatie en de rol van de leerkracht loopt telkens opnieuw het gevaar becommentarieerd te worden als: "Daar gaan we weer!". Sekseongelijkheid in het onderwijs lijkt voor veel leerkrachten en onderwijzers in het algemeen een achterhaalde zaak. Velen denken dat roldoorbreking reeds is doorgevoerd, ook op school. In 1985 leidde Grietje KALFSBEEK¹ op exact dezelfde manier haar artikel in. We zijn nu 12 jaar verder en ik vraag me af wat er nu achterhaald is: de sekseongelijkheid of het onderwijs zelf?

Om een en ander te doen vlotter, haal ik enkele voorbeelden aan die mijns inziens aantonen dat er nog werk aan de winkel is. De ongezouten overwegingen² moet u er als smaakmaker even bij nemen.

(1) Geregeld wordt de alarmklok geluid omdat jongens in het onderwijs te weinig kansen krijgen zich volgens een mannelijk rolmodel te ontwikkelen.³ Er zijn teveel vrouwen in het onderwijs en ook de eenoudergezinnen nemen toe waardoor kinderen alleen door hun moeder worden opgevoed.

Mogelijke tegenreactie: wie is uit het onderwijs gestapt waardoor er nu zoveel vrouwen zijn? En hoelang (en nog) hebben meisjes en vrouwen het moeten stellen zonder degelijke rolmodellen in leesboeken, schoolboeken, media, politiek,...

(2) De laatste jaren worden allerlei positieve acties ondernomen om meisjes beter of meer kansen te bieden op de arbeidsmarkt. Pakketten stimuleren meisjes niet te kiezen voor de stereotiepe studierichtingen (verpleging, schoonheidszorgen, kinderverzorging, secretariaat,...) aangezien die een zwak imago en minder goede beroepsperspectieven bieden. Mogelijke tegenreactie -laten we het nog maar eens duidelijk en breed uitsmeren voor iedereen- vrouwelijke interesses zijn oninteressant en bieden weinig toekomst. Waarom geen acties om jongens te stimuleren niet te kiezen voor 'typisch mannelijke' richtingen (loodgieter, ingenieur, informaticus, manager,...) maar eerder te stimuleren voor andere beroepsmogelijkheden? Bevestigen we hierdoor niet voor de hele maatschappij dat wat jongens en mannen kiezen en doen zoveel boeiender en waardevoller is dan wat meisjes en vrouwen doen? Waarom moeten opnieuw de meisjes zich aanpassen aan wat de maatschappelijke norm is: mannelijke studierichtingen en beroepen?³⁻⁴

(3) Artikels over onderwijs gaan stevast over hij, de leerkracht, en in de voetnoot wordt vermeld dat het vanzelfsprekend is dat hiermee zowel mannelijke als vrouwelijke leerkrachten bedoeld worden. Of zoals ik ooit las in de voetnoot van een wetenschappelijk artikel: "Uit respect voor de slinkende minderheid mannelijke leerkrachten schrijven we 'hij', (...)". Nooit geweten dat iemand uit respect voor de toenemende meerderheid vrouwelijke leerkrachten een volledig artikel met 'zij', de lerares of onderwijzeres schreef.

Maatschappij en onderwijs: mannelijk gedomineerd?

In haar artikel⁵ vertelt Lieke MEIJS over een initiatief waar gastdocenten de geschiedenis van de vrouwenemancipatie schetsen binnen klassen van het voort-

gezet onderwijs in Nederland. Zo werd in 1945 bij de oprichting van de Verenigde Naties bepaald dat vrouwen gelijke kansen moeten krijgen. Dat daar nog maar weinig van terecht is gekomen blijkt uit de cijfers: vrouwen doen tweederde van het werk in de hele wereld, ontvangen 10% van het totale inkomen en be-

zitten 1% van de totale eigendom in de wereld. Blijkbaar reageerden de leerlingen in dit initiatief nogal onthutst op de getallen. Immers, in hun beleving is er wel veel vooruitgang geboekt op het gebied van emancipatie.

Niet alleen in de beleving van deze leerlingen, maar ook in de beleving van onze Westerse maatschappij, leeft de indruk dat reeds heel wat is veranderd. Moet die meisjesemancipatie nog wel? Het onderwijs heeft de laatste jaren ook al zo veel problemen moeten opvangen: het multicultureel onderwijs, het leren leren, de pestproblematiek, spijbelen en druggebruik, enz. Het is nog steeds moeilijk, misschien zelfs nog moeilijker, om te praten over het belang van (meisjes)emancipatie. Vaak denken we dat de aangehaalde voorbeelden en verhalen onschuldige elementen zijn die weinig te maken hebben met discriminatie en emancipatie.

Barry KANPOL (1994) schetst zo'n, op het eerste zicht, weinig bedreigende situatie. Zijn leraar wiskunde had de gewoonte om bij de oefeningen, zich over de lesenaar van een van de meisjes te buigen, zijn armen om haar heen. De jongens van de klas gingen er van uit dat de meisjes dit gedrag leuk vonden en aangezien de leraar niet moeders' mooiste was, graptten ze dat zij, de jongens dus, zeker kans maakten de meisjes te omarmen. KANPOL herinnert zich dat het gedrag van de leraar wiskunde door geen van de jongens in vraag werd gesteld: meisjes mochten als voorwerpen behandeld worden; hun mening deed er niet toe. Bovendien werd dit gedachtengoed bevestigd door de media (hij verwijst o.a. naar 'Fonzie' in 'Happy Days' die steeds omringd wordt door giechelende meisjes). De mannelijke dominantie, geeft hij ongaarne toe, had ook hem in z'n macht.

Ook wij hebben het moeilijk toe te geven aan de realiteit: we leven in een mannelijk georiënteerde en zelfs gedomineerde maatschappij en dit reeds sinds eeuwen. Onze literatuur is mannelijk gedomineerd, in kunst en wetenschap komen in de eerste plaats mannen aan het woord, onze geschiedschrijving is er een door mannen geschreven, in film, tv en media spelen mannen de belangrijke rollen.

De waarden en de normen die in onze maatschappij worden aangehangen vinden hun afspiegeling in het onderwijs. Onderwijs is een belangrijke socialiserende factor en een cruciale plaats waar de rollenpatronen, de masculiene en feminiene waarden worden gereproduceerd. Dit proces, opgestart binnen het gezin, wordt in het onderwijs o.a. versterkt door het bestaan van een 'verborgen curriculum'. Terzelfder tijd moet het onderwijs ook het forum zijn voor (sociale) verandering. Kane Roland MARTIN⁶ choqueeerde haar publiek toen ze in een toespraak duidelijk maakte dat de Anglo-Amerikaanse onderwijskunde en didactiek van deze tijd een mannelijk cognitief perspectief kent welke schade berokkent aan zowel mannen als vrouwen. Door deze uitspraak, aldus Ann DILLER (1996), bracht ze het openbaar discours over emancipatie in het onderwijs wel op een ander niveau. In Vlaanderen staan we nog niet zo ver.

Taal en tekst

Bij de voorbereiding van dit artikel kreeg ik een krantenartikel⁷ (De Morgen, 25 oktober 1995) onder ogen met als titel: 'Vrouwen zullen mannen de les lezen'. Hoewel het een artikel is over Faith POPCORN, de 'Nostradamus van de marketing', bevat het een interessante stelling die ook kan gelden voor het onderwijs. Volgens POPCORN moet de trend van de toekomst gedefinieerd worden als 'mancipatie': de emancipatie van de man, gestoeld op vrouwelijk denken. Om te weten hoe vrouwen denken moet men met en over hen praten en lezen. Dit blijkt echter niet zo voor de hand te liggen. Daarom een korte excursie over 'taal' op basis van een artikel van Kas DEPREZ⁸. Sinds het begin van de twintigste eeuw werd geopperd dat vrouwen en mannen op een verschillende manier met taal omgingen. Volgens de mannelijke onderzoekers hadden vrouwen een beperktere woordenschat, gebruikten ze weinig technische en abstracte woorden, overdreven ze graag en praatten ze minder bedachtzaam maar wel fatsoenlijker dan mannen. De verklaring hiervoor werd toen nog gezocht in de natuur van de vrouw: vrouwen zijn fijngevoeliger, hebben weinig aanleg voor technische en abstracte dingen, zijn impulsiever,...

Pas in de jaren '70 legde Robin LAKOFF (in DEPREZ, 1991) die verschillen niet langer in de natuur maar in de cultuur. De maatschappelijke verhoudingen worden in de gesprekken van mannen en vrouwen weerspiegeld. Volgens LAKOFF komt bij een analyse van de gesprekken naar voor wie er de touwtjes in handen heeft. ZIMMERMAN en WEST (in DEPREZ, 1991) namen in 1975 gesprekken op tussen twee mannen, twee vrouwen en seksegemengde gesprekken. Daaruit bleek dat mannen veel frequenter dan vrouwen gemengde gesprekken onderbreken of overlappen. In 1977 onderzocht FISHMAN (in DEPREZ, 1991) gesprekken tussen echtparen. Na analyse van de banden bleken er van de 76 onderwerpen 29 aangebracht te zijn door mannen, 47 door vrouwen. Opvallend echter was dat op 28 van de 29 onderwerpen ook werd ingegaan maar van de 47 door vrouwen gedane voorstellen werden er door de mannen slechts 17 interessant genoeg bevonden om op door te gaan. M.a.w. zo besluit DEPREZ, zijn het de mannen die bepalen waarover gepraat wordt.

Aangezien taal vooral een middel tot communicatie is bepaalt het in sterke mate het onderwijs. Volgens GILBERT & TAYLOR (1991, p. 26) worden via de taal in de klas patriarchale ideologieën onzichtbaar en onwetend doorgegeven en bestendigd. Dergelijke vaststellingen doen ons toch wel even nadenken. Weliswaar zijn vrouwelijke leerkrachten in het onderwijs in de meerderheid, ten minste in het basis- en ook steeds meer in secundair onderwijs. Maar wat met het hoger onderwijs waar o.a. onze toekomstige leerkrachten worden opgeleid en de hogere onderwijsfuncties zoals directieambten?

Een ander belangrijk medium in ons onderwijs is tekst: het lezen van, het schrijven over en het werken met tekst. Het loont de moeite na te gaan wat er gebeurt met de inhoud van die teksten maar ook op welke manier die teksten worden aangewend binnen de school.

Volgens Karin BÜGEL⁹ is de keuze van teksten in taalonderwijs uitermate belangrijk. Meisjes werken goed met teksten die handelen over kunst, schoolproblemen van kinderen, relaties, enz. Jongens hebben liever teksten over sport en politiek. Teksten die interessant zijn voor de lezer worden met meer aandacht gelezen en worden daardoor beter begrepen. Belangrijker nog bij het werken met teksten is de kennis bij de lezers over het onderwerp van de tekst. "Jongens maken de meisjesteksten vooral slechter door een lager tekstbegripsniveau, terwijl meisjes jongensteksten meestal slechter maken door andere leesgewoontes." (K. BÜGEL, 1994)

Ook de aanwezigheid van vrouwen in teksten en (school)boeken laat nog steeds veel te wensen over. Uit haar onderzoek leidt Angelika RATHS (1994) twee stellingen af: "Als diegenen, die lesmateriaal produceren of uitkiezen niet bewust tegengas geven, is de kans groot, dat het materiaal traditionele rolinterpretaties overbrengt. Hoe meer vrouwen lesmateriaal produceren, des te groter de kans dat meisjes en vrouwen er adequater in vertegenwoordigd zijn."¹⁰

De taak van de leerkracht lijkt op basis van deze perspectieven nog complexer te worden. Verleidelijk toch om het gemengd onderwijs, net nu het ingevoerd wordt op grote schaal, opnieuw in vraag te stellen?¹¹

En de leerkracht? Zij emancipeerde voort

Leerkrachten moeten zich bewust worden van hun impact op leerlingen, vooral via hun taal. Ons taalgebruik (zowel het Nederlands als andere talen) is doordrongen van seksytering¹². Soms is het even wennen maar waarom niet spreken over menskracht in plaats van mankracht. Laten we eens proberen niet vanzelfsprekend de mannelijke vorm te gebruiken (leraar) maar ook de vrouwelijke vorm of een seksneutraal begrip (lerares; leerkracht). Proberen we ook eens na te gaan wat we denken indien we praten over: de directeur, de professor, de minister, de politieagent, de bediende,... Gevoelig worden voor de betekenis van woorden is een eerste stap naar een bewust taalgebruik.

Leerkrachten kunnen bij het selecteren van teksten rekening houden met de interesses van hun leerlingen, zowel van de jongens als van de meisjes. Bij het gebruik van handboeken waarin mannen en vrouwen op stereotiepe wijze naar voor komen, kunnen zij dit in vraag stellen bij hun leerlingen en/of eigen teksten gebruiken. Volgens BÜGEL (1994) zijn ook meerkeuzevragen minder bevorderlijk voor meisjes. Meisjes kunnen zich beter schriftelijk uitdrukken dan jongens en halen betere resultaten met open vragen.

Rolbevestigend gedrag van leerkrachten heeft meer impact op de leerlingen dan we vermoeden.

Klasse¹³ richtte onlangs nog het vizier op Nederlands onderzoek naar het gedrag van leerkrachten ten opzichte van meisjes en jongens. Dergelijk onderzoek en ook de resultaten zijn niet nieuw. Vanaf eind de jaren '70 tot in de jaren '90 toont onderzoek¹⁴ aan dat het geslacht van leerlingen wel degelijk een rol speelt en leerkrachten verschillend omgaan met jongens en meisjes. Interessante bevindingen met betrekking tot het gedrag van leerkrachten in casus meisjesemanci-

patie vinden we in het artikel van Grietje KALFSBEEK (1985). Ze verwijst naar enkele belangrijke onderzoeksresultaten van P. JUNGBLUTH en M. STANWORTH die nog steeds het bespreken waard zijn. Volgens JUNGBLUTH moeten er, eens de mechanismen die ongelijkheid tussen jongens en meisjes bestendigen zijn blootgelegd, twee dingen gebeuren. Er moet een (onderwijs)beleid komen die deze mechanismen tegengaat en leerkrachten moeten doelbewust opgeleid worden "... om hen ook dichterbij de praktijk en meer doeltreffend probleembewustzijn aan te reiken." KALFSBEEK merkt echter op dat JUNGBLUTH hier een eigen conclusie vergeet te vermelden, namelijk dat het probleembewustzijn van leerkrachten afneemt naarmate het dichter bij eigen onderwijspraktijk komt. Zou het kunnen, redeneert KALFSBEEK verder, dat leerkrachten, net zoals hun leerlingen trouwens, onvoldoende beschikken over een theoretisch kader van waaruit ze hun ervaringen als sekseongelijkheid kunnen definiëren en kunnen herkennen in hun eigen gedrag en dat van anderen?

De lerarenopleiding: wat doet men er aan?

Het spreekt voor zich dat wanneer de leerkracht moet 'veranderen', de lerarenopleiders hier in de eerste plaats hun verantwoordelijkheid moeten opnemen. Al is het een onbegonnen zaak om alles aan inhouden, vaardigheden en attitudes mee te geven in de initiële opleiding, toch zullen zowel de initiële opleiding als de nascholing ruimte moeten vinden voor het thema van meisjesemancipatie en geslachtsdifferentiatie. Ook moet systematischer onderzoek worden opgezet omtrent deze problematiek. Een eerste concrete en eenvoudige stap is het kritisch doorlichten van het huidige onderwijscurriculum door de opleiders en hun studenten op basis van enkele eenvoudige vragen. Nagegaan kan worden hoeveel vrouwen/meisjes en hoeveel mannen/jongens afgebeeld worden in tekst- en/of handboeken? Ook waarom (de ervaringen en bijdragen van) vrouwen zo onzichtbaar zijn in vakken zoals geschiedenis, literatuur, wetenschap,...? Of er kan gespeeld worden met associaties: welk beroep past bij welke sekse en waarom? De hierdoor opgewekte interesse is een goede aanzet om de eigen 'onderzoeksgegevens' te vergelijken met meer wetenschappelijke (onderzoeks)literatuur. WHYTE (1983) liet aspirant-leerkrachten brainstormen welke adjectieven in de maatschappij aan mannen respectievelijk vrouwen worden toegeschreven. Een ander bekende oefening van WHYTE (1983) is de case-study 'Denis/Denise'. De studenten, verdeeld in twee groepen, krijgen per groep een casestudy van een fictieve leerling. Groep A heeft informatie over Denis, een jongen die binnenkort afstudeert, en aan wie ze advies moeten verstreken over mogelijke studierichtingen. Groep B heeft dezelfde informatie. Alleen gaat het hier om Denise, een meisje. De resultaten kan u al raden: aan Denis wordt aangeraden verder te studeren om betere kwalificaties binnen te halen om aldus beter te scoren op de arbeidsmarkt. Denise daarentegen krijgt de raad 'iets sociaals' te doen, rekening houdend met haar latere taak als vrouw en moeder. Dergelijke oefeningen doen studenten en leerkrachten inzien dat

ook zij automatisch meewerken aan het bevestigen van seksestereotiepe rolpatronen en welke verregaande gevolgen dit met zich meebrengt voor de persoon in kwestie, in hun geval de leerling.

De lerarenopleiding kan wel proberen aspirant-leerkrachten inzicht bij te brengen vanuit de eigen ervaringen in de werking van rolbevestigend gedrag in school en maatschappij. Een evidente opdracht is het niet aangezien ideologie moeilijk te onderwijzen is. Dit veronderstelt een deconstrueren van een dominerende ideologie en het veranderen van persoonlijke gevoelens en inzichten die diep in ons bewustzijn en gedrag verankerd zitten (P. GILBERT & S. TAYLOR, 1991, p. 136; P. SIKES in SIRAJ-BLATCHFORD, 1993, p. 14). Willen we leerkrachten tot inzicht brengen dan kan dit enkel slagen indien zij zich engageren tot zelfbewuste reflectie. Maar ook dit is onvoldoende zolang leerkrachten geen toegang hebben tot specifieke informatie en niet uitgerust worden met strategieën om te leren omgaan met gelijke kansen voor meisjes/vrouwen en jongens/mannen. (P. SIKES in SIRAJ-BLATCHFORD, 1993, p. 14).

Voor echte verandering zijn twee kernpunten onontbeerlijk: de leerkracht zelf moet zich bewust zijn van de rolstereotiepe invloed van het onderwijs in het algemeen en van de klaspraktijk in het bijzonder. Bovendien moet de leerkracht de vaardigheid bezitten om roldoorbrekend te kunnen werken. Leerkrachten moeten in staat zijn de ideologische invloeden die hun eigen inzichten vormen te onderkennen, en hun beroep uit te oefenen in een geest van voortdurende zelfreflectie. (B. VANDECASTEELE, 1994).

Desondanks moeten we, aldus SIKES (in SIRAJ-BLATCHFORD, 1993, p. 18), blijven rekening houden met één van de grootste noden van de beginnende leerkracht: overleven. Een belangrijk deel van hun energie en aandacht gaat naar het beredderen van hun klas waardoor hun goed bedoelde overtuigingen en strategieën plaats maken voor handige en vertrouwde 'vluchtroutes'. Bovendien, vervolgt SIKES, hebben beginnende leerkrachten een relatie op te bouwen met hun studenten en collega's leerkrachten. Om zich te integreren in de schoolse context zullen beginnende leerkrachten dan ook vaak minder 'populaire' stellingen mijden en stilaan leren handelen als 'echte' leerkrachten. Uitgesproken opvattingen met betrekking tot emancipatie en gelijke kansen van meisjes en jongens worden in onderwijsmiddelen niet altijd in dank aanvaard.

Ook via nascholing kunnen leerkrachten bewust worden van hun seksestereotiepe handelingen tegenover hun leerlingen en collega's. In Vlaanderen wordt echter niet zo veel aandacht besteed aan dergelijke nascholingscursussen en bovendien trekken dergelijke cursussen vaak vrouwelijke leerkrachten aan of leerkrachten die reeds voor de problematiek geëngageerd zijn.

Ondanks deze ietwat negatieve resultaten wat betreft de impact van de initiële lerarenopleiding op het gedrag van beginnende leerkrachten, moet de lerarenopleiding werk maken van deze opdracht. Het blijft de taak van de lerarenopleiding om de thematiek 'gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes' op het curriculum in te voeren en de studenten uit te rusten met specifieke kennis en vaardigheden om in de klasprak-

tijk aan te wenden. Daartoe moeten de lerarenopleidingen beschikken over wetenschappelijke vakliteratuur, vooral vanuit feministisch pedagogisch perspectief aangezien het thema 'geslachtsstereotypering' weinig aandacht krijgt bij de mannelijke auteurs binnen de kritische onderwijstheorie (GILBERT & TAYLOR, 1991).¹⁵ Voor ons taalgebied zijn heel wat onderzoeksresultaten, statistieken, modellespakketten en dergelijke verzameld door RoSA.¹⁶ Jammer genoeg is het werk van deze organisatie nog een grote onbekende bij leerkrachten en opleiders.

Conclusie

Dit artikel is slechts een poging om een tip van de sluier op te lichten. De vlag 'meisjesemancipatie' dekt immers een zeer verscheidene en soms zelfs explosieve lading. Het is ook de vraag of het niet stilaan tijd wordt deze term in vraag te stellen. Meisjes en vrouwen hebben in de twintigste eeuw enorme stappen voorwaarts gezet vooral betreffende hun deelname aan het openbare leven. Maar waar staan de jongens en de mannen (J. DESMET-GOETHALS, 1996)?¹⁷ Wordt het niet tijd dat ook jongens en mannen zich losmaken uit hun door de maatschappij opgelegde rol?

Mannen en vrouwen, jongens en meisjes, leerlingen en leerkrachten, ouders en kinderen, mensen onderling, niemand is dezelfde. De hele maatschappij waarin we leven is heterogeen. Niet één persoon is dezelfde. Draait de hele emancipatiegedachte eigenlijk niet rond 'respect'. Zo geformuleerd klinkt de opdracht misschien stukken sentimenteler maar ook heel wat eenvoudiger: leerkrachten, respectievelijk leerlingen, zo opleiden en vormen dat ze de verschillen bij hun leerlingen, respectievelijk elkaar, leren respecteren. Of sociale vaardigheden, waar hebben we dat nog gehoord?

Kathleen VAN HEULE

Universiteit Gent

Vakgroep Opleiding en Nascholing van leraren

St.-Pietersplein 5

9000 GENT

BIBLIOGRAFIE

- BÜGEL, K., Waarom halen jongens hogere scores dan meisjes bij het centraal schriftelijk examen moderne vreemde talen?, *Levende Talen*, 1994, (486), 18-23.
- DEPREZ, K., Taal en sekse en een beetje onderwijs. *Vonk*, 1991, 20(5), 15-21.
- DESMET-GOETHALS, J., Gelijke kansen in de context van maatschappelijke vernieuwingen. *Katern: Meisjesemancipatie, Welwijs*, 1996, 7(2), 26-30.
- DILLER, A., HOUSTON, B., MORGAN, K.P. & AYIM, M., *The Gender Question in Education*, Colorado-Oxford, Westview Press, 1996.
- GILBERT, P. & TAYLOR, S., *Fashioning the feminine. Girls, popular culture and schooling*, North Sydney, Allen & Unwin, 1991.
- JIPSON, J., MUNRO, P., VICTOR, S., FROUDE JONES, K. & FREEDROWLAND, G., *Repositioning feminism & education. Perspectives on Educating for Social Change*. Westport, Bergin & Garvey, 1995.
- KALFSBEEK, G., Rolspecifiek leerkrachtengedrag. Drie methoden van onderzoek en hun implicaties, *Pedagogisch Tijdschrift*, 1985, 10(6), 301-312.
- KANPOL, B., *Critical Pedagogy. An Introduction*. Westport, Bergin & Garvey, 1994.

- MEIJS, L., VN-Vrouwen op school. *Politieke & Sociale Vorming*, 1995, (5), 22-23.
- RATHS, Angelika, Zet u deze bril even op!, *Levende Talen*, 1994, (493), 468-473.
- SIRAJ-BLATCHFORD, I. (ed.), *'Race', gender and the education of teachers*, Buckingham-Philadelphia. Open University Press, 1993.
- SKELTON, C., A study of gender discrimination in a primary programme of teacher training, *Journal of Education for Teaching*, 1987, 13(2), 163-175.
- VANDECASTEELE, B., De rol van de lerarenopleiding in de gelijkwaardigheid tussen jongens en meisjes, *D.L.O.Medelingen*, 1994, 13(42), 51-63.
- WHYTE, J., Courses of teachers on sex differences and sex typing. *Journal of Education for Teaching*, 9(3), 235-248.

NOTEN

- ¹ G. KALFSBEEK, Rolspecifiek leerkrachtengedrag. Drie methoden van onderzoek en hun implicaties. *Pedagogisch Tijdschrift*, 1985, 10(6), 301-312.
- ² Deze overwegingen zijn mogelijke tegenreacties; subjectief, ongenueanceerd, niet uitgewerkt en enkel bedoeld als smaakmaker.
- ³ Er zijn geen mannen meer. Signaal in *KLASSE*, nr. 55, mei 1995, p. 33. Ook H. BRUTSAERT, School, gezin en welbevinden. Zes-deklagers en hun sociale omgeving, Leuven/Apeldoorn, Garant, 1993.
Ook in *Didaktief*, 1995, 25(5), p. 46, lezen we dat Ricardo Gloria, de Filipijnse minister van onderwijs wil voorkomen dat jongens op school verweken onder een te sterke vrouwelijke invloed. Daarom wil hij mannen stimuleren een baan in het onderwijs te nemen door hen meer salaris en een hogere rang te geven dan hun vrouwelijke collega's. Een extra voordeel: mannen zijn minder vaak afwezig omdat ze niet met zwangerschapsverlof gaan.
Zie ook het antwoord van Sabine de Bethune (senator en voorzitter van de CVP-werkgroep Vrouw & Maatschappij) in een interview met de krant *De Morgen*, 11 september 1996 op de vraag: "U zegt dat het onrechtvaardig is dat kleuterleidsters niet evenveel worden betaald als loodgieters. Waarom raadt u vrouwen niet aan loodgieter te worden?". "Er moet een verandering van de waarden komen. Lonen worden niet alleen bepaald naar wat ze opbrengen maar ook naar hun waarde in de maatschappij. En traditionele taken van mannen worden nog steeds hoger gewaardeerd dan traditionele taken van vrouwen. Verzorgende jobs

staan minder hoog aangeschreven dan technische jobs".

- ⁴ In het artikel van J. DESMET-GOETHALS, Gelijke kansen in de context van maatschappelijke vernieuwingen, *Welwijs* 1996, 7(2), 26-30, komt dat thema duidelijk aan bod.
- ⁵ VN-Vrouwen op school, Lieke MEIJS, *Politieke & Sociale Vorming*, 1995, (5), 22-23.
- ⁶ Jane ROLAND MARTIN in A. DILLER, e.a., *The Gender Question in Education*, 1996, p. 1.
- ⁷ 'Vrouwen zullen mannen de les lezen', *De Morgen*, 25 oktober 1995.
- ⁸ K. DEPREZ, *Taal en sekse en een beetje onderwijs*, Vonk, 1991, 20(5), 15-21.
- ⁹ K. BÜGEL, *Waarom halen jongens hogere scores dan meisjes bij het centraal schriftelijk examen vreemde talen?*, *Levende Talen*, 1994, nr. 486, 18-23.
- ¹⁰ Angelika RATHS, *Zet u deze bril eens op!*, *Levende Talen*, 1994, nr. 491-473.
- ¹¹ McROBBIE (in P. GILBERT & TAYLOR, 1991) werpt op dat het aan te bevelen is 'meisjesgroepen' en/of aparte programma's op te richten om een gemeenschappelijk 'wij-gevoel' te creëren waardoor het zelfvertrouwen bij meisjes toeneemt. Dergelijke stellingen doen opnieuw vragen rijzen bij het recent invoeren van gemengd onderwijs in Vlaanderen. Dit thema is echter een artikel op zich waard en zou ons hier te ver leiden. Zie ook het boek van Mieke DE WAELE, *Meisjes, een wereld apart*. Amsterdam, Boornpers/Meppel, 1989.
- ¹² Hier moet ook niet in overdreven worden. Een directeur, een rechter of een notaris is zowel mannelijk als vrouwelijk. In het Engels echter kan men evengoed spreken over de chairperson i.p.v. chairmen; humankind of human beings i.p.v. mankind; supervisor i.p.v. foreman, enz. Zie ook <http://kennedy.soc...info/antisla.html>.
- ¹³ Klasse nr. 74, april 1997, Meisjes, 4-11.
- ¹⁴ Zie o.a. J. WHYTE, 1983; P. JUNGBLUTH, M. STANWORTH & T. DE BOER in G. KALFSBEEK, 1985; VAN POUCKE, J. & VERBEKE, C., 1985; M.P.C. van der Wert, 1986; C. SKELTON, 1987; K. BÜGEL, 1994; P. GILBERT & S. TAYLOR, 1991; enz.
- ¹⁵ GILBERT & TAYLOR hebben het over 'critical educational theory', 'feminist pedagogy' en 'gender issues'.
- ¹⁶ RoSA staat voor Rol en Samenleving vzw, Studie-informatie- en documentatiecentrum voor feminisme, de maatschappelijke positie van vrouwen, gelijke kansen en vrouwenstudies. Zie ook *Welwijs*, 1996, 7(4), 221-22.
- ¹⁷ Zie J. DESMET-GOETHALS in *Welwijs*, 1996, 7(2), p. 29.

“ERVARINGSGERICHT LEREN, WAT IS DAT?” EEN POGING TOT ANTWOORD

Deze bijdrage heeft de titel “Ervaringsgericht leren, wat is dat?” meegekregen. Voor sommigen zal het antwoord op deze vraag misschien evident zijn. Maar als we zien welke diversiteit aan projecten en initiatieven binnen het jeugd(welzijns)werk de titel “ervaringsgericht leren” meekrijgt, is een artikel zeker geen overbodige luxe om de vraag te beantwoorden. We zullen pogen de rode draad te ontwarren uit het kluwen van termen, definities, bedoelingen en inhouden die in verband met ervaringsgericht leren gehanteerd worden. De termen ervaringsgericht leren en ervaringsleren gebruiken we door elkaar. Ze dekken voor ons dezelfde lading.¹

Noodzakelijke elementen: geen ervaringsgericht leren zonder...

1. Een expliciete leerdoelstelling

Ervaringsgericht leren is geen recreatief of vrijblijvend aanbod. Ervaringsgericht leren is expliciet gericht op vorming. In het kader van deze studiedag gericht op vorming van jongeren of nog specifiek op vorming van maatschappelijk kwetsbare jongeren. De beoogde groei is in zekere zin limitatief. Het gaat om persoonsvorming van de jongeren. Meer concreet wordt daarbij gedacht aan leerdoelstellingen als stimulering van het zelfvertrouwen, het zelfwaardegevoel, het zelfinzicht en de zelfaanvaarding, aan toename van de zelfstandigheid en de verantwoordelijkheidszin en het ontwikkelen van sociale vaardigheden. In principe is persoonsvorming een proces dat nooit af is. Het is geen gesloten doel, maar het streefdoel van ervaringsleren.

2. Een lange(re)termijnoptie

Elk aanbod dat expliciet de persoonsvorming (van maatschappelijk kwetsbare jongeren) tot doel heeft, komt in principe in aanmerking om het etiket “ervaringsgericht leren” te krijgen. We zouden er echter nog een voorwaarde aan willen toevoegen. Een ervaringsgericht leeraanbod moet een lange(re)termijn optie inhouden. Het bevorderen van het intra- of interpersoonlijk of sociaal functioneren van de jongeren moet zodanig bedoeld én beklifd zijn, dat het in de lijn der realistische verwachtingen ligt dat de ontwikkeling van blijvende aard is en leidt tot een gunstig(er) toekomstperspectief. Kortstondige opflakeringen van het zelfvertrouwen of het zelfwaardegevoel, een aanzet tot zelfstandiger of verantwoordelijker handelen zijn op zich bijzonder waardevolle en nastrevenswaardige doelen, maar zouden wij geen ervaringsgericht leren willen noemen. Misschien wel ervaringsgericht stimuleren. Leren – en dus ook ervaringsleren – houdt in dat de jongeren zich het geleerde eigen maken, in zich opnemen. Garanties dat de beoogde ontwikkelingen van blijvende aard zijn, kunnen we niet vragen. Wel de intentie en concreet aanwijsbare inzet om groei op lange(re) termijn te bekomen. Het leerproces in het dagdagelijks leven van de jongeren inbedden – de zogenoemde transfer van het geleerde – is hierin een zeer belangrijke stap.

3. Direct en actief contact met de werkelijkheid

Tot zover hebben we slechts aandacht besteed aan één van de componenten van ervaringsgericht leren, namelijk aan leren als (streef)doel. De ervaring als middel om persoonsvorming op lange(re) termijn te bewerkstelligen, is de andere. Ook nu geldt, dat niet gelijk welke ervaring als leerervaring kan worden aangemerkt. Erva-

ren is zelf doen, zelf meemaken en zelf doormaken. Er is altijd een direct contact met de werkelijkheid. Iets hebben horen vertellen of iets hebben gelezen, komt niet in aanmerking als leerervaring. Hetzelfde geldt voor eigen ervaringen van de jongeren uit het verleden. Ervaringsleren vertrekt vanuit persoonlijke hier- en-nu ervaringen. De jongeren moeten de situatie lijfelijk ondergaan en er actief bij betrokken zijn.

4. Een reeks samenhangende ervaringen

Het behoeft weinig betoog, dat één enkele persoonlijke hier-en-nu ervaring nooit voldoende kan zijn om een ontwikkeling van (bepaalde aspecten van) het persoonlijk en/of sociaal functioneren van de jongeren op lange(re) termijn te bewerkstelligen. Om een min of meer blijvende uitbreiding van het (sociaal) vaardigheidsrepertoire te bekomen, is oefening noodzakelijk. Gedrag uitproberen in allerlei verschillende situaties en wisselende sociale contexten en ervaren dat oefening kunst baart. Om het zelfvertrouwen, het zelfwaardegevoel of andere aspecten van het intrapersonlijk functioneren te bevorderen, is het van belang dat de jongeren herhaaldelijk constateren dat ze iets tot een goed einde kunnen brengen of herhaaldelijk vaststellen dat ze de moeite waard zijn voor anderen. Zeker voor maatschappelijk kwetsbare jongeren wiens verleden gekenmerkt wordt door reeksen van mislukkingen en afwijzingen, is het nodig daar tegenover een serieus tegengewicht aan succeservaringen te plaatsen.

5. Deskundige begeleiding

Ervaringsgericht leren is alleen maar mogelijk onder begeleiding. Om het vrijblijvend karakter van de ervaring om de ervaring te overstijgen en in (een welbepaalde) persoonsvormende richting te oriënteren, is reflectie na een (reeks van) ervaring(en) noodzakelijk. Stilstaan bij de ervaring(en), bij de waarnemingen, gevoelens en inzichten en zeker het formuleren van werkpunten op basis van de ervaringen en reflecties en het creëren van op maat gesneden aansluitende leersituaties kan uitsluitend met behulp van begeleiders. Het zorg dragen voor een zowel fysisch als psychisch veilige cyclus van actie-reflectie-actie vraagt begeleiders met kennis van ervaringsleerzaken.

Mogelijke elementen: wel ervaringsgericht leren zonder...

a. Groepservaringen

In de literatuur wordt dikwijls de indruk gewekt, dat ervaringsgericht leren per definitie in groep plaatsvindt.

In de praktijk is dat ook veelal het geval. Het is echter geen noodzakelijke voorwaarde. In principe is een ervaringsgericht leerproces bestaande uit een reeks individuele activiteiten zeer wel mogelijk. Het oefenen van sociale vaardigheden (solliciteren, hulp vragen, etc.) of in het kader van een zelfstandigheidstraining (initiatief nemen, koken, etc.) is het misschien op bepaalde momenten zelfs wenselijk, dat de jongeren individuele opdrachten krijgen en niet kunnen terugvallen op groepsleden. Ervaringsleren in groepsverband biedt wel een aantal extra mogelijkheden op feedback en op inzicht in het eigen (sociaal) functioneren en kan nodig zijn met betrekking tot bepaalde leeropties zoals leren samenwerken, voor jezelf leren opkomen, etc. Zeker voor jongeren in de adolescentiefase – voor wie de leeftijdsgenoten vaak de voornaamste referentiegroep vormen – kunnen collectieve ervaringen en reflecties zeer belangrijk en leerzaam zijn. Groepservaringen zijn dus geen noodzaak, maar wel wenselijk in (bepaalde onderdelen van) een ervaringsgericht leerproces.

b. De natuur als werkmilieu

Een ander kenmerk dat regelmatig impliciet aan ervaringsgericht leren wordt gekoppeld, is dat het leerproces zich in de natuur dient te voltrekken en sterk fysiek georiënteerd is. Ook dat zijn voor ons geen noodzakelijke voorwaarden om van een leerervaring te mogen spreken. De bergen, het water, de grotten, etc. vormen een mogelijk leermilieu, maar zeker niet het enige. Het stadsmilieu evenals de eigen vertrouwde omgeving van het jeugdhuis, de instelling, de school, etc. bieden vele mogelijkheden om jongeren leerervaringen te laten opdoen. Met betrekking tot het uitbreiden van het sociaal vaardigheidsrepertoire als leeroptie en het transfereën van het geleerde naar de dagdagelijkse leefsituatie van de jongeren kan een meer stedelijke of sociale omgeving zelfs de voorkeur genieten. Dergelijke ervaringen zijn over het algemeen minder fysiek van aard en – de eerlijkheid en volledigheid gebiedt het ons te melden – in de ogen van (maatschappelijk kwetsbare) jongeren minder aantrekkelijk.

c. Spectaculaire activiteiten

Een laatste aspect dat veelal in het kader van ervaringsgericht leren wordt genoemd, is het spectaculaire karakter van de activiteiten die de jongeren worden aangeboden. In onze ogen is het geen “must”, dat de ervaringen een zeker kickelement bevatten. Wel gaat het steeds om uitdagende – in de zin van grensverleggende – activiteiten. Ervaringsleren betekent groeien, stappen vooruit zetten en dat is maar mogelijk door de eigen grenzen af te tasten en te verplaatsen. Uitdagend in de zin van spectaculair hoeven de situaties niet te zijn. Dat kan – en is voor jongeren soms zeer motiverend – maar moet niet.

Een poging tot definiëren bij wijze van besluit

Nu we de – in onze ogen – verschillende noodzakelijke en mogelijke kenmerken van ervaringsgericht leren op een rijtje hebben, kunnen we een poging wagen onze uitgangsvraag “Ervaringsgericht leren, wat is dat?” te beantwoorden. Gezien onze specifieke belangstelling voor (maatschappelijk kwetsbare) jongeren in het kader van deze studiedag, richten we onze formulering uitsluitend op jongeren. Zonder daarmee echter de indruk te willen wekken, dat ervaringsleren met kinderen en/of (jong-)volwassenen niet bestaat of zinvol zou zijn.

De vijf besproken noodzakelijke voorwaarden brengen ons tot de volgende minimale definitie van ervaringsleren: “Jongeren een reeks samenhangende (4) hier-en-nu ervaringen (3) laten opdoen (5) met het oog op persoonsvorming (1) en een gunstig(er) toekomstperspectief (2)”. Betrekken we bovendien de mogelijke kenmerken van ervaringsgericht leren in de formulering, dan kan het omschreven worden als: “Jongeren individueel of in groepsverband (a) een reeks samenhangende (4) grensverleggende (c) hier-en-nu ervaringen (3) in de natuur of in een meer stedelijk milieu (b) laten opdoen (5) met het oog op persoonsvorming (1) en een gunstig(er) toekomstperspectief (2)”.

In theorie klinkt dit allemaal mooi, maar de praktijk is nog een ander paar mouwen. We realiseren ons dat ten volle. Een ervaringsgericht leerproces opzetten met (maatschappelijk kwetsbare) jongeren is zeker geen sinecure. En we zouden daaraan willen toevoegen, dat het dat al helemaal niet is voor begeleiders van (maatschappelijk kwetsbare) jongeren die vanuit een jeugdhuiswerking een ervaringsgericht leeraanbod organiseren. We weten allemaal, dat jeugdhuisen naast hun recreatieve functie onder andere ook een vormingsfunctie hebben. Ervaringsleren past dus perfect binnen het takenpakket van de jeugdwerkers. Maar – en daar zit ’m de kneep – de jongeren die naar het jeugdhuis komen, doen dat in de eerste plaats – en voor sommigen zal de eerste tevens de laatste plaats zijn – om zich te vermaken en elkaar te ontmoeten. Een weekend met z’n allen naar de Ardennen om bergen te beklimmen, een voettocht te maken, speleologie te doen en/of te kajakken zal vast en zeker bij de (meeste) jongeren in de smaak vallen. Wordt hen echter op voorhand uitgelegd – en dat zou het geval moeten zijn – dat het de bedoeling van het weekend is, dat ze daaruit allerlei dingen over zichzelf leren en dat daarom de activiteiten steeds (in groep) zullen worden nabesproken, dan zal het enthousiasme en engagement van (sommige van) de jongeren vast en zeker afnemen. Als het weekend in de stad of in de “achtertuin” van het jeugdhuis doorgaat, zal het waarschijnlijk nog veel moeilijker zijn om de jongeren te motiveren mee te gaan. In dit opzicht hebben jeugdwerkers het aanzienlijk moeilijker dan hun collega-begeleiders in instellingen, vormingsorganisaties en scholen waarvan de jongeren weten dat ze er niet louter verblijven of heengaan om zich te amuseren.

Rest ons nog één besluitende opmerking te maken. De gegeven definitie is niet dé definitie van ervaringsgericht leren, maar verwoordt slechts onze opvattingen er rond en staat dus per definitie ter discussie. Een project dat niet aan de opgesomde criteria voldoet, is – in onze ogen – geen ervaringsleer initiatief maar daarom niet slechter of beter dan welk – wederom in onze ogen – project dat de proef wel kan doorstaan.

Ingrid VAN WELZENIS

Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie
K.U.Leuven
Hooverplein, 10
3000 LEUVEN

NOOT

¹ Het betreft een enigszins herwerkte versie van een bijdrage aan de studiedag “van O.B.S. naar ervaringsgericht leren; een experiment van de Maasmechelse jeugdhuisen O.K.E. en ‘t Lont” op 9 februari 1994.

EEN WINKEL BEHEREN... DE MEERWAARDE VAN ONS ZEVENDE JAAR WINKELBEHEER EN ETALAGE (derde leerjaar van de derde graad)

Studie- en beroepsprofiel van het specialisatiejaar Winkelbeheer en Etalage (BSO)

Dit specialisatiejaar hoort thuis in de handelssector, d.w.z. dat de leerlingen de technisch-theoretische en praktische basisvorming achter de rug hebben (talen, kantoor- en verkoopstechnieken, bedrijfshuishoudkunde, recht,...).

Het zevende jaar stelt zich vooral tot doel:

- de leerstof te verdiepen in functie van de beoogde beroepssector;
- de aansluiting te verzorgen tussen de studies en de werksituatie;
- een rechtstreekse koppeling te maken naar tewerkstelling;
- in samenwerking met de bedrijfssector te komen tot realiteitsnabij onderwijs om de kansen op tewerkstelling te optimaliseren;
- een diploma secundair onderwijs af te leveren als toegevoegde waarde, zonder de doorstroming naar hoger onderwijs te poneren.

In het zevende jaar Winkelbeheer en Etalage ligt de specifieke klemtoon uiteraard op zelfstandig winkelbeheer, dit wil zeggen de leerlingen de nodige technische, commerciële en juridische kennis en vaardigheden bijbrengen en vooral hen praktijkervaring laten opdoen in een reële arbeidssituatie.

De permanente koppeling van denken én doen is DE leer-school voor het leven.

Het leerbedrijf als ondersteuning van het leerproces

Wie Prof. E. DECORTE kent weet dat **“Actief leren in een krachtige leeromgeving”** de stelling is die hij door jaren wetenschappelijk onderzoek onderbouwde.

Welnu, het opstarten en runnen van een eigen winkeltje – zij het niet individueel maar met de klagroep – lijkt ons in vele opzichten te beantwoorden aan de “ideale” leercondities die Prof. DECORTE beschrijft.

Een winkel beheren is...

- veel actiever dan de studie van een cursus “Winkelbeheer”
- veel echter dan de training van verkoopsgesprekken meer doelgericht dan de vuistregels voor goed etaleren
- veel krachtiger en authentiekter dan de ervaringen in een “normale” stagesituatie

Een winkel beheren is...

een permanente integratie van theorie en praktijk
een dagelijkse training van en confrontatie met de commerciële vaardigheden

een continu appel op zelfstandigheid, verantwoordelijkheidszin, doorzettingsvermogen, stress-bestendigheid

een unieke kans tot realiteitszin, reflectie en zelf-evaluatie

een bron van waardering en bevestiging.

Daarenboven heeft dit project het voordeel een interactie op gang te brengen tussen de school en het socio-economisch milieu: het situeert zich immers buiten de schoolmuren, brengt een samenwerking tot stand met kleine en middelgrote ondernemingen en richt zich tot een ruim publiek.

Het leerbedrijf: van start tot finish

Vorbereidingsperiode

Vanaf de eerste schooldag leven onze leerlingen met de idee dat zij in een tijdsspanne van twee maanden een leerbedrijf (winkeltje) zullen opzetten, uitbouwen en uitbaten als onderdeel van hun praktijkstages.

Afhankelijk van de samenstelling van de leerlingengroep organiseren we als introductie op het eigenlijke project een *driedaagse groepsvorming*, waarbij gespreks- en vergaderstechnieken besproken en getraind worden (luisterbereidheid, respect voor de mening van anderen, assertiviteit, omgaan met conflicten, omgaan met kritiek, democratische besluitvorming,...).

Het eigenlijke jaarproject loopt onder toezicht en verantwoordelijkheid van NCMV-Jonge Ondernemers in samenwerking met Cera-bank en wordt op school begeleid door een lerares-coördinator met enkele BPT-uren in de opdracht.

Begin september start de concrete voorbereiding met een *projectweek* op school, waarbij NCMV-Jonge Ondernemers gastsprekers ter beschikking stelt en de leerlingen op het juiste spoor zet. Eerst wordt het werktelein “zelfstandig ondernemen” duidelijk afgebakend.

Een volgende stap in de realisatie is de brainstorming over de mogelijke samenstelling van het assortiment.

Na een marktonderzoek in de omgeving van de school en bij de potentiële klanten én na een grondig onderzoek met het leerlingenteam naar de haalbaarheid van de voorgestelde producten in het licht van de concurrentie, wordt een consensus nagestreefd omtrent de assortimentskeuze.

Zodra deze beslissing gevallen is, begint het winkeltje te leven in de hoofden van de leerlingen.

De motivatie en betrokkenheid groeit, de taakspanning stijgt. In een volgende stap worden de vuistregels van zakelijk telefoneren toegelicht en kunnen de leerlingen meteen aan de slag om leveranciers te contacteren en bezoeken af te spreken.

Geen sinecure! Meteen lopen onze leerlingen hun eerste frustraties op als blijkt dat zo'n kleine bestelling een aantal leveranciers niet interesseert.

Het bezoek aan Trade Mart en aan beurzen verruimt de blik en vergemakkelijkt het contact.

Nadien wordt het commercieel plan onder de loupe genomen:

“Wat is specifiek aan hun *vestigingsplaats*?”

Het lokaal dat de leerlingen ter beschikking krijgen, mits het betalen van de afgesproken huur, is langs de Ooievaarstraat gelegen en maakt deel uit van het schoolcomplex.

Het commerciële luik van de projectweek wordt afgesloten met het op punt stellen van een reclameplan. Samen nadenken over de keuze van een naam en het ontwerp van een logo, over de huisstijl en de winkelrichting, over reclamenormen en -kansen, over de persconferentie en de officiële opening veroorzaakt de eerste faalangst en stress.

De complexiteit van de organisatie en de tijdsdruk werken overrompend.

Daarbij komt dat ook het *financiële plan* moet opgestart worden. De leerlingen engageren zich om het startkapitaal, dit is 100.000 BEF, te verzamelen door het uitschrijven van leningen van 1.000 BEF bij familie en vrienden of door zelf voor de vereiste inbreng te zorgen. Dit kapitaal wordt gegarandeerd door Cera-bank, ook wanneer het leerbedrijf verlieslatend zou zijn. Al vlug ondervinden onze leerlingen dat elke frank doordacht moet besteed worden.

Investerings en financiering worden kritisch bekeken en de kosten-batenstudie wordt met argusogen gevolgd: met je eigen geld neem je immers geen nodeloze risico's!

Nu is de tijd rijp om een bankrekening te openen bij Cera-bank, om de boekhouding op punt te stellen en om de nodige verzekeringen af te sluiten.

Zodra de leerlingen de contracten en documenten doorworsteld hebben, kunnen zij de handen uit de mouwen steken voor de concrete vormgeving van het leerbedrijf, een appèl op een compleet assortiment van praktische vaardigheden.

Na de klasuren en in de weekends zwaaien verfborstels in het rond, worden nieuwe bekledingen, verlichting, rekken, bevloering en etalage-elementen aangebracht. Kritische ogen keuren de kwaliteit van het werk en de conformiteit met de afgesproken huisstijl.

Geregeld worden de hoofden bij elkaar gestoken om de vorderingen te evalueren en om de taakverdeling bij te sturen. Ook de *algemene vakken* krijgen hun deel van de voorbereidingskoorts. Zodra de klas een keuze gemaakt heeft voor naam en logo – wat de leerlingen ervaren als een belangrijke beslissing – kunnen uithangborden en publiciteit uitgewerkt worden.

Tijdens andere lessen wordt ijverig gewroet om een toffe uitnodiging op te stellen, om de teksten voor de persmap te verzamelen en om de zaak bij de opening origineel te presenteren.

Niet onbelangrijk in dit stadium is de aandacht voor de verpakking en de vaardigheid van het verpakken op zich. De vreugde om een geschenk begint inderdaad bij de prettige en verzorgde look van het pakje.

Als rode draad doorheen dit groeiproces loopt de aandacht voor de producten. Na het bezoek aan beurzen en toonza-

len en het uitnodigen van vertegenwoordigers, komt het stadium van doordacht aankopen; enerzijds met goedkeuring van de klasgroep, anderzijds rekening houdend met de voorkeur van de doelgroep (cfr. marktonderzoek).

Het concurrentie-onderzoek geeft de leerlingen een duidelijk beeld van het aanbod in de omgeving van de school en vooral van de verkoopprijs aldaar. Hierbij aansluitend rijzen de vragen “Kunnen wij artikelen, exclusief voor Tienen aanbieden?” en “Kunnen wij gelijkaardige goederen tegen eenzelfde of lagere verkoopprijs aan de man brengen?”.

Het berekenen van de verkoopprijzen en het prijzen van de goederen neemt nog heel wat tijd in beslag.

Het leerbedrijf lijkt nu belicht vanuit alle facetten, ware het niet dat de officiële opening voor nieuwe problemen zorgt:

Wat bieden we de bezoekers aan?

Wie bestelt? Wie bedient?

Wie schikt de zaal? Wie zorgt voor het feestelijk cachet?

Wie ruimt op?

en last but not least: wie betaalt?

De zoektocht naar sponsors en naar bevriende klassen met dienstbare handen komt vlug op gang.

Opening

Naarmate de opening nadert, stijgt de arbeidsintensiteit, de stress, de emotionaliteit, de soms chaotische drukte. Een groep jonge mensen daar doorheen loodsen, verloopt niet rimpelloos.

Enige ervaring van de begeleiders is welkom om de werksfeer in de groep gezond te houden:

conflicten uitpraten, bemiddelen, af en toe knopen doorhakken, aanvaarden dat fouten horen bij het leerproces, aanmoedigen en volhouden na tegenslag, rust brengen en leiding geven, zorgen voor een evenwichtige verdeling van de taken, de werkorganisatie en het tijdschema bewaken.

De ervaring van de voorbije jaren leert dat leerlingen in de voorbereidingsperiode zo sterk meegroeien qua plichtsbeseft en verantwoordelijkheidszin, dat de opening vlekkeloos verloopt tot en met de grondige opruiming.

Vanaf dat moment wordt het winkeltje “normaal” beheerd en uitgebaat met een 14-daagse beurtrol per twee leerlingen en met beperkte openingstijden, aangepast aan het doelpubliek.

Deze leerlingen zijn verantwoordelijk voor een gevarieerd cluster van beroepsgerichte activiteiten:

- aankoop- en voorraadbeheer (werken met eigen kapitaal)
- verkopen en service aan klanten
- kassabeheer
- artikelpresentatie
- ontvangst en opslag van producten
- bijhouden van de boekhouding
- rekeningen betalen
- etaleren en decoreren
- promotie-activiteiten opzetten
- zorg voor hygiëne, orde en netheid
- aandacht voor veiligheidsvoorschriften.

Na nieuwjaar kent de verkoop een sterke terugval wat eens tot ontmoediging leidt. Op zo'n moment is het vertrouwen in en de stuwkracht van de begeleider(s) meer dan welkom.

Eind januari wordt het leerbedrijf commercieel doorgelicht en wordt een omzetprognose opgemaakt.

Het besef van een (meestal) goed zakencijfer werkt soms ook remmend op verdere initiatieven. Leerlingen wensen geen risico's meer zodra het kapitaal met behoorlijke winst terugverdiend blijkt. Nieuwe impulsen van de begeleider(s) zijn dan noodzakelijk om hen verder te doen investeren en strategische verkoopacties te ondernemen.

Finish

In mei wordt het project afgesloten. Na een uitverkoop sluit het leerbedrijf zijn deuren. De eindbalans wordt opgemaakt, alle kosten worden vereffend, alle geleende gelden worden met intrest terugbetaald. BTW en sociale bijdragen worden gestort en meestal volgt nog het feestelijk moment van het verdelen van de winst.

Naast de nuchter of aangenaam verrassende cijfers is het belangrijk tot een open en vertrouwelijk gesprek te komen over de inzet, de betrokkenheid en de tekortkomingen van iedere leerling.

Een moeilijke, maar leerrijke opgave!

Het leerbedrijf: een stap verder dan kennen en kunnen

Behalve de technische kennis en praktische vaardigheid biedt het leerbedrijf de kans tot grondige zelfkennis en persoonlijkheidsvorming.

Het runnen van een eigen zaak brengt tal van attitudes op het voorplan:

- zelfstandig initiatieven nemen
- risico's durven nemen en kunnen inschatten
- zelfdiscipline om werk te plannen en uit te voeren
- vriendelijk en tactvol zijn in de omgang
- verbale overtuigingskracht ontwikkelen (assertiviteit)
- resultaatgericht werken
- kostenbewust handelen
- enthousiasme en dienstbaarheid tonen
- eerlijk, oprecht en betrouwbaar zijn
- ordelijk, nauwkeurig en stipt werken
- creativiteit en esthetisch aanvoelen ontwikkelen
- regels van de etiquette nakomen

Jongeren ervaren dat elke attitude tevens een onontbeerlijke voorwaarde is om te slagen in het beroepsleven.

Merkwaardig is dat zij na deze korte "zelfstandige" ervaring met grote nuchterheid en relatieve zekerheid de complexiteit vaststellen van het "zelfstandig ondernemen".

Aandachtspunten

Wie het project voor het eerst opzet heeft misschien een boodschap aan volgende tips:

- Hecht prioritair belang aan de keuze van een projectverantwoordelijke in overleg met het leerkrachtenteam (met compensatie uit het lesurenpakket). Een ankerman of -vrouw vergemakkelijkt de verdere communicatie en afspraken.
- Informeer de leerkrachten, de ouders, de middenstand tijdig en duidelijk over het initiatief. Zo vermijd je misverstanden, twijfels en weerstanden binnen en buiten de schoolmuren.
- Voorzie geregeld overlegmomenten met de klasgroep, waarbij het tactvol leiderschap van de begeleider van doorslaggevend belang is, zowel in functie van een efficiënte ver-

gadertechniek als van een democratische besluitvorming en systematische opvolging.

- Vele schouders maken licht werk. Zorg voor de sensibilisering van een ploeg leerkrachten, b.v. door iemand van NCMV-Jonge Ondernemers als gastspreker uit te nodigen. Bespreek met hen de verdere uitbouw regelmatig. Alleen in samenwerking kan het project gerealiseerd worden.
- Behoed leerlingen voor een te beperkte samenstelling van het assortiment. Indien het product tegenvalt, sluipt demotivatie snel in de rangen.
- Spiegel het assortiment niet aan de grootdistributie. Zoek veeleer naar een nieuw, specifiek en trendy aanbod.
- Zorg dat afspraken, taken, planning duidelijk vastliggen en iedereen schriftelijk op de hoogte gebracht is (ook voor examenperioden).

Conclusie

Het leerbedrijf blijft weliswaar een simulatie van de onderneming, waarin vele jongeren later terecht komen.

Nochtans is dit model het meest boeiende, levensechte en eigentijdse project, wat wij deze leerlingen kunnen bieden. Een bloemlezing uit enkele uitspraken van deze jonge zelfstandigen willen wij u hier niet onthouden:

"Ik vind zo'n bedrijfje goed, je maakt zowel de goede als de slechte kanten mee."

"Het moeilijkste vond ik het opstellen van de verkoopbrief: zoeken naar de juiste woorden, inspelen op de voordelen van de aanbieding... het was zwoegen."

"Wij staan niet op de kerstmarkt omdat de onkosten te duur zijn."

"Veel sluiten is niet goed voor het imago van de zaak."

"De boekhouding was niet zo eenvoudig, als er een fout in zat was deze er niet zo gemakkelijk uit te halen."

"Ik ben het leerbedrijf begonnen in een soort van droomroes en nu sta ik met beide voeten op de grond."

Jonge mensen die gedurende enkele maanden de kans hebben gekregen om ondernemer te zijn en hierdoor ook geconfronteerd werden met de harde realiteit van het ondernemerschap, hebben nu een andere kijk op de wereld van de zelfstandige. Eén uitspraak is hier nog zeker het vermelden waard, een korte zin die heel mooi weergeeft hoe gehecht ook deze jonge mensen kunnen zijn aan hun leerbedrijf:

"En ook al werd het ons soms allemaal teveel, toch namen wij met pijn in het hart afscheid van ons leerbedrijf."

Nelly BELLEN
Directeur

Immaculata-Instituut
O.-L.-Vrouwbroedersstraat, 2
3300 TIENEN
Tel.: 016/82.32.40
Fax: 016/82.49.09

BIBLIOGRAFIE

- VVKSO, Leerplan S.O. "Winkelbeheer en Etalage", D/1995/0279/30.
- NCMV-Jonge Ondernemers, Pedagogisch project "Leerbedrijf" (Informatiemap).

ZORG DRAGEN VOOR DROP-OUTS

Een netoverschrijdend initiatief in Diest

Onder impuls van de preventiedienst van de stad Diest bestaat er al geruime tijd een vorm van overleg tussen de secundaire scholen van Diest.

Het gaat om vijf scholen uit het vrije katholieke net:

- Scholengroep Sint-Jan: Diocesane Middenschool, Vrij Technisch Instituut Mariëndaal, Sint-Jan Berchmanscollege;

- Zusters van Voorzienigheid: Humaniora, Vrij Technisch Instituut;

en om vier scholen uit het gemeenschapsonderwijs:

- Middenschool

- Koninklijk Atheneum

- Koninklijk Technisch Atheneum 1

- Koninklijk Technisch Atheneum 2.

Oorspronkelijk is het overleg gestart vanuit de idee van preventie op het vlak van drugs en alcohol. De preventiedienst van de stad Diest bracht de directies van de secundaire scholen rond deze thematiek samen en er werd gezocht naar gezamenlijke standpunten en strategieën inzake preventie. De directies kwamen ook al eens apart samen zonder evenwel een sluitend agenda te hanteren. Het gebeurde eerder ter gelegenheid van occasionele initiatieven zoals collegiale afspraken rond een gezamenlijke "witte mars" en rond de organisatie van de jaarlijkse chrysostomus voor de laatstejaarsleerlingen van het secundair onderwijs.

Daarna startte in Diest het overleg rond het non-discriminatiepact. Dat heeft vooral geleid tot een beter inzicht in mekaars situatie, visies en methoden. De implementatie van het pact leidde tot het oprichten van twee werkgroepen, bestaande uit teamleden van alle scholen. De eerste werkgroep buigt zich over taalvaardigheidsonderwijs voor leerlingen met schoolse taalachterstand. De focus van de tweede werkgroep is intercultureel onderwijs. Door de samenwerking hebben personeelsleden van de verschillende scholen mekaar beter leren kennen.

Intussentijd hebben leraren uit de verscheidene scholen gezamenlijk een seminarie gevolgd van Leefsleutels, dat gesponsord werd door Lions - Diest. Ook daar ontdekten leraren dat ze in feite met dezelfde fundamentele doelstellingen bezig zijn binnen scholen die nochtans hun specifiek profiel behouden.

Binnen de scholen van Diest bestaat, zoals in alle kleine en grote steden, het probleem van drop-outs.

Sommige leerlingen worden gedurende het schooljaar niet meer toegelaten in een bepaalde school en geraken op de dool van de ene school naar de andere zonder dat er degelijke begeleiding mee gepaard gaat. Dat leidt wel eens tot permanent spijbelen. Jongeren die in een dergelijk circuit terecht komen, verzeilen vaak in kleine criminaliteit. Jongeren die in een bepaalde school niet meer worden toegelaten, proberen in een andere school van de stad binnen te geraken, zonder dat er degelijke infor-

matie wordt verstrekt die als basis moet dienen om dergelijke jongeren te begeleiden. Dat leidt dan meestal tot nieuwe conflicten en tot nieuwe negatieve ervaringen.

Op een samenkomst van de directies van de secundaire scholen en van de PMS-diensten werd het probleem aangekaart.

Uiteindelijk werd de volgende stelling algemeen aanvaard:

"De scholen van Diest dragen zorg voor alle leerplichtige jongeren van regio Diest en engageren zich in principe om elke jongere van regio Diest de kans te geven om in een school van Diest onderwijs te volgen".

Om dit waar te maken werden volgende afspraken gemaakt:

- als leerlingen van een bepaalde school zich in het begin van het schooljaar aanbieden in een andere school, zal de ontvangende school, indien zij dat opportuun acht, contact opnemen met de vorige school en relevante informatie over de betrokken leerling inwinnen steeds vanuit de stelling dat elke leerling telkens opnieuw met "propere lei" moet kunnen starten;

- elke school zal werk maken van een zorgvuldige intake van elke nieuwe leerling. In het geval van allochtonen zal elke school er op toezien dat de ouders van de leerlingen uitdrukkelijk betrokken zijn bij de procedure van inschrijving. De intercultureel medewerkster verbonden aan het PMS-centrum van het Gemeenschapsonderwijs wordt desgevallend ingeschakeld als tolk indien zich taalproblemen stellen bij de inschrijving;

- als een school overweegt om een leerling gedurende het schooljaar definitief uit te sluiten, zullen de directies van alle secundaire scholen en van de PMS-centra in crisisvergadering samen geroepen worden door de school die de uitsluiting overweegt. De groep directies zal dan in onderling overleg een oplossing zoeken om in eerste instantie de betrokken leerling in een school van Diest terug te laten starten. Als dat om een of andere reden toch niet lukt, zal de groep proberen om een school in een aangrenzende regio te vinden.

De directies hopen met deze afspraken, met respect voor het eigen pedagogisch project, toch onderwijs aan te bieden aan alle jongeren van de regio.

Na een jaar van experiment zal het initiatief op zijn waarde worden geëvalueerd en zullen eventueel nieuwe afspraken worden gemaakt.

Valeer SCHODTS

Directeur Diocesane Middenschool
scholengroep Sint-Jan

Guy BECKX

Directeur KTA 2
gemeenschapsonderwijs

WHEN THE KIDS ARE UNITED

Over festivals, betogingen en het bedreigende karakter van jongerenbijeenkomsten

De mens is een sociaal dier, schijnt het. Dit impliceert dat bij de mens zo iets zou bestaan als een onstuitbare dwang, een drift als het ware, om in interactie te treden met andere mensen, om contact te hebben, om anderen te ontmoeten. Dit is één zaak. Daar lijnrecht tegenover lijken de beweringen te staan die, sinds een clevere schrijver het begrip 'Generation X' lanceerde en zo ongewild een monster creëerde, over ons aller jeugd circuleren. Is dit niet het tijdperk van het individualisme, van 'cocooning', van communicatie-armoede door een overvloed aan communicatiemogelijkheid. Hier doemt het beeld op van de aan 'chatten' verslaafde tiener die alle contact met de realiteit heeft verloren en enkel nog kan interageren binnen de veiligvirtuele wereld van het Internet. En toch. Toch komen jongeren op gezette tijdstippen bijeen om samen dingen te beleven, mee te maken of te ondergaan, bij elkaar te zijn en contact te hebben. Vrijwillig, of toch niet helemaal? In dit artikel wil ik even stilstaan bij samenkomsten van jongeren. Hoe en waarom komen jongeren samen? Waarom de enorme opkomst voor allereerste festivals? Waarom massaal op straat naar aanleiding van het spaghetti-arrest in de zaak Dutroux? Waarom die angst bij oudere generaties als jongeren bijeenkomen?

Jong geleerd...

Van kindsbeen af wordt de mens gemotiveerd om sociaal te zijn. Hij wordt geïntroduceerd in allerlei verschillende groepen. Als baby word je in de kraamafdeling al meteen tussen een aantal andere pasgeborenen gelegd. Als je iets ouder bent ga je al gauw richting kindercrèche of kinderdagverblijf, alwaar je je eerste stappen zet in het samen zijn met anderen. Nog wat later word je op de kleuterschool gedropt. Opvallend daarin is dat dit allemaal gebeurt buiten de eigen wil om. Het wordt voor je beslist, de mening van het kind wordt, uiteraard zou ik zeggen, niet gevraagd, protest (bv. het hartverscheurende gekrijs als mama de kleuter op de eerste schooldag de rug toekeert) heeft weinig of geen zin. Het is pas wanneer men in de vrije tijd in bepaalde groepen terecht komt dat men misschien een inbreng kan hebben, dat men min of meer zelf kan beslissen of men met die mensen al dan niet enige tijd samen door wil brengen. Ik denk aan het kind dat door zijn ouders naar de jeugdbeweging wordt gestuurd, maar het daar allesbehalve leuk vindt. Na blijvend gezeur, gehuil en gepruil zal het kind er waarschijnlijk toch onderuit geraken. Het zal zijn keuze niet met die groep te willen verdergaan hebben kunnen doordrijven. Let wel: dit belet niet dat het kind in andere groepen wel kan en wil functioneren. Een kind kan zich niet op zijn plaats voelen op de muziekschool, maar zich rot amuseren in de plaatselijke voetbalclub. Dit is vanzelfsprekend. Kinderen en jongeren verwerven gaandeweg grote invloed in de keuze van de groepen waartoe ze willen behoren.

Vooraf vanaf het moment dat de jongere de leeftijdsgrens voor het uitgaan heeft bereikt, zal hij zich (moeten) toeleggen op het samen zijn met andere jongeren, die hetzelfde doel hebben: een zo leuk mogelijke tijd hebben. Daarvoor kiest iedere jongere de voor hem interessantste plaats: de ene gaat iedere zater-

dagavond aan de toog in het jeugdhuis zitten, de andere leeft zich liever uit in de discotheek, nog een andere woont vooral concerten bij,...

In die keuze spelen een aantal factoren een grote rol. De eerste is, uiteraard, de persoonlijke smaak van iedere jongere afzonderlijk. Het is een vergissing om het gegeven 'jongeren' te gaan beschouwen als één coherente groep, met éénduidige behoeften, smaken, stijlen,.... Deze manier van denken leidt onvermijdelijk tot veralgemening en foute veronderstellingen, waarbij de jongere als individu wordt miskend. Hoogstens kan men binnen de hele jongerenleefwereld een aantal tendensen of evoluties aanstippen. Jongeren hebben dus een eigen smaak. Deze bepaalt de kledij die men draagt, de muziek waar men naar luistert, de plaatsen waar men naartoe gaat, de mensen met wie men contact heeft. Toch mag men dit autonome denken niet als absoluut zien. Het staat onder constante druk van de buitenwereld. Daarnet stelde ik dat de jongere zelf zijn vrienden kiest op basis van overeenkomstige smaak en interesses. Men kan zich echter afvragen of het proces niet ook in omgekeerde richting verloopt: zal de vriendengroep niet gaan bepalen wat de smaak van het individu moet zijn? Voor een deel waarschijnlijk wel. Het is mijn mening dat er hier sprake is van een wisselwerking tussen individu en groep, een wisselwerking die grotendeels de leefwereld (smaak, kleding, interesse, stijl, uiterlijk,...) van zowel jongere als groep zal bepalen. In die wisselwerking speelt een derde factor een onmogelijk te onderschatten rol: de media. Radio- en TV-stations, kranten en tijdschriften, allemaal zijn ze ofwel grotendeels naar jongeren gericht, ofwel hebben ze een eigen jongerenbijlage of magazine. In die media worden dan de nieuwste trends voorgesteld, opgeschroefd, gepushed, tot een aanzienlijk deel van de jeugd ze heeft opgepikt en tot de smaak van zichzelf en de groep heeft geïntegreerd. Als men het heeft over de rol van de media denkt men

nogal snel aan giganten als Studio Brussel en Humo, die inderdaad het grootste deel van de Vlaamse jeugd bereiken en dus een ongelofelijke macht hebben in het creëren van 'hypes'. Het is echter belangrijk even op te merken dat ook iedere subcultuur zo iets heeft als eigen media (magazines, fanzines, radioprogramma's) waarin wordt aangegeven wat je nu weer helemaal te gek moet vinden. Zonder media zouden nieuwe dingen nooit verspreid raken, en zou jeugdcultuur dus gedoemd zijn te verstarren en terplaatse te blijven trappelen. Media (onder andere) zorgen ervoor dat jeugdcultuur levend, dynamisch, in beweging blijft. Autonoom denken in wisselwerking met invloeden van buitenaf creëert dus bij iedere jongere een eigen smaak en stijl. Deze spelen voor jongeren nu de grootste rol in het uitkiezen van die plaatsen waar men zijn vrije tijd zal doorbrengen.

Het festival-fenomeen

Het is niet de bedoeling om in dit artikel een overzicht te geven van alle uitgaansmogelijkheden voor jongeren, en na te gaan welke jongere waar naartoe gaat. Eerder wil ik stilstaan bij momenten waarop plots grote groepen jongeren bijeenkomen om samen iets te doen, mee te maken, te beleven.

Een plaats waar jongeren de dag van vandaag overduidelijk hun tijd willen doorbrengen zijn weiden alerhande, alwaar populaire bands het beste van zichzelf geven. Festivals zijn de afgelopen decennia als paddestoelen uit de grond geschoten. Zowat ieder jeugdhuis, ieder dorp, gehucht, en iedere zichzelf respecterende stad heeft zijn eigen festival.

Festivals zijn een fenomeen dat zijn oorsprong vindt in de jaren '60. Regelmatig kwamen jonge hippies van heinde en verre om er drie dagen op een weide te verblijven om naar muziek te luisteren. Bedoeling was om via muziek en lichtshow het psychedelisch effect van LSD na te bootsen (zonder dat men ophield met het gebruik van het spul zelf, uiteraard). Monterey, Altamont en natuurlijk Woodstock trokken honderdduizenden toeschouwers. Monterey was in 1967 het eerste grote meerdaagse popfestival. Woodstock zal altijd wel het meest legendarische festival blijven, vooral vanwege de sfeer van totale vredelievendheid die eromheen hing. Woodstock is het icoon van de 'peace & love'-spirit van de sixties. Altamont luidde in hetzelfde jaar van Woodstock (1969) meteen het einde van die tijdsgeest in. Tijdens een gratis concert van The Rolling Stones, waarop 300.000 mensen aanwezig waren, moesten de plaatselijke Hell's Angels de orde handhaven. Het concert eindigde in vechtpartijen en het vlak voor het podium neersteken van een jonge neger. Trieste eindbalans: vier doden, massa's gewonden en het einde van het hippie-tijdperk.

In de jaren '70 begonnen de popfestivals ook in onze contreien aan een opmars: in Nederland kreeg Pinkpop vaste voet aan de grond, het bekendste festival in Engeland wordt Reading en in België geniet Jazz Bilzen de grootste bekendheid.

Inmiddels is het ook duidelijk geworden dat met popfestivals enorme winsten te maken zijn. Nog maar eens wordt een element uit de jeugdcultuur door de commercie binnengehaald. Gratis festivals worden uit-

zonderingen en de inkomrijzen worden steeds hoger. Grote schulddigen zijn enerzijds de organisatoren die snel veel geld willen verdienen, maar anderzijds ook de artiesten, die claimen dat ze voor revolutie zijn, en willen reageren tegen de kleinburgerlijke cultuur, maar niet optreden voor ze hun geld in handen hebben. Van dan af aan raakt de festivalwereld in een vicieuze cirkel: de eisen van publiek worden hoger (kwaliteit van setting en artiesten), de eisen van de groepen worden ook hoger, om veel publiek te hebben moet je nu eenmaal de grote groepen hebben, die je meer moet betalen, waardoor de inkomrijzen voor het publiek weer hoger wordt,...

Het was weer eens de punkbeweging die er komaf mee maakte: optredens dienden opnieuw kleinschalig te zijn, de band tussen artiest en publiek moest behouden blijven. Vandaar dat punkbands niet optreden in weiden voor tienduizenden mensen, maar voor een beperkt publiek in vuile kelders en garages. Er komen geen nieuwe festivals bij, enkel de bestaande worden verder georganiseerd. Deze hebben te kampen met terugvallende toeschouwersaantallen en (dus) kleinere winsten.

Pas halverwege de jaren '80 komt er een heropleving. Het Afrikaanse land Ethiopië wordt geteisterd door grote hongersnood. Beelden van uitgemergelde negerkindjes komen via de buis dagelijks de Westerse huiskamers binnengerold. Muzikant Bob Geldhof besluit zijn goede hart te laten zien en organiseert het dubbelfestival 'Live Aid', dat tegelijk in London en Philadelphia doorgaat. Alle grote namen uit de toenmalige muziekcène zijn aanwezig: Mick Jagger, Bob Dylan, U2, Sting, Neil Young,... en de opbrengst gaat naar de slachtoffers van de hongersnood in Ethiopië en Soedan. Live Aid zorgt voor een opstoot. Talloze benefietconcerten worden in de navolgende jaren georganiseerd: Tjernobyl Aid, Drug Aid, Self Aid, Mercury Memorial Against Aids,... Het publiek heeft er opnieuw zin in, het festivalwezen bloeit weer op. Ook in België: Torhout/Werchter trekt jaarlijks 120.000 toeschouwers.

De afgelopen twee jaar staat Herman Schueremans echter aan de klaagmuur. Jaar na jaar komen voor zijn dubbelfestival minder toeschouwers opdagen. En dit ondanks het feit dat het aanbod steeds groter wordt: van twee naar vier dagen, van een tiental groepen naar pakweg vijftig. Festivals worden gemodelleerd naar het idee van de tijd waarin we leven, naar het idee dat men over hedendaagse jongeren heeft. Het moet veel zijn, en vooral snel gaan. Er moet gezapt kunnen worden van het ene naar het andere, als het ene de aandacht niet genoeg vast kan houden, moet op eenvoudige wijze naar iets anders kunnen worden overgeschakeld. Vandaar hoofdpodia, zijpoda, dancehall's, marquee's,... een formule waarin je geen rust meer wordt gegund, en waarin het meemaken van één optreden meteen ook het missen van twee andere impliceert. De (iets) oudere generaties haken af, T/W heeft zijn eigen sfeer verloren menen ze, en gelijk hebben ze. Je gaat niet naar een festival maar naar een popculturele supermarkt waar je met je karretje doorheen raast om toch maar zoveel mogelijk mee te pikken. Van 'samen zijn' is geen sprake meer wegens geen tijd. Eenzaamheid en individualisme met zijn tienduizenden tegelijk.

In schril contrast met het geklaag van de Torhout/Werchter-organisatoren staan de berichten over verschillende andere festivals in Vlaanderen, zowel naar kwaliteit als naar publieke belangstelling: het Folkfestival in Dranouter kende dit jaar een recordopkomst, de Antilliaanse Feesten schijnen reuze geweest te zijn, het Cactusfestival in Brugge barst zowat uit zijn voegen, het metalfestival Graspop in Dessel kan op een steeds groter wordende belangstelling rekenen, enzovoort, enzovoort. En dit terwijl deze festivals het toch nog altijd moeten doen met stukken minder publiciteit dan de mastodont T/W, die op gebied van sponsoring en media-aandacht zijn gelijke niet kent in ons land. Terwijl de namen die op deze festivals spelen ook niet bij het grote publiek gekend zijn, wegens nauwelijks op de radio te horen. Hoe komt het dan dat het met deze festivals wel goed gaat?

Een aantal factoren spelen een rol. Eerst en vooral is er het profiel van een festival. Torhout/Werchter is een beetje zijn eigen gezicht verloren, of beter: men is het huidige gezicht al heel snel beu geworden. De andere genoemde festivals hebben als grote voordeel dat iedereen weet dat wat je daar te zien krijgt, zeker niet op T/W stond of staat. Hun profiel is duidelijk: als je als heavy metal-freak bijvoorbeeld op T/W Sepultura wou zien dan moest je er wel een aantal bands bijnemen die je mogelijk niet interesseerden (zoals The Prodigy, Smashing Pumpkins, Sonic Youth), en moest je ook de volle pot betalen. Ga je daarentegen naar de Graspop Metal Meeting dan betaal je slechts de helft van een T/W-ticket en heb je de hele dag voor jouw favoriete muziek. Ga je naar de Antilliaanse feesten dan weet je dat je zuiderse muziek krijgt, de laatste dag op het Cactusfestival staat duidelijk in het teken van de wereldmuziek,...

Een tweede reden die de organisatoren van grote mainstreamfestivals problemen bezorgt, en waar ze weinig aan kunnen doen, is dat er de afgelopen jaren niet meer zoiets opgekomen is als een echte 'super-groep', en dat de oudere grote namen ofwel niet meer haalbaar zijn (U2 bijvoorbeeld), ofwel ook niet meer die grote uitstraling hebben bij iedereen die van rock- of popmuziek houdt (ook hier is U2 een dankbaar voorbeeld). De versplintering van de rockscène in talloze subgenres, met elk zijn eigen, al dan niet beperkte, aanhang speelt T/W (en de grotere mainstreamfestivals in het buitenland, denk aan Pinkpop) grote parten. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat de affiches van Torhout/Werchter de afgelopen twee jaar vooral bestonden uit bands die ook de vorige jaren ofwel op T/W ofwel op Pukkelpop te zien waren. De nevenfestivals (ik noem ze voor het gemak maar zo) hebben dat probleem minder. Daar zijn de grote namen in die specifieke categorie wel nog haalbaar: als Cactus een 'funky' affiche wil samenstellen, dan maakt het met Bootsy Collins (vorig jaar) en Buckshot Lafonque en Soul Coughin dit jaar een uitstekende keuze, als Graspop de liefhebbers van de zware metalen wil aantrekken dan zijn topnamen als Slayer (vorig jaar) en Megadeth, Napalm Death en Moonspell (dit jaar) een grote troef. Grote namen uit die subgenres dan maar overplanten op de T/W-formule biedt dan echter weer geen garantie voor succes. Ik verwijs hier weer naar het voorbeeld dat ik daarstraks gaf over Sepultura. Dit voorbeeld geeft ook aan dat de T/W-organisatoren die formule ook daadwerkelijk hebben proberen toe te passen. Dit heeft bijgedragen tot het verlies van een eigen gezicht van het festival, en ook tot het verlies van de 'typische T/W-sfeer'. Wat die typische sfeer dan wel inhoudt, valt moeilijk te omschrijven: sommigen hebben het over de (non)kwaliteit van het bier, anderen over de groepen die spelen, de grootschaligheid. Het aanwezige publiek zal ook een grote rol spelen. Het moet voor de iets oudere T/W-ganger (laat ons zeggen de 25-plusser) niet altijd eenvoudig zijn om omgeven te worden door hele hordes 16-jarigen die David Bowie maar een oude zaag vinden, maar wel volledig uit de bol gaan voor The Prodigy. De grote helden van enkele jaren terug spreken de jonge garde niet meer aan en de oudere generaties vinden de nieuwe lichte groepen maar niks. Dit zorgt binnen het publiek voor een breuk naar leeftijd en smaak, en leidt tot een vermindering van de gezelligheid. Het grote samenhangingsgevoel dat T/W vroeger toch kenmerkte is verdwenen. Dat gevoel is er dan wel weer op Graspop, Antilliaanse Feesten, Folkfestival, en met dat gevoel meteen ook de idee van gezelligheid, van sfeer. Het komt mij voor dat de gemiddelde leeftijd op de nevenfestivals iets hoger ligt dan op Torhout/Werchter. Dit is een vermoeden (iemand zou het eens exact moeten nagaan, in het kader van één of ander onderzoek), maar wel een vermoeden dat in de lijn van het voorgaande logisch zou zijn. Zijn vage begrippen als 'sfeer' en 'samenhang' dan voor jongeren bepalende factoren om een festival bij te wonen? Hun invloed kan alleszins niet onderschat worden. Men moet een festival beschouwen op de manier waarop men voor de housecultuur, een technoclub of megadancing beschouwt. Het is een soort 'vrijplaats'. Het festivalterrein staat los van de dage-

lijkse werkelijkheid, van de gewone wereld, de maatschappij met haar eisen, plichten en verantwoordelijkheden. De festivalweide kan worden gezien als een ideale speelruimte om te experimenteren met jeugdsubculturen, zonder dat de oudere generatie over de schouder meekijkt.

Op festivals zijn vaak verschillende subculturen vertegenwoordigd. Ze bieden dan ook een uitgelezen kans om andere subculturen (met bijhorende muziek, stijl, gedrag en uiterlijk) te leren kennen. Hoewel vele verschillen, heerst op een festival toch de idee van 'samenhorigheid': we zijn allemaal jongeren onder elkaar die op dit moment, op deze plaats eigenlijk kunnen doen wat we willen, bezig zijn met wat ons echt interesseert, zonder de inmenging van pa, ma, buurt of gemeenschap. Lichtelijk overdrijvend zou men het festival kunnen beschouwen als een onschuldige 'vlucht uit de werkelijkheid'. Juister lijkt het mij te stellen dat het festival de jongere een gevoel geeft van 'vrijheid'. Een vrijheid die relatief is, uiteraard, maar die op dat moment als heel reëel wordt ervaren.

Hoewel voorgaande 'idealistische' drijfveren belangrijk zijn, moeten we toch stellen dat de hoofdreden voor het bijwonen van een festival heel wat minder diepgaand is: het festival biedt gewoon een uitstekende gelegenheid om heel wat bands live aan het werk te zien. Ondanks de klachten over de hoge toegangsprijzen voor festivals (en dan vooral voor Torhout/Werchter en Pukkelpop), kun je voor relatief weinig geld een boel grote artiesten live aan het werk zien. Als je voor T/W 1.200 frank inkom betaalt, en je slaagt erin 12 optredens te zien (moet mits wat denkwerk en planning vooraf mogelijk zijn) dan heb je 100 frank per optreden betaald. Ik herinner me dat Metallica een aantal jaren terug in Flanders Expo optrad en dat de inkomprijs ook 1.100 bedroeg. Metallica had niet eens een voorprogramma mee. Ook hier dient, mijns inziens, weer een onderscheid gemaakt te worden tussen de jonge generatie festivalgangers (laat ons zeggen van 16 tot 20 jaar) en de 25-plussers. Die jongste generatie is bij uitstek het Studio Brussel-publiek. Torhout/Werchter kan, samen met Pukkelpop, gezien worden als het festival dat vooral de groepen programmeert die het voorafgaande jaar op Studio Brussel hoge toppen scheerden, en dus bij ons aller jeugd bijzonder populair waren (dit jaar: Daft Punk, The Chemical Brothers, The Prodigy, Channel Zero,...).

Nadeel is wel dat al die groepen de afgelopen jaren veelvuldig in ons land te zien zijn geweest, en dat, samen met hun alomtegenwoordigheid in de media, kan tot een soort 'overdosis' van bepaalde groepen leiden. Die overdosis komt, volgens mij, sneller aan bij de iets oudere generatie: ze hebben het allemaal al wel gezien, en gaan op zoek naar nieuwe, onbekende en spannende dingen, die ze dan vinden op één van de nevenfestivals.

Een laatste belangrijke reden voor jongeren om naar festivals te trekken is de idee van 'erbij geweest te zijn', van 'het meegemaakt te hebben'. Vroeger was het als jongere altijd uitkijken tot vader en moeder je oud genoeg vonden om naar Torhout/Werchter te trekken. Het festival had een soort mythische uitstraling, het was gewoon iets dat je minstens één keer in je leven moest hebben meegemaakt: een hele dag samen

met tienduizende andere jongeren op een weide naar verschillende muziekgroepen luisteren. Later kreeg Pukkelpop dezelfde aantrekkingskracht. Zoals eerder gesteld zijn festivals de laatste jaren als paddestoelen uit de grond geschoten. Dit heeft de grote festivals zware concurrentie bezorgd. Vroeger zat je, bij wijze van spreken, maanden uit te kijken naar de grote dag: die van rock Torhout of rock Werchter, omdat er in de rest van het jaar niks te beleven viel. Nu kan je ieder weekend wel ergens naar een festival, waar een aantal goeie groepen uit een bepaald genre optreden. De meeste festivals halen nog maar hoogstens de plaatselijke pers, en het zijn niet deze die de uitstraling van T/W hebben overgenomen. Het zijn de festivals die ik hier al eerder heb genoemd die de mythe hebben overgenomen: Cactusfestival, Folkfestival, Antilliaanse Feesten,... Van mensen die ernaar toe zijn geweest hoor je hoe gezellig het was, hoe goed de sfeer was, welke fantastische optredens er waren. In de kranten lees je net hetzelfde, en ook de televisie begint er aandacht aan te besteden. Al deze zaken waren vroeger het monopolie van Torhout/Werchter, terwijl nu de berichtgeving daarover vaak eerder negatief is. Dit heeft allemaal een geweldige invloed op de jongeren die moeten kiezen welk festival ze willen bijwonen. De keuze was vroeger vanzelfsprekend: Torhout/Werchter. Vandaag zijn er voldoende alternatieven.

Over pasta (onder andere)

Festivals zijn één fenomeen waarbij grote groepen jongeren zich verzamelen om samen iets te doen of mee te maken. Van een heel andere soort zijn betogingen. Dit alleen al omwille van het feit dat het hier gaat om een maatschappelijk engagement, dat duidelijk tot uiting wordt gebracht door tot de actie over te gaan. Het is de dag van vandaag 'in' om allerlei zaken te poneren over het engagement, of het gebrek eraan, van jongeren. Ik hoed mij er dan ook voor om grote theorieën of waarheden te verkondigen. Ik spreek hier uitsluitend vanuit eigen observatie en opvatting, die geen van beide beschouwd hoeven te worden als een poging het 'grote gelijk' aan mijn kant te hebben. Jongeren zijn waarschijnlijk wel nog te engageren. Alleen lijkt het mij dat ze – en dat zal dan wel typisch postmodernistisch zijn – nog moeilijk te engageren zijn voor de grote idealen en verhalen. Dat idealistische, utopische bijna, dat dromerige ('We gaan de wereld verbeteren!') is er wat uit. Jongeren zijn vooral nog te engageren voor kleinere, duidelijke projecten, waar ze ook snel een heel concreet resultaat van zien. Dat het engagement bij jongeren helemaal niet weg is, maar zich eerder onder deze vorm manifesteert, wordt -denk ik- dagelijks duidelijk gemaakt door alle verschillende vormen van jeugdwerk hier te lande. Hoe zouden de werkingen van jeugdhuizen, jeugd Bewegingen, speelpleinwerkingen, festivals,... mogelijk blijven zonder de inzet van de vele vrijwilligers. De vrijwilliger zonder engagement ziet dat de kinderen zich amuseren en naar de jeugdbeweging blijven komen, het jeugdhuis draait goed en georganiseerde activiteiten zijn een succes, het jaarlijks festival zat goed in elkaar en er was een grote opkomst,... Het concre-

te resultaat van het engagement voor een of ander project in de derde wereld is vaak heel wat minder duidelijk, en werkt voor de jongere ook ontmoedigend.

Hetzelfde kan worden gezegd van het resultaat van betogingen. In het begin van de jaren '90 waren antiracismebetogingen in de diverse studentensteden schering en inslag. Het Vlaams Blok had net zijn grote doorbraak gekend en ook de studentenwereld wakergeschud. Werk- en actiegroepen ter bestrijding van het racisme werden opgericht, en elke week kon je ook wel ergens naar een betoging. Betogingen die in die tijd ook nogal wat volk op de been brachten. Waren steeds present: PvdA, Vonk, Blokbusters, SJW, MLB, studentenorganisaties, jongerenafdelingen van vakbonden, krakers en autonomen, links-georiënteerde studenten... Iedere betoging had zijn eisenpakket, allemaal gericht op een indamming van het racisme en het stoppen van de opmars van het Vlaams Blok. Een kleine vijf jaar later zijn antiracismebetogingen zeldzaam geworden. De idealisten van toen zijn inmiddels afgestudeerd en opvolging is er niet gekomen. Gaandeweg trokken betogingen en acties minder volk, eerst verdween de aandacht van de televisiejournals, dan van de grote kranten en toen ook de berichtjes in de plaatselijke kranten steeds kleiner werden, gaven ook de organisatoren het maar op. Reden: het resultaat van dergelijk soort betogingen is niet snel en concreet zichtbaar. Ook voor andere thema's lijken jongeren niet echt te mobiliseren, niet bereid om de straat op te gaan. De betoging van de vzw Voor Moeder Aarde onlangs tegen de opslag van kernkoppes in Kleine Brogel lokte slechts een paar tientallen sympathisanten. Antirakettenbetogingen konden ooit op een grotere opkomst rekenen. Reden is uiteraard ook dat bepaalde thema's op belangstelling kunnen rekenen zolang ze hoog op de politieke agenda staan en dus voldoende media-aandacht krijgen, maar zodra overheid en media hun belangstelling verliezen, daalt ook de interesse van het publiek. Zo is de nucleaire wedloop sinds het einde van de koude oorlog nauwelijks nog een item, en hetzelfde geldt eigenlijk voor racisme. Blijft het feit dat ook betogingen er niet in slagen om die items hoog op de politieke agenda te houden (toch één van de doelstellingen van een betoging).

Jongeren zijn dus niet zo gemakkelijk meer te mobiliseren voor een betoging, behalve als ook hier het onderwerp concreet en duidelijk is, dat er via de betoging enig resultaat verwacht mag worden én dat het om iets gaat dat de jongere ook zelf aanbelangt. Vandaar de betogingen tegen het onderwijsdecreet van Laurette Onckelinx in het Franstalig gedeelte van België wel een succes waren. De studenten voelden aan dat het ging om iets dat echt met hen te maken had, dat als ze op dat moment niet in actie kwamen, er dan essentiële zaken verloren zouden gaan. De media-aandacht was groot. Gedurende weken slaagden de Waalse jongeren erin om de druk op hun regering hoog te houden, net omdat ze zagen dat die regering er heel zenuwachtig van werd en dat dit in alle kranten en journals duidelijk werd getoond. Vraag is opnieuw of het uiteindelijk allemaal veel heeft opgeleverd. Aan Vlaamse kant was er ook even een opris-

ping van protest tegen het hogeschooldecreet van Vandebossche, maar veel indruk maakte dit niet.

Concreet thema, concrete eisen, concreet en zichtbaar resultaat: dit lijken de voorwaarden te zijn waaraan een actie moet voldoen om gedurende langere tijd op de steun van jongeren te kunnen rekenen. Het afgelopen jaar werden we echter geconfronteerd met één grote uitzondering: de stroom van scholieren- en studentenprotesten tegen het spaghetti-arrest van het Hof van Cassatie. In vele steden werd het protest door jongeren gedragen, en het waren de scholieren die ook na de zogenaamde witte mars nog even op straat bleven komen. Dit is merkwaardig te noemen, maar die hele periode dient uiteraard als eerder uitzonderlijk gezien te worden. Hier waren de eisen heel wat minder concreet, de betogingen konden gezien worden als van dezelfde aard als de antiracismebetogingen in het begin van de jaren '90: men kwam op straat omdat men aanvoelde dat er een grens overschreden was, dat er iets was gebeurd dat echt niet door de beugel kon. Men kwam op straat voor, ja, waarvoor eigenlijk? Voor Conerotte, voor Bourlet, en voor rechtvaardigheid. Maar men kwam vooral op straat tegen Lieckendael, tegen het Hof van Cassatie, gewoon tegen de hele toestand op dat ogenblik. Jongeren hadden er genoeg van. Net zoals de meeste protesten in die periode, ging het ook hier om een grotendeels emotionele reactie, een woede-uitbarsting, een gevoelsuiting die het rationele bijna te buiten ging. Hier geen concrete eisen, jongeren konden zelf nauwelijks verwoorden waarom ze nu eigenlijk op straat kwamen (al was het voor de rest van de bevolking op een soort intuïtieve manier wel duidelijk).

Er kunnen kanttekeningen worden gemaakt bij dat scholierenprotest. Men zou zich bijvoorbeeld kunnen afvragen hoeveel jongeren hadden kunnen vertellen wat de rol van het Hof van Cassatie in onze rechtstaat was (en is), men kan zich afvragen hoeveel jongeren precies wisten wat het arrest van het Hof van Cassatie precies inhield, wat de argumentatie van het Hof was. Ik vrees dat slechts weinigen daar een heel duidelijk antwoord hadden kunnen op geven, maar dat was op dat moment niet belangrijk. Waarschijnlijk zou ook het overgrote deel van de (volwassen) deelnemers aan de witte mars op die vragen geen juist antwoord hebben kunnen geven. De scholierenprotesten waren een emotioneel engagement, een teken dat ook de jeugd het niet langer zou pikken.

Toch kan bij dat engagement nog een (en een iets grotere) bedenking worden gemaakt: het was toch wel heel opvallend dat de scholierenprotesten plaatsvonden tijdens de lesuren, maar dat, eens het vier uur in de namiddag werd, iedereen zich toch begon te haasten om huiswaarts te keren, dat het protest dan wel afgelopen was. Het lijkt er sterk op dat men bereid was zijn engagement te tonen, maar niet in de vrije tijd, want dan had men ongetwijfeld andere dingen te doen. Dit wekt, bij mij althans, de indruk dat voor een groot aantal jongeren, de protesten eigenlijk een soort 'verzetje' waren, dat het ze een geldige reden gaf om niet in de les te gaan zitten. Een reden die door de hele gemeenschap ook geldig werd verklaard, want het was in naam van Conerotte, het was het moreel goede ding om op dat moment te doen. Jongeren zijn niet dom. Als ze zo'n kans krijgen, grijpen ze die met

beide handen. In de verschillende scholen zullen een paar voortrekkers dit keer ook de rest van de school hebben meegekregen, net omdat de scholieren het fiat kregen van de gemeenschap, de publieke opinie. De kans op sancties was gering, want geen enkele leerkracht zou het wel in zijn hoofd halen om te straffen omdat zijn leerlingen op straat kwamen tegen het spaghetti-arrest. Hij zou door de goegemeente openlijk als verrader worden gezien. De scholieren hebben gekocht en gewonnen. Pas op, ik wil het scholierenprotest tegen het arrest van het Hof van Cassatie niet afdoen als onbetekenend. Als symbool was het heel belangrijk. Het was, aanvankelijk, een louter emotionele reactie, een soort catharsis, die aangaf dat onze jeugd niet noodzakelijk zo individualistisch, ongeëngageerd en ongeïnteresseerd in het maatschappelijk gebeuren is als men ons soms wil laten geloven. Ik vraag me enkel af of, na een lovenswaardig begin, de jongeren die het echt goed meenden, niet een groot deel opportunisten in hun kielzog meevoerden, die de betogingen gewoon 'leuk' vonden. Om dan om 16 u. snel te maken dat ze wegwamen.

Het was belangrijk dat de jongeren in die week van massale protesten niet ontbraken, en dat ze op een gegeven moment zelfs het voortouw namen. Nu, een jaar later, kan men zich weer afvragen wat het allemaal heeft opgeleverd. Men moet dan tot de conclusie komen dat ook hier weer geldt wat ik daarstraks stelde: als men geen concreet doel voor ogen heeft, als men niet snel ook het resultaat van zijn acties merkt, is een protest gedoemd om uit te doven, om de interesse van het publiek te verliezen. Onlangs stonden in de krant de resultaten van een enquête over de bereidheid van mensen om opnieuw mee te stappen in een witte mars, over het geloof van de mensen in de zogenaamde witte beweging. Noch die bereidheid, noch dat geloof is bij de Belgische bevolking nog aanwezig. Men zou diezelfde enquête eens moeten uitvoeren, enkel en alleen naar jongeren toe. Ik vermoed dat de resultaten in dezelfde lijn zouden liggen. Ook de jeugd is, na een jaar, van het emotionele weer op het rationele overgegaan, staat opnieuw in de realiteit.

Het gevaar

Als mensen in groten getale op eenzelfde plaats bijeenkomen gaat daarvan steeds een zekere dreiging uit. De angst voor 'the masses' zit er blijkbaar goed in. Als die bijeenkomende groep dan nog bestaat uit jongeren, dan is het gevaar voor ontsporingen blijkbaar niet te voorzien.

Waar grote groepen jongeren bijeenkomen, is steevast ook een aanzienlijke ordemacht opgetrommeld, zijn hekkens en afsluitingen alomtegenwoordig. Festivals zorgen voor een eigen security, die wordt aangevuld met talloze politiekrachten die in de gaten houden of in het betreffende dorp niets gebeurt. Vanwaar die angst? Zijn in het verleden dan zoveel bewijzen geleverd van ontsporingen tijdens popfestivals, dat de huidige angst gewettigd is? Ik kan me er alvast geen herinneren (in die zin is de ordemacht die wekelijks voor voetbalwedstrijden wordt ingezet wel te begrijpen). Uiteraard zijn er veiligheidsdiensten

nodig, daar kan geen twijfel over bestaan. Het gaat niet op om te wachten tot er iets gebeurt om daarna dan maatregelen te gaan treffen, opdat het nooit meer zou kunnen gebeuren. En ja, bij ieder evenement heb je wel een aantal onverlaten die het nodig achten om wat keet te schoppen, of om het één of het ander te vernielen. De vraag blijft of de ordemaatregelen nog wel in verhouding zijn met de werkelijke dreiging.

Vanwaar dan die angst voor grote groepen jongeren? Het zal voor een deel met onbegrip te maken hebben. Oudere generaties snappen niet altijd waar het jongeren in hun subculturen om te doen is. Volwassenen hebben nog steeds een heilige schrik voor alles wat 'anders' is, voor alles wat niet in hun denkkader past, en dit geldt voor de meeste zaken waar jongeren mee bezig zijn. Een aantal jaren geleden vond in een klein Vlaams dorp een punkfestival plaats. De betere punkbands uit de Benelux zouden er optreden. Verwacht werd dat een groot aantal punkliefhebbers naar het dorp zouden afzakken. De schrik sloeg de bewoners om het hart, en op de bewuste dag was geen enkele winkel open en waren alle rolluiken naar beneden. Zo'n schrik had men dat er gewelddadigheden zouden gebeuren. De hele meeting verliep vlekkeloos en zonder enig probleem. Een aantal weken daarna traden De Kreuners op. Naast jongeren waren ook een groot aantal volwassenen present. De avond ontaarde in een ware veldslag tussen verschillende groepen jongeren, ouderen en de politie. De winkels waren de hele dag open geweest. Men verwachtte geen problemen. Een ander uiterlijk boezemt angst in, vooral als dat uiterlijk er – voor ouderen – dan nog heel agressief uitziet. Als volwassenen al dat lang of heel kort haar zien, al dan niet gekleurd, die piercings en tattoo's, combatschoenen, de vaak gewelddadige manier van dansen, de manier van omgaan met elkaar,... dan kan dat nogal bedreigend overkomen. Onbegrip leidt vaak tot angst, en angst leidt dan weer tot buitensporige maatregelen.

In België lijkt het allemaal nog wel mee te vallen. Groot-Brittannië heeft echter ooit een schoolvoorbeeld geleverd in het nemen van maatregelen tegen aspecten van jongerencultuur. Met de opkomst van de house- en technocultuur voelden jongeren zich niet meer thuis in de 'klassieke' uitgaansplaatsen. Ze gingen op zoek naar hun eigen ruimtes om de zogenaamde 'raves' te laten plaatsvinden. Die vonden ze in afgedankte gebouwen, fabrieken, loodsen,... De Britse overheid vond dit niet kunnen, omdat ze over die party's geen enkele controle had: zalen waren niet gekeurd op veiligheid, vaak wist de overheid niet eens waar de rave zou plaatsvinden, er was nogal wat drugsgebruik in die housescene,...

Louter uit drang om controle te krijgen op die housesewereld vaardigden de autoriteiten de Criminal Justice Act uit, een maatregel die raves aan banden moest leggen. Ietwat gesimplificeerd kwam de Act erop neer dat het verboden was om met meerdere jongeren op dezelfde plaats samen te komen om naar muziek te luisteren. Er kwam een storm van protest vanuit de jongerenwereld, want de Criminal Justice Act zou niet alleen raves onmogelijk maken, maar vrijwel alles wat met muziek te maken had. Het protest kwam niet alleen vanuit de housescene maar uit alle mogelijke subculturen: travellers, punks, ravers, rockers, hard-

rockers,... De Act schoot ook zijn doel voorbij, omdat het enige resultaat was dat de raves nu nog veel illegaler en geheimer werden georganiseerd. De Criminal Justice Act is het voorbeeld geworden van hoe de volwassenenwereld vanuit een totaal onbegrip, en een drang naar controle, maatregelen neemt die totaal niet in verhouding zijn met het waarlijke probleem.

Men moet er rekening mee houden dat het eigen is aan jongeren om zich van de oudere generatie te onderscheiden. Dit gebeurt door gedrag, kleding, uiterlijk, stijl. Dit betekent ook dat hoe meer de volwassene probeert greep te krijgen op de wereld van de jongere, hoe meer hij naar manieren zal zoeken om onder die greep uit te komen. Hier verwijs ik ook weer naar het festivalterrein als 'vrijplaats'. Hoe meer volwassenen zullen proberen door te dringen op dat ter-

rein (in de vorm van security, ordediensten,...) hoe sneller jongeren zullen afhaken, of op een andere manier reageren. Het festivalterrein dient afgesloten te zijn van de buitenwereld, een plaats waar de maatschappij op dat moment niks van doen heeft. Machtsvertoon roept ook vaak agressie op. Betogingen verlopen vaak heel rustig tot plots de oproerpolitie met de grote middelen verschijnt (helmen, schilden, waterkanon, honden, paarden). Dit werkt vaak als een rode lap op een stier (niet enkel bij jongeren), en betekent vaak het begin van veel ellende.

Een groot deel van de dreiging die uitgaat van de bijeenkomsten van jongeren is te wijten aan een vaak irrationele angst van de oudere generaties. Een angst die voortkomt uit het niet begrijpen van jeugdculturen en het verkeerd interpreteren van symbolen. Volwassenen gaan dan vaak reageren op manieren die voor jongeren een aanleiding zijn om echt problemen te gaan maken, waarna volwassenen menen dat ze in hun mening bevestigd worden, en dus opnieuw strengere maatregelen vorderen. Het is een cirkel waarin men gemakkelijk terecht komt. Het is belangrijk dat men vanuit de volwassenenwereld bereid is jongeren de kans te geven om zichzelf te zijn, al is het maar één of twee dagen per jaar. Dit betekent niet dat men jongeren carte blanche moet geven. Politie zou zich wel discreet kunnen opstellen: laten merken dat ze er zijn, zonder te provoceren. Ideaal is dat organisatoren (hetzij van festivals, hetzij van betogingen of acties) zelf een security voorzien, die bestaat uit jongeren zelf (maar dan jongeren van wat ik de 'iets oudere generatie' heb genoemd). Jongeren die weten wat het is jong te zijn, die weten hoe jongeren denken, die ook weten hoe een festival of betoging in elkaar zit, wat kan en wat niet, en die op de gepaste manier kunnen ingrijpen. Zo is een kwinkslag of een grap vaak veel efficiënter om, laat ons zeggen, een ietwat over de schreef gaande aangeschoten jongere te bedaren, dan hem meteen vastpakken en eruit gooien. Jongeren hebben hun eigen taal, gedrag, uiterlijk en codes.

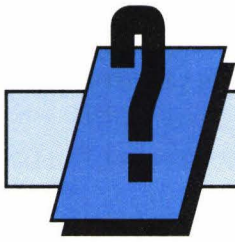
Om goed met hen overweg te kunnen, zodat de dreiging, zowel voor de volwassene als voor de jongere (want volwassenen zijn ook bedreigend voor jongeren) wegvalt, moet men ze begrijpen, of er op zijn minst begrip voor opbrengen. Dan ben je al een eind op de goede weg.

Renzo VANHIE
De Verbeelding vzw
Kammerstraat, 19
9000 GENT
Tel.: 09/224.25.25

BIBLIOGRAFIE

- Voor ideeën en informatie verwerkt in dit artikel ben ik schatplichtig aan volgende werken:
- DE PAUW, J., *The first summer of love*. In: Festikels, festivalgids voor Vlaanderen. Gent, De Verbeelding, 1995.
  - GOEMAERE, R., *Festivalfever. Een Verbeeldingsproject rond jongeren en popfestivals*. Ongepubliceerde eindverhandeling, Kortrijk, Instituut voor Psycho-Sociale Opleiding, 1993.

Het onderwijsvoorrangsbeleid en de samenwerking tussen de school en de ouders

De onderwijsregelgeving i.v.m. de migrantenjongeren werd reeds een aantal schooljaren terug fundamenteel gewijzigd. Oorspronkelijk hadden enkel scholen, gelegen in erkende regio's met veel migrantenjongeren, recht op extra middelen. Vanaf het schooljaar 1994-1995 werden, in het kader van de spreiding van de migranten, deze regio's opgeheven en kunnen alle scholen, waar ook in het land, extra middelen aanvragen¹. Het aantal scholen dat extra middelen kan worden toegezegd wordt nu wel beperkt tot maximaal 65 scholen voor heel Vlaanderen.

Het betreft extra middelen voor de eerste en voor de tweede graad. De middelen voor de eerste graad hebben vooral te maken met het organiseren van intercultureel onderwijs (ICO), het geven van Nederlands als tweede taal (NT2), het verzorgen van preventie en remediëring van ontwikkelings- of leerproblemen en de samenwerking tussen school en gezin. Voor de tweede graad worden extra middelen ingezet om de in- en uitstroom van migranten in het technisch, algemeen en kunstonderwijs te begeleiden.

Om als school recht te hebben op deze extra middelen moet de instelling wel voldoen aan een aantal voorwaarden, waaronder het opstellen van een aanwendingsplan of het aangeven wat de school voor de verschillende actieterreinen voorziet te doen. Voor het schooljaar 1997-1998 wordt er, in het kader van de samenwerking tussen school en gezin, tevens een samenwerkingsakkoord vereist met de welzijnssector.

Het samenwerkingsakkoord tussen de school en de welzijnssector

De school dient zo een samenwerkingsakkoord af te sluiten met een erkende welzijns- of socio-culturele instelling of vereniging, of met een erkend regionaal of lokaal integratiecentrum voor migranten. In dit samenwerkingsakkoord wordt concreet aangegeven waar rond zal gewerkt worden en hoe de taakverdeling wordt opgevat. In het samenwerkingsakkoord dient de school duidelijk stappen te zetten om de kloof tussen school en ouders te verkleinen en initiatieven te ontwikkelen om de allochtone ouders meer bij de school te betrekken en de effectiviteit van het onderwijsleerproces te verhogen. Hierbij dient het schoolopbouwwerk ouders en jongeren te ondersteunen om de participatie en inspraak in de school te bevorderen. (Dit laatste is zeer belangrijk omdat deze migranten – zeker zo het gaat om politieke vluchtelingen – met zeer hoge verwachtingen naar het democratische Westen zijn gekomen). Men ziet deze samenwerking met de welzijnssector gefaseerd tot stand komen:

- het schoolteam maakt kennis met de methodiek van schoolopbouwwerk en informeert zich over mogelijke partners;
- het schoolteam analyseert de eigen situatie en stelt een gefaseerd actieplan op in samenwerking met een externe contractant;
- het schoolteam voert een actiepunten uit in samenwerking met een externe contractant om ouders meer bij de school te betrekken;
- het schoolteam voert een actiepunten uit in samenwerking met een externe contractant om de inbreng van de ouders te verhogen;
- de samenwerking tussen school en allochtone ouders is opgenomen in de gewone werking.

Voor de eerste graad²

Hier zijn drie actieterreinen voorzien: intercultureel onderwijs (ICO), onderwijsvoorrang (OV) en introductie van onderwijs in eigen taal en cultuur (OETC). De samenwerking met de welzijnssector wordt binnen het tweede terrein geplaatst en dan voornamelijk in het kader van de studiekeuzebegeleiding.

Voor de tweede graad³

De actieterreinen worden hier toegespitst op de doorstroom naar meer theoretische studierichtingen: (ASO, TSO en KSO) en heeft dan ook te maken met toeleiding, ondersteuning en uitstroom. De samenwerking met de allochtone ouders wordt hier gesitueerd op het terrein van de ondersteuning naast en in combinatie met andere items als coaching (mentoraat), intercultureel onderwijs (ICO), Nederlands als instructietaal (NIT), differentiatie en remediëring en studiebegeleiding.

Jan TALLON
Molenstraat 145
3010 LEUVEN

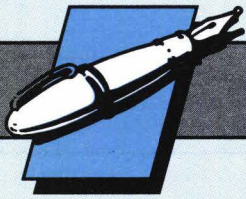
NOTEN

¹ Wetwijs, maatregelen in verband met het onderwijsbeleid voor migranten in de eerste graad van het secundair onderwijs, in: *Welwijs*, 1995, nr. 3, 39.

² SO 32, 25.3.1994, Secundair onderwijs eerste graad. Onderwijsbeleid voor migranten. Maatregelen voor het schooljaar 1997-1998. Zoals gewijzigd in: *M.O. Coördinatie van de omzendbrieven, SO/Onderwijsvoorrang*, 1-26.

³ SO 33, 20.7.1994, Secundair onderwijs tweede graad. Onderwijsbeleid voor migranten. Maatregelen voor het schooljaar 1997-1998. Zoals gewijzigd, in: *M.O. Coördinatie van de omzendbrieven, SO/Onderwijsvoorrang*, 1-18.

AGENDA EN DOCUMENTATIE

Het najaarsprogramma van Refleks Weerbaarheidscentrum

Refleks is een centrum dat gespecialiseerd is in preventie van seksueel geweld en grensoverschrijdend gedrag tegenover vrouwen en kinderen en biedt rond dit thema een pakket aan cursusprogramma's aan waarin mentale weerbaarheid, theoretisch inzicht in de thematiek van seksueel (en fysiek) geweld en het verwerven van concrete vaardigheden om geweld en agressie te voorkomen centraal staan.

Een folder kan aangevraagd worden bij Refleks Weerbaarheidscentrum, Breughelstraat 31-33 te 2018 Antwerpen, tel.: 03/239.29.83., fax: 03/281.66.31.

Cursussen aan het CBL

CBL staat voor het Centrum voor Beroepsvervolmaking Leraren van de Universiteit Antwerpen. De komende maanden staan volgende thema's op het programma:

- dinsdag 21 oktober: de opvolging van de schooldoorlichting
- 15 en 23 oktober: omgaan met pesten
- vanaf 6 november: basiscursus socio-emotionele begeleiding
- vanaf 13 november: communicatietraining

Voor meer informatie: CBL, UIA, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk, tel.: 03/820.29.60., fax: 03/820.29.57.

HIVA-vorming

Het Centrum Permanente Vorming van de K.U.Leuven organiseert vormen rond mens en management, milieubeleid en preventiebeleid. Een programmaboekje 1997-1998 is beschikbaar en kan aangevraagd worden bij HIVA-vorming, Centrum Permanente Vorming, Kasteel de Maurissens, Weligervel 6, 3212 Pellenberg, tel.: 016/46.39.93., fax: 016/46.39.75.

Agogische bijscholing

De Vormingsleergang voor Opvoeders in Dienstverband (VLOD) heeft een nieuwe programmabrochure uit met het bijscholingsprogramma voor het academiejaar 1997-1998. De VLOD ontwikkelde een programma dat ruime aandacht heeft voor verschillende thema's waarmee het opvoedkundig personeel in de praktijk in aanraking komt, zoals bijvoorbeeld: gezinsgericht werken, omgaan met probleemgezinnen, creatieve en expressieve technieken, naschoolse opvang en een schrijfcurriculum Nederlands.

Geïnteresseerden kunnen de programmabrochure aanvragen op volgend adres: VLOD-Agogische Bijscholing, Lange Lozanastraat 100 te 2018 Antwerpen, tel. 03/238.29.89.

Een nieuw centrum voor agogische bijscholing

'Balans' is de naam van dit nieuw centrum. Het is een samenwerkingsverband tussen de Sociale Hogeschool Gent en de vormingsleergang voor Sociaal en Pedagogisch werk te Gent. Balans verzorgt bijscholing en vorming in een open aanbod met langdurige en kortere programma's. Het centrum is gespecialiseerd in drie domeinen: management en agogiek; cliënt, gezin en familie; creatief agogoog. Balans biedt ook maatwerk aan waarbij organisaties vor-

ming kunnen aanvragen vanuit hun specifieke behoeften. Het centrum biedt ook procesbegeleiding aan organisaties die problemen hebben met hun organisatie.

Voor meer inlichtingen kan men terecht bij op het nummer 09/229.15.95. (Balans VSPW) of 09/223.59.05. (Balans Sociale School).

Vormingsaanbod van het Steunpunt Intercultureel Onderwijs

Het Steunpunt Intercultureel Onderwijs (Universiteit Gent) belicht op woensdagnamiddagen onderwerpen in verband met intercultureel onderwijs. Deelname is gratis. Van de deelnemers wordt wel verwacht dat ze minimum een inleiding rond ICO hebben meegemaakt ofwel op 8 en 15 oktober 1997 ofwel erbuiten.

Wie meer wil weten over dit vormingsaanbod kan terecht bij het Steunpunt Intercultureel Onderwijs, Korte Meer 5 te 9000 Gent, tel.: 09/264.67.16., fax: 09/264.69.74.

Cursussen 'Kunstzinnige vorming'

De Stichting-Lodewijk de Raet organiseert in het najaar enkele cursussen betreft kunstzinnige vorming (theater, dichtkunst, verhalen schrijven, ...) bedoeld voor een breed publiek. Wie daarover meer informatie wenst kan contact opnemen met de stichting op nummer 02/240.95.00., fax: 02/242.26.10., adres: Liedtstraat 27-29 te 1030 Brussel (Schaarbeek).

Een voet tussen de deur

Op maandag 24 november 1997 organiseert de provincie Limburg een welzijnsconferentie over maatschappelijk kwetsbare jongeren en huisvesting en dit vanuit drie invalshoeken: crisis hulpverlening, zelfstandig wonen en leefomgeving.

Voor meer informatie: Hilde Borgerhoff, Provincie Limburg, tweede directie Welzijn, Universiteitslaan 1 te 3500 Hasselt, tel.: 011/23.71.11., fax: 011/23.80.21.

Vijf jaar hulpverlening aan allochtonen

Op 11 december aanstaande organiseert de Overleggroep Migrantenhulpverlening Antwerpen de studiedag 'Wie slechts één samenleving kent, kent ook die niet. Vijf jaar ervaring in de hulpverlening aan allochtonen.' Met deze studiedag wil men de ervaringen uitdragen van het project 'thema' dat werd opgericht om psychosociale en juridische hulpverlening aan allochtonen te ontwikkelen en over te dragen binnen de reguliere hulpverleningssectoren. Tijdens de voormiddag worden 3 lezingen gegeven, in de namiddag kan men kiezen uit 5 werkgroepen. De studiedag gaat door in het provinciehuis van Antwerpen van 9 tot 17 uur. Deelname kost 900 BF (koffie en broodjes inbegrepen).

Voor meer informatie: Centrum Buitenlandse Werknemers, Kathleen Debruyne, Van Daelstraat 35 te 2140 Borgerhout, tel.: 03/235.32.38.

Werken met het gezin van herkomst

De vzw Jongerenbegeleiding organiseert op twee plaatsen een studiedag met als thema "werken met het gezin van herkomst". In de voormiddag geeft E. Ostin een overzicht van de verschillende gezinsbenaderingsmodellen; daarna volgen vijf werkgroepen waarin de verschillende stromingen aan de hand van gevalsstudie worden uitgewerkt. In de namiddag wordt verder gewerkt in werkgroepen en komt "de benadering van een aantal gezinsproblematieken aan de hand van een gevalsstudie; hoe ga je ermee om in het gezin" aan bod. Na de koffiepauze komen de gezinnen zelf aan het woord en volgt een afsluiting in plenum. De studiedag wordt georganiseerd in Kortrijk op 16 oktober 1997. Op 15 januari 1998 volgt een herhalingsdag in Leuven.

Leden en studenten betalen: 1250 BF (met middagmaal), 1000 BF (zonder middagmaal); voor niet-leden bedraagt de prijs respectievelijk 1400 BF en 1150 BF.

Meer informatie bij: vzw Jongerenbegeleiding, Nele Mortier, Beheerstraat, 44 te 8500 Kortrijk, tel. 056/20.25.15.

Orthopedagogen handelen

Handelen is doen, plannen, ontvangen en verkopen. Op 28 november 1997 organiseert de Vlaamse vereniging van Orthopedagogen een studiedag rond dit thema. D. De Ruyter spreekt over "Hulpverleningsplanning bij de jeugdhulpverlening: wie heeft er wat aan?"; C. Verstraete behandelt "Bruikbaar overbrengen van kennis en naar medewerkers" en Ph. Sonck sluit de studiedag af met een bijdrage over "Orthopedagogisch handelen, behandelen in interactie. Systeemtheorie in de praktijk." De studiedag gaat door in het ontmoetingshuis "Il Fioretto" te Lennik.

Deelnameprijs: VVO-leden 1400 BF, niet-leden 1700 BF, studenten 1250 BF. In de prijs is een lunch begrepen.

Te storten bij inschrijving op nr. 001-1080149-33 ten laatste op 14 november. Inschrijving en inlichtingen: VVO-Secretariaat, Ruilare 110, 9080 Zeveneken, tel en fax 09/355.61.81.

Onderwijs en Bijzondere Jeugdbijstand: samenspraak of tegenspraak?

Het Centrum voor Andragogiek organiseert op 18 november 1997 een studiedag die zich richt tot de oriënterende macht, directie, leerkrachten en hulpvoedend personeel en wil een samenspraak organiseren tussen het secundair onderwijs en de bijzondere jeugdbijstand. Deze studiedag wil uitnodigen tot het beluisteren van elkaars visie op jeugdigen en inzicht geven in bepaalde vormen van probleemgedrag. De studiedag wil de samenwerking tussen het onderwijs en de bijzondere jeugdzorg bevorderen en wil een eerste aanzet zijn tot overleg tussen beide sectoren. De studiedag gaat door in het Vormingscentrum Guislain.

Inschrijven kost 1500 BF en dient te gebeuren vóór 15 oktober. Het Centrum voor Andragogiek heeft ook haar nascholingsaanbod klaar waarvan een programmabrochure kan aangevraagd worden.

Meer inlichtingen omtrent de studiedag of het nascholingsaanbod is verkrijgbaar bij v.z.w. Guislain, Ingo Verheye, Jozef Guislainstraat 43, 9000 Gent, tel.: 09/246.35.50., fax: 09/216.35.51.

Daderhulp: controverser of noodzaak?

De Vlaamse Vereniging voor Seksuologie organiseert op 25 oktober 1997 een studiedag over daderhulp. Het is de bedoeling om tijdens deze studiedag een tipje van de theoretische sluier op te lichten rond het profiel van de dader en daderbegeleiding. De verschillende workshops bieden de mogelijkheid om dieper in te gaan op diverse aspecten van therapeutisch werken met daders.

De studiedag heeft plaats in het administratiegebouw van het Universitair Psychiatrisch Centrum Salve Mater, Groot Park 3, 3360 Bierbeek van 9.30 tot 17 uur. Voor meer informatie of een brochure kan men terecht bij: secretariaat studiedag V.V.S., B. Michiels, rue Vieille Leuze 9, 5377 Somme-Leuze, tel. 086/32.26.84., fax: 086/32.35.80.

Achter open deuren

Dit is de titel van het zeventiende landelijke congres van de Nederlandse Vereniging voor Leerlingbegeleiding dat plaatsvindt op zaterdag 1 november 1997 in Bilthoven. Het congres start om 9.30 uur en de deelnemers krijgen er de keuze uit 47 workshops. Enkele voorbeelden zijn: 'Faalangst. Hoe ga je ermee om?'; 'Leerlingen als begeleiders: een kwestie van vertrouwen.'; 'Leerlingbegeleiding kan niet zonder succesvolle ouderavonden.'; 'Gedragen gedragsregels'.

Voor meer informatie en inschrijvingen: Vereniging voor Leerlingbegeleiding, Herman Schouten, Kouterplantsoen 27 te 3572 GA Utrecht, tel.: 0031/30/271.72.39 of Martine Volders, Wetvlietweg 143 te 2267 AM Leidschendam, tel.: 0031/70/390.40.71.

Een colloquium over zingeving, religie en hulpverlening

Op 17 oktober 1997 organiseert Betanië, het opvang en verblijfsinitiatief voor mensen met zingeving- en religieuze vragen in het Vormingscentrum Guislain een colloquium over zingeving, religie en hulpverlening. In de voormiddag spreken een filosoof, een theoloog en ene psychiater, in de namiddag zijn er praatgroepen gepland.

Voor meer informatie: Betanië, Broeders van Liefde, Kloosterstraat 77 te 9910 Knesselare, tel.: 09/375.18.91.

Kaffee-Stormdag Hasselt

Op zaterdag 25 oktober kunnen jongeren al voor de derde keer in stormpas naar workshops, performances, voorstellingen, exposities, extravagante activiteiten en andere creatieve toestanden op verschillende plaatsen in Hasselt.

Kaffee-Stormdag is een groot evenement dat jongeren de kans biedt op een actieve en leuke manier te proeven van een ruim cultureel aanbod. Diverse organisaties, diensten en instellingen stellen er op een actieve manier hun werking voor. Limburg en Vlaanderen worden met hun neus op boeiende jongerencultuur gedrukt. Met één stormtattoo van 50 fr. kunnen jongeren tot 26 jaar de meeste activiteiten gratis of zeer goedkoop volgen. De ruim 100 culturele activiteiten liggen op wandelafstand van elkaar. Een speciale programmakrant maakt de jongeren wegwijs doorheen het aanbod.

Kaffee-Stormdag '97 wordt georganiseerd door de Provincie Limburg-jeugddienst, Het Belang van Limburg en het Stadsbestuur van Hasselt. Kaffee-Stormdag verwacht opnieuw enkele duizenden jongeren.

Vanaf 25 september is de Stormkrant met het volledige programma en alle informatie ter beschikking op de Provinciale Jeugddienst.

Kaffee-Stormlijn: 011/23.72.70 en Fax: 011/23.72.10.

Provinciale Jeugddienst, Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt

site: <http://www.limburg.be/jeugd/>

e-mail: jeugddienst@limburg.be

Omgaan met gedragsproblemen op school

In 1996 vond rond dit thema een studiedag plaats in Genk. Naar aanleiding daarvan stelde het jeugdhulpverleningsoverleg Genk een stappenplan op waarin diverse stappen aangeven welke weg gevolgd kan worden op probleemgedrag op school aan te pakken.

De informatie over dit stappenplan en de studiedag bestaat uit een affiche, een folder en een verslagboek. De affiche geeft een schematische voorstelling van het stappenplan en de folder geeft daarbij een korte toelichting. In het verslagboek wordt aandacht besteed aan gedragsproblemen op school in het algemeen en aan het ontwikkelde stappenplan.

Voor meer informatie: OCMW-Genk, sociale dienst, Schiepe Bos 2 te 3600 Genk, tel.: 089/32.45.02.

De duale samenleving: percepties van de Vlamingen in 1996

Het zeventiende nummer van *Strativaria* diept het thema van de sociale uitsluiting of positief geformuleerd de vraag naar het solidaire aanvoelen van de Vlaamse bevolking uit. In dit nummer wordt ingegaan op de resultaten van de survey 'culturele verschuivingen in Vlaanderen 1996' en meer bepaald op de vragen die betrekking hadden op de opvattingen m.b.t. sociale uitsluiting en dualiseringstendenzen in onze samenleving. Dit nummer geeft antwoord op de vraag hoe de Vlamingen de inkomensongelijkheid ervaren, of jongeren dit anders zien dan ouderen en nog of laaggeschoolden dit anders ervaren dan hooggeschoolden.

Voor meer informatie: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie planning en statistiek, departement algemene zaken en financiën, Boudewijnlaan 30 te 1000 Brussel, tel.: 02/507.52.07., fax: 02/507.58.08.

Het Vlaamse beleid naar etnisch-culturele minderheden

Onder de titel 'Het vrijblijvende voorbij. Het Vlaamse beleid naar etnisch-culturele minderheden. Een stand van zaken' verscheen een publicatie die werd samengesteld door de interdepartementale commissie etnisch-culturele minderheden (ICEM).

Het eerste deel van de brochure begint met een bondig overzicht van het Vlaamse beleid naar migranten en andere etnisch en culturele minderheden vanaf 1980 tot nu. Daarna wordt het strategisch plan voor het beleid naar etnisch-culturele minderheden voorgesteld.

In een intermezzo worden een aantal feiten en cijfers over allochtonen en trekkende bevolkingsgroepen, hun omvang, karakteristieken en problemen in kaart gebracht.

Het tweede deel bekijkt de praktijk in de verschillende beleidsdomeinen.

De brochure is gratis verkrijgbaar bij het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, ICEM-secretariaat, Markiesstraat 1, lokaal 222b, 1000 Brussel, fax: 02/507.31.40. Ze is beschikbaar in het Nederlands, Frans of Engels.

Informatiegids over jeugdzorg in Nederland

De stichting jeugdinformatie Nederland stelde een jeugdzorg-almanak samen voor informatie en advies betreffende de jeugdzorg. De publicatie is bedoeld voor hulp- en dienstverleners opdat zij snel en efficiënt antwoord geven op vragen van jongeren en hun ouders en werd uitgegeven door het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn. De almanak bevat ook honderden adressen van relevante organisaties.

De 'kleine almanak voor informatie en advies: jeugdzorg' is verkrijgbaar in de boekhandel of kan besteld worden bij de NIZW Uitgeverij, Postbus 19152, 3501 DD Utrecht, tel. 0031/30.230.66.07., fax: 0031/30/230.64.91.

Een brochure voor nieuwkomers op de huurmarkt en voor jongeren die zelfstandig willen wonen

Op 31 mei werd de nieuwe huurwet van 13 april 1997 van kracht. De nieuwe regels inzake woonhuur zijn van toepassing op alle huurcontracten gesloten na 31 mei 1997. Voor de lopende huurcontracten geldt een overgangsregeling. De JAC-brochure 'Huur niet niet blauw' werd aan deze nieuwe wetgeving aangepast. In deze brochure wordt een duidelijk antwoord geformuleerd op tal van praktische vragen. Achteraan staan adressen waar men voor informatie, vragen en gespecialiseerd huuradvies terecht kan.

'Op eigen benen' is de titel van de brochure voor jongeren die zelfstandig willen gaan wonen. Het is een praktische gids waarin stap voor stap wordt uitgelegd hoe men zelfstandig kan gaan wonen. Daarbij komt niet alleen het financiële en juridische aspect aan bod maar ook het meer gevoelsmatige zoals het afscheid nemen van het

vertrouwde thuismilieu en kennismaken met een nieuwe omgeving. De brochures zijn verkrijgbaar bij de Jongeren Advies Centra, de Jongeren Informatie Punten en bij de Huurdersbonden in Vlaanderen. Bestellingen kunnen ook schriftelijk of telefonisch bij In Peto, Diksmuidelaan 50 en 2060 Berchem, tel. 03/366.15.20., fax 03/366.11.58. Ze kosten per stuk 40 BF en 30 BF vanaf 30 exemplaren (exclusief verzendingskosten).

Affichecampagne ter voorkoming van fietsdiefstal en druggebruik

Het Vast Secretariaat voor het Preventiebeleid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken is gestart met een grote sensibiliseringscampagne rond 5 veelvoorkomende criminaliteitsvormen: auto-diefstal, gaudiefstal, inbraken, fietsdiefstal en drugs. Via een zo groot mogelijke verspreiding van affiches rond deze 5 thema's is het de bedoeling om de bevolking er attent op te maken dan men zelf eenvoudige maatregelen kan nemen om deze vormen van criminaliteit te voorkomen.

De affiche "En als U nu eens begon met uw vrienden te overtuigen" is gericht naar de jeugd en vooral op het probleem van druggebruik in de recreatieve sfeer. Jongeren zijn niet altijd erg erg gevoelig aan de boodschap dat druggebruik schadelijke gevolgen heeft voor de gezondheid. Daarom tracht men via deze campagne het sociale aspect te benadrukken waarbij er van uitgegaan wordt de jongeren zelf de beste preventieve boodschappers zijn in hun eigen milieu.

Een tweede affiche die nuttig kan zijn om in scholen te hangen is de affiche over fietsdiefstal "En als U nu eens begon met een degelijk slot".

Voor meer informatie: V.S.P.P., Ministerie Binnenlandse Zaken, Wetstraat 26, 1040 Brussel, tel./fax 02/500.24.47.

Preventiebeurs over de competentie van jonge mensen

Op 15 oktober aanstaande willen de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg met een preventiebeurs een platform creëren voor vernieuwende preventieprojecten vanuit verschillende invalshoeken rond het thema 'competentie van jonge mensen'.

Enerzijds krijgen de bezoekers via deelname aan een aantal werkwinkels een kennismaking met verschillende ideeën en projecten: opvoedingsondersteuning, filosoferen met kinderen, zelforganisatie van kinderen, jeugdadviseurs en -hulpverlening, schoolcultuur. Anderzijds worden een aantal tentoonstellingsstands opgesteld. Voor de uitwerking van beide luiken wordt beroep gedaan op diverse diensten en personen, actief op diverse terreinen. De comité's zullen met één gemeenschappelijke stand aanwezig zijn.

Voor meer informatie: Comité voor Bijzondere Jeugdzorg, F. Dela-meilleure, Veemarkt 11, 8900 Ieper, tel.: 057/20.24.99., fax: 057/21.54.28.

Informatiebeurs: Youth for Understanding

Youth for Understanding is een internationale uitwisselingsorganisatie die jong en oud de gelegenheid biedt om een tijdje in een ander land te verblijven om zo de taal en de cultuur van dat land beter te leren kennen. Op 11 oktober organiseren zij tussen 10 en 17 uur een grote informatiebeurs in de Academische Club van de UIA te Wilrijk. Wie hierover meer wil weten kan terecht bij YFU-Vlaanderen, Regastraat 47 te 3000 Leuven, tel.: 016/29.06.14., fax: 016/29.32.15.

Onderwijsmateriaal voor Welzijnszorg

De v.z.w. Welzijnszorg is de solidariteitsactie van de Vlaamse Kerkgemeenschap in de strijd tegen armoede en uitsluiting in de eigen samenleving. Jaarlijks organiseert Welzijnszorg een bewustmakingscampagne in de loop van de maand december. Dit jaar is het campagne-thema: vrouwen en armoede.

In het kader van dit thema is materiaal beschikbaar dat gebruikt kan worden in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en het pedagogisch hoger onderwijs.

Voor meer informatie: Welzijnszorg, Huidevettersstraat 165 te 1000 Brussel, tel. 02/502.55.75., fax: 02/502.58.09.

Materialendag 1997

Op 22 oktober 1997 organiseert het Vormingscentrum Jos van Ussel, een deelwerking van het CGSO Trefpunt, de tweede editie van de materialendag. Die staat volledig in het teken van het stimuleren van de weerbaarheid van kinderen en jongeren en de preventie van seksueel geweld. Tijdens deze dag kunnen de deelnemers actief kennismaken met een waaier aan nieuwe leermiddelen, die zich zowel tot kinderen als jongeren richten. Iedere deelnemer kan 3 van de 15 workshops volgen die worden geleid door de ontwerpers van de materialen en door ervaren preventiewerkers. Volgende thema's komen aan bod: kindermishandeling op school; weerbaarheidsprogramma's voor kinderen; sociale vaardigheidstrainingen; pesten op school; jongens en seks; behandeling van jonge daders.

Deelnemen kost 1000 BF (inclusief broodmaaltijd, koffie en documentatie). De materialendag gaat door in het Huis van de Sport, Lange Boomgaardstraat 22 te Berchem van 10 tot 17.30 uur.

Inlichtingen en inschrijvingen: CGSO Trefpunt, Meersstraat 138B, 9000 Gent, tel.: 09/220.65.22., fax: 09/220.84.06.

Een tentoonstelling over de wereld van personen met een mentale handicap en filosoferen over handicap

De tentoonstelling 'Zie je wel' is een combinatie van portretfotografie en poëzie en brengt de wereld van personen met een mentale handicap in beeld. 'Zie je wel' is te bezichtigen van maandag 20 oktober tot vrijdag 14 november 1997 tijdens de kantooruren in de Vormingsdienst SIG, Kerkham 1 te 9070 Destelbergen. De toegang is gratis.

Op 16 oktober, 6 november en 27 november organiseert de Vormingsdienst SIG discussieavonden onder de titel 'gewenst, ongewenst'. Elk van de avonden wordt kort ingeleid door een panel van professionele deskundigen/of betrokken ouders of personen met een handicap. Daarna krijgt het publiek kans om te reageren.

Voor meer informatie: Stichting Integratie Gehandicapten, Kerkham 1 bus 2 te 9070 Destelbergen, tel.: 09/238.31.25., fax: 09/238.31.40.

Jongeren denken via een spel na over hun toekomst

De katern van het eerste Welwijsnummer van 1997 (jaargang 8) ging dieper in op de module 'balans' van de cel diversificatie van de Vlaamse Onderwijsraad. Daarin was reeds sprake van een spel dat jongeren laat nadenken over hun toekomst op vlak van arbeid, gezin en sociaal engagement. Via dit spel moeten jongeren een evenwicht vinden in deze drie levensgebieden terwijl ze drie levensperiodes doorlopen: als tiener, als jong-volwassene, als twintiger. Bedoeling van het spel is dat jongeren stilstaan bij hun toekomst en de manier waarop ze hun tijd

verdelen over de drie levensgebieden. Uitgangspunt is dat een evenwichtige tijdsbesteding de levenskwaliteit ten goede komt.

Het spel kreeg de naam 'balansspel' mee en is sinds heden verkrijgbaar tegen de prijs van 500 BF bij de Vlaamse Onderwijsraad, Leuvenseplein 4 te 1000 Brussel, tel.: 02/219.42.99., fax: 02/219.81.18. Het spel is bedoeld voor jongeren vanaf 14 jaar.

De onderwijstelefoon 0800-1608

Vanaf 11 augustus is de onderwijstelefoon op werkdagen van 12 tot 17 uur gratis te bereiken op het in de titel vermelde nummer. Leerlingen, ouders, leerkrachten, schoolleiders en ondersteunend personeel uit het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs kunnen bij de onderwijstelefoon terecht met al hun vragen over de veiligheid en/of leefbaarheid binnen de schoolsituatie. In 1996 werden ruim 1400 gesprekken gevoerd met verontruste ouders, boze leerlingen en bezorgde leerkrachten. De gesprekken gingen vaak over geweld binnen de schoolsituatie en over school- en leerproblemen. Bellen met de onderwijstelefoon is gratis en anoniem. Het is de beller die bepaalt hoe het gesprek verloopt en wat hij of zij kwijt wil aan de onderwijstelefoon.

Voor een glimlach van een kind - Lydia Chagoll Prijs

Elk jaar bkroont de 'Lydia Chagoll prijs - Voor een glimlach van een kind' ter waarde van 200.000 BF een opmerkelijke actie die een bijdrage levert tot het bevorderen van het respect voor kinderen in de Belgische samenleving en tot de opheffing van elke vorm van discriminatie of onderdrukking jegens kinderen. De projectoproep 1997-1998 werd gelanceerd en richt zich tot alle personen, groepen of verenigingen die actief rond dit thema werken en die het bedrag van de Prijs gebruiken voor de verdere ontwikkeling van hun initiatief. Kandidaturen moeten ingezonden worden ten laatste op 27 februari 1998. Meer informatie over het indienen van de kandidaturen en het orgaaniek reglement van deze prijs kunnen aangevraagd worden bij de Koning Boudewijnstichting, secretariaat van het Lydia Chagoll Fonds, Brederodestraat 21 te 1000 Brussel.

BOEKEN

Leren denken over denken en leren begrijpen van emoties.

Groepsbehandeling van kinderen.

STEERNEMAN, P.

Leuven, Garant, 1997, 185 p.

Dit boek beschrijft een complete innovatieve groepstraining voor sociaal onvaardige en sociaal onrijpe kinderen met een ontwikkelingsleeftijd van 4 tot 11 jaar. Het programma bestaat uit 53 sessies in opklimmende moeilijkheidsgraad waarin sociale cognities, en meer specifiek "theory-of-mind" getraind worden. "Theory-of-mind" is de cognitieve vaardigheid aan jezelf en aan anderen gedachten en gevoelens toe te trekken en op basis daarvan te anticiperen op het gedrag van anderen.

De sociale cognitietraining tracht hiaten in de sociale cognitieve ontwikkeling te remediëren. Dit maakt de training belangwekkend: sociaal begrip, sociaal inzicht en sociale sensitiviteit staan centraal, waardoor het programma een methodische, inhoudelijke en (ortho)pedagogische additionele waarde heeft ten aanzien van andere groepstrainingen voor kinderen en jeugdigen.

Boekje open over lichamelijke handicaps. Deel 1.

ROVERS, S.

Dordrecht, De Inktvis, 1996, 61 p.

De serie "Open Boekje" is erop gericht de volwassen omgeving van kinderen enthousiast te maken voor (voor)lezen. Elk deel biedt een selectie van smaakmakende fragmenten, gedichten en illustraties uit kinderboeken rondom een bepaald thema.

Het eerste deel over lichamelijke handicaps behandelt kinderboeken voor en over kinderen in een rolstoel, dove en slechthorende kinderen, blinde en slechthorende kinderen en kinderen met spraak- en taal-

moeilijkheden. Het boekje is bedoeld voor ouders, leerkrachten, groepsleiders van lichamelijk gehandicapte kinderen en voor andere geïnteresseerden in jeugdliteratuur.

Seksualiteit, relaties, geboorteregeling. Jaarboek 1997.
Gent, C.G.S.O., 1997, 212 p.

Dit twaalfde jaarboek bevat bijdragen, kronieken en recensies over seksualiteit, relaties en geboorteregeling zoals bijvoorbeeld over de innige band tussen seks en geluk, over weerbaarheid bij kinderen en jongeren, over het eeuwige misverstand tussen mannen en vrouwen, over seks in de reclame, op internet, op tv, in de film en in de vrouwenliteratuur, ... Het boek wordt geleverd met een gratis adressenboek. De prijs bedraagt 650 Bfr. (of 720 Bfr. inclusief verzendingskosten) en kan besteld worden bij CGSO Trefpunt, Meersstraat 138B te 9000 Gent, tel.: 09/221.07.22, fax: 09/220.84.06.

Leerproblemen in het middelbaar onderwijs.
GHESQUIERE, P., RUIJSSENAARS, A.J.J.M. (red.)
Leuven, Acco, 1997, 142 p.

Met dit boek willen de auteurs bijdragen tot de verdere ontwikkeling van integrale leerlingenzorg in het middelbaar onderwijs. Er wordt uitgegaan van de basisgedachte dat een goede school ook structureel aandacht besteedt aan leerlingen met leerproblemen: leerlingen worden systematisch gevolgd, er wordt informatie verzameld die onderkenning van problemen mogelijk maakt en er wordt planmatig t.a.v. de problemen opgetreden. Openheid naar en samenwerking met de ouders zijn daarbij van belang. Een school moet bovendien weten waar haar beperkingen liggen en wanneer bijkomende hulp moet worden gevraagd. In dit boek komen zowel de schoolpraktijk als actueel onderzoek aan bod. Er wordt ingegaan op sociaal-emotionele problemen (de schoolklas als sociale leeromgeving, de problematiek van de faalangst) en op cognitieve problemen (spelling, het leren van vreemde talen, rekenen en wiskunde).

Wie (niet) weg is, is gezien
Schoolverzuim in Amsterdam.
BERDOWSKI, Z., BLESS, R., FREEMAN, M., VAN DER STEENHOVEN, P., VAN VEEN, D.
Leuven, Garant, 1996, 119 p.

Dit boek bevat het verslag van een onderzoek naar schoolverzuim in Amsterdam. Het onderzoek maakt deel uit van het project "Bij de Les Blijven" dat gericht is op een directe, preventieve aanpak van beginnend (problematisch) schoolverzuim onder leerlingen van 10 tot 15 jaar. Dit project beoogt het beginnend schoolverzuim in Amsterdam in vier jaar met 35% terug te dringen en een sluitend systeem van onderkenning en interventie in de school te ontwikkelen. Het boek doet verslag van een tweetal onderzoeken die het verzuim in Amsterdam in kaart brengen: de nulmeting verzuim op scholen en onderzoek onder ouders en begeleiders.

Hou me (niet) vast.
Hulpverlening en hechtingsstoornis.
BROOS, D., VAN DUN, K. (red.)
Leuven, Garant, 1997, 142 p.

Het uitgangspunt van dit boek is de gezamenlijke handelingsverlegenheid van zowel hulpverleners als ouders bij het omgaan en werken met hechtingsgestoorde jongeren. Met dit boek willen de auteurs een duidelijk signaal geven aan ouders, hulpverleners en beleidsverantwoordelijken. Volgens hen kan het niet dat hechtingsgestoorde jongeren nog steeds gedoemd zijn tot een geschieding van structurele verwaarlozing binnen de hulpverlening. Ze willen aantonen dat er pedagogische mogelijkheden zijn om de handelingsverlegenheid te overstijgen.

Het boek is gebaseerd op de ervaringen die de auteurs zelf hebben in het werken met hechtingsgestoorde jongeren. Eerst worden de begrippen 'hechtingsstoornis en bodemloosheid' geanalyseerd. Daarna worden aangepaste hulpverleningscontexten beschreven, waarbij de omgang met de jongeren, de begeleiding van de ouders en de samenwerking aan bod komen. Ook het standpunt en de vraag van de ouders krijgen een plaats.

Tussen één en allen.
Residentiële behandeling van het moeilijk opvoedbare kind.
SMIS, W.
Leuven, Garant, 1997, 197 p.

Instellingen voor kinderen of adolescenten worden de laatste jaren ernstig bevraagd. Ze evolueren meer en meer in de therapeutische richting. Naast de ambulante hulpverlening, biedt de residentiële hulpverlening voor moeilijk opvoedbare kinderen een mogelijke herstelmogelijkheid. De realisatie hiervan is nochtans niet vanzelfsprekend. Om als therapeutisch instrument te fungeren, moet binnen de instelling zelf een intern denk- en zoekproces op gang worden gebracht. Dit dient zowel aan te sluiten bij de onmiddellijke praktijkervaring als bij de inzichten die de menswetenschappen heden aanreiken. In dit boek worden de resultaten van een dergelijk zoeken naar voren gebracht. Het gaat hem niet om dogmatische stellingen, maar om thema's of centrale vragen die in elke instelling leven. De band met de onderliggende praktijk is overal aanwezig en wordt voelbaar gemaakt aan de hand van klinische voorbeelden. Het uitgangspunt van deze studie is de overtuiging dat de therapeutische mogelijkheden van een instelling vooral bepaald worden door de kwaliteit van de dagelijkse ervaringen, het zogenaamd residentieel klimaat.

Een bijzondere plek.
Onderwijs en hulpverlening in de E.J. van Detschool.
ASBREUK, H., HOOGEBOOM, F., SCHUT, T.
Leuven, Acco, 1997, 84 p.

De Amsterdamse E.J. Van Detschool is een school voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. In dit boek wordt een beeld geschetst van het wel en wee van deze school. Vanaf de aanmelding bij de school volgen de auteurs de leerlingen tot aan de verwijzing naar andere scholen of naar de hulpverlening. Daarbij komen ook de ervaringen van de ouders aan bod. De auteurs schetsen de vele manieren waarop de leerkrachten, de interne begeleiders, de maatschappelijk werkers en de sociale en medische wetenschappers vat proberen te krijgen op de problemen en op de mogelijkheden van de kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden.

Handelingsgerichte diagnostiek.
Een praktijkmodel voor diagnostiek en advisering bij onderwijsleer- en opvoedingsproblemen.
PARMEIJER, N., VAN BEUKERING, T.
Leuven, Acco, 1997, 279 p.

Dit boek beschrijft systematisch hoe men bij de diagnostiek van onderwijsleer- en opvoedingsproblemen te werk kan gaan. Het gehele diagnostisch proces van intake, onderzoek, indicatiestelling en advisering wordt stapsgewijs uitgewerkt en geïllustreerd met praktijkvoorbeelden. Vanuit een interactionistisch referentiekader worden onderwijsleer- en opvoedingsproblemen gediagnosticeerd zodat de adviseer zich - wanneer dat noodzakelijk is - kan richten op het kind, de onderwijsleeromgeving of het gezin. Uitgangspunt is dat de handelingsgerichte diagnostiek zowel wetenschappelijk verantwoord als praktisch bruikbaar dient te zijn.

Praten met kinderen.
Handboek voor de begeleider.
VAN AS, N., JANSSENS, J.
Leuven, Garant, 1997, 125 p.

Dit handboek hoort bij het boek "Praten met kinderen. Een boek voor ouders en andere opvoeders." (zie aankondiging Welwijs 1996 nr. 2). Dit boek geeft aan hoe ouders en kinderen samen kunnen overleggen over problemen, conflicten en meningsverschillen om een oplossing te vinden waar uiteindelijk iedereen tevreden mee is. In dit boek worden ook tips gegeven om deze gesprekken in een goede sfeer te laten verlopen.

Het handboek geeft aan hoe rond de inhoud "praten met kinderen" een serie van zeven bijeenkomsten georganiseerd kan worden voor ouders die lichte problemen ervaren in de opvoeding van hun kinderen en hun opvoedingsvaardigheden willen vergroten. Voor elke bijeenkomst wordt aangegeven welk hoofdstuk uit het boek besproken kan worden en hoe die bijeenkomst precies kan ingevuld worden. Tevens worden voorbeelden gegeven van oefeningen die tijdens de bijeenkomsten kunnen gedaan worden.

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek reeds uit meerdere onderzoeken die uitgevoerd werden binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende diensten en organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, R.U. Gent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door **de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk** te bevorderen.

Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het **tijdschrift WELWIJS** (verschijnt 4× per jaar)
2. Het geven van **vorming en begeleiding**
3. Het verrichten van **onderzoek**

MAJONG v.z.w.

Hooverplein 10 - 3000 Leuven. Tel. 016/32.52.37.

ASLK: 001-2064133-49.

PUBLIKATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde reeds drie studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (250 Bfr.)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan.

Met bijdragen van : M. Bouverne-De Bie ; J. Heene ; P. Allegaert en L. Vanmarcke ; P. Van Den Bossche en J. Tallon ; J. Hazekamp.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingssituaties (1993), 139 p. (350 Bfr.)

Leerlingenbegeleiding wordt vaak verbonden met preventie van probleemgedrag en/of tegemoetkoming aan welzijnsproblemen van leerlingen. In feite gaat het om een bredere discussie, nl. hoe vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen wordt op de -veranderende- situaties waarin jongeren opgroeien. In, dit boek wordt deze discussie ondersteund : eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitwerkt.

Met bijdragen van : W. Wielemans ; L. Thys ; N. Vettenburg ; B. Vandewiele ; A. De Wilde ; E. Bruneel en M. Nelissen ; J. Heene ; M. Bouverne-De Bie.

WELZIJSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (350 Bfr.)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden.

Met bijdragen van : R. Caels ; M. Bouverne-De Bie ; N. Vettenburg ; J. Van Gils ; e.a.

De verzendingskosten zijn begrepen in de vermelde prijzen. Wie de drie verslagboeken samen besteld betaald slechts 800 Bfr.

INHOUD

Medische attestaten: scholen worden er (soms) ziek van. Dokters ook. <i>G. Thys, C. Van Gysegem</i>	p. 3
Kinderrechten en preventie in de bijzondere jeugdbijstand <i>F. Spiesschaert</i>	p. 6
De school, de grote herverdeler? <i>I. Nicaise</i>	p. 11
De overstap school - arbeidsmarkt De arbeidsmarktintegratie van jongeren uit Technisch Secundair en Beroepssecundair Onderwijs (TSO en BSO) op de voet gevolgd <i>S. Vandorpe</i>	p. 14
Met de wind in de zeilen... Over stof gaan met jongeren BSO <i>P. Rottiers</i>	p.16
De grote drugmythe <i>J. Blanquart</i>	p. 18
Katern Wie leest wie de les? Over de rol van de leerkracht bij de gelijkwaardige behandeling van jongens en meisjes. Een aanzet tot een eerlijke en open discussie over mannen en vrouwen, jongens en meisjes, onderwijs en lerarenopleiding. <i>K. Van Heule</i>	p. 23
Ervaringsgericht leren, wat is dat? Een poging tot antwoord <i>I. Van Welzenis</i>	p. 28
Een winkel beheren... De meerwaarde van ons zevende jaar winkelbeheer en etalage <i>N. Bellen</i>	p. 30
Zorg dragen voor Drop-outs. Een netoverschrijdend initiatief in Diest <i>V. Schodts, G. Beckx</i>	p. 33
When the kids are united. Over festivals, betogingen en het bedreigende karakter van jongerenbijeenkomsten. <i>R. Vanhie</i>	p. 34
Wetwijs Het onderwijsvoorrangsbeleid en de samenwerking tussen de school en de ouders <i>J. Tallon</i>	p. 41
Agenda en documentatie <i>M. Scheers</i>	p. 42